

MINUS SAPIENS

ZORAN ROŠKO

SADRŽAJ

1.	7
2.	9
3.	13
4.	18
5.	26
6.	28
7.	32
8.	33
9.	36
10.	37
11.	38
12.	39
13.	43
14.	44
15.	45
16.	50
17.	52
18.	53
19.	54
20.	55
21.	56

22.	60
23.	61
24.	62
25.	64
26.	65
27.	66
28.	67
29.	68
30.	69
31.	71
32.	72
33.	73
34.	74
35.	75
36.	76
37.	77
38.	78
39.	83
40.	84
41.	88
42.	89
43.	90
44.	91

45.	94
46.	95
47.	96
48.	98
49.	102
50.	104
51.	105
52.	106
53.	107
54.	108
55.	109
56.	111
57.	112
58.	113
59.	114
60.	115
61.	116
62.	119
63.	120
64.	121
65.	122
66.	124
67.	125

68.	127
69.	128
70.	129
71.	131
72.	133
73.	134
74.	135
75.	136
76.	139
77.	140
78.	141
79.	143
80.	144
81.	145
82.	146
83.	147
84.	148
85.	149
86.	150
87.	153
88.	154
89.	156
90.	157

91.	164
92.	165
93.	170
94.	171
95.	174
96.	175
97.	177
98.	178
99.	179
100.	180
101.	181
O autoru	183
Impresum	184

1.

Iz usta mi teče krv, ali ne moja. Ili jest moja krv, a nisu usta. Negdje u meni, ili negdje još dalje, vrve međusobno nepovezani osjećaji, ako su to uopće osjećaji a ne nešto drugo, presnažni su i paraju mi srce, ako je to srce, neki su moji, neki su tuđi, ali ne znam otkuda dolaze i što ih uzrokuje. No u glavi imam svega nekoliko misli, a, kladim se, barem njih pola nije moje, ili su moje a niču u dvije različite glave. Nisam siguran imam li još sve zube, a ni stoji li mi cijela glava još na ramenima, možda sam ih već izgubio u ovoj novoj zemlji. Sve što je možda preostalo od mene preselilo se i iznova se spaja i gradi na nepoznat, nov, davno zaboravljen način. Kao da je smrt opet podmetnula leđa da me spasi.

Odmah nakon eksplozije komadi neba planuli su poput grobnice iz koje se rasulo sto milijarda duša, no približavajući se zemlji, sve više su gasnuli, a sada se, već ohlađeni, talože uz cestu, poput latica magnolije. Isprva zaglušujući zvuk eksplozije postupno se pretvorio u vrisak, no meni u ušima, ili možda u ustima, odjekuje cvrkut nekih, ali rekao bih golemih ptica. Dok ga vrtim u glavi, zvuči kao da si gramofonsku iglu stavio na kamenu ploču, no kada u sjećanju cvrkut preslušavam od kraja prema početku, ono što čujem najčudniji je razgovor ptica koji sam ikada čuo. Perzijanci su možda slušali i razmetljivije ptice, ja nisam. Bez ikakva srama spekuliraju da je cijeli naš svemir atentat na nepoznat cilj izvan svemira, eksplozija, ali koja još traje, kao da oklijeva. Usporedba im se ponudila na pladnju pa zaključuju da je svemir inflacija slavnog Hamletova monologa, beskrajno uvećan glitch Hamleta, koji pak, kao što svi znamo, i sam nije ništa drugo nego glitch, greška, kvar razuma u samom trenutku njegova zrelog javljanja. Pa te su ptice dakle i duhovite, a kladim se da perzijske nisu. Koliko znam, posebna vrsta bakterija stvara i prenosi istinu, a ptice su slobodne širiti nespornosti, tugu, prevare ili tragedije, a da im nitko ne mora vjerovati. Ptice, kako kažu, samo prdućaju u vjetar. Nije lako pjevati ariju dok sviraš saksofon.

Dok su ptice razgovarale, učinilo mi se da sam, ali iza njih, ili u njihovoj dubokoj sjeni, čuo još jedan glas, možda ljudski, možda umjetan, koji kao da je s nekime razgovarao preko telefona. Isprva nisam ništa razaznavao, no nakon što sam sada valjda već deset puta u sjećanju preslušao cijeli razgovor, uvjeren sam da potpuno razumijem što izgovara tajanstveni glas. Odmah nakon što umreš, prenosi taj glas nepoznatome sugovorniku, pitaju te u koju riječ želiš da te se sahrani. Većina ljudi izabire neku njima snažnu i važnu riječ, često ime djeteta, žene, majke, ili riječi bog, život, sreća, kuća, svjetlo, šuma, rijeka, noć, jutro, no dosada je, začudo, samo jedan čovjek izabrao biti sahranjen u riječ peregrin.

Na nebu je zavládala bonaca, a sav je krš već pao na zemlju. Preda mnom, prljavim, krvavim, s očima zapletenima u piksele, izbačenim iz eksplozije, leži cijeli jedan svijet sačinjen od urušavanja, krčanja, kvarova i grešaka. Ne moraš sve uraditi sam, govorila mi je moja bivša žena čijeg se imena više ne sjećam, u nečemu će ti pomoći i budućnost.

* Transkript razgovora ptica vidi na kraju knjige.

2.

Langleyjeva jednooka sablast pokazuje mi, kao da crta sliku u mojoj glavi, latice uz cestu, ljubičaste izvana, bijele iznutra. Ili ih možda i nema. U daljini je još samo vijenac mosta, ništa drugo. Kamenje obraslo lišajem, dlačice mahovine po kojima se hvata plijesan. Cesta se odjednom diže kao da se penje uz stablo trešnje i onda se u jednom skoku spaja s mostom, na čijim ciglama ptičji izmet, ali osvijetljen suncem, sja poput metala. Crtež u mojoj glavi i nije baš jasan, više nalikuje mirisu, i sasvim je moguće da mi je Langley pokazao nešto drugo.

Langleyjeva sablast govori mi, ako ga dobro razumijem djelićima svojeg mozga, da se ne događa često da nekome uzor u životu budu vrata indigo boje. Još se rjeđe događa, pomišljam ja, da se netko u cijelome svome životu vodi načinom na koji je rukohvat stubišne ograde ukrašen željeznim gumbima u obliku lješnjaka, kao što je to možda pošlo za rukom nekome čiju perjem okićenu sablast odnedavno također srećem sve češće. Ja sam se cijeloga svog života vodio mirisom koji sam stalno držao svježim u svome sjećanju, iako nikada nisam uspio otkriti gdje i kada sam ga prvi put osjetio. Zovem ga mirisom ljubičica, premda se njegov složen sastav i samo njegovo podrijetlo nikako ne mogu svesti na ljubičice, no u stanoviti bliski odnos s pravim ljubičicama uopće ne treba sumnjati. Možda je to miris koji se osjeti kada se u nekom zagušljivom, vlažnom prostoru prisjećamo ljubičica iz djetinjstva, a ne kada ih se zaista miriše, ili je to miris prostora u kojem se dogodilo nešto iznimno važno, vjerojatno nešto tragično, ali je u općoj streci netko slučajno nagazio na ljubičice. U cijelome svome životu nisam doživio ništa važnije od tog mirisa. Bio je poput vriska koji para nebo u daljini, zvuka koji stalno slijediš pokušavajući razumjeti što točno izgovara. Kada pokušam zamisliti prostor koji se proteže oko tog mirisa, možda zbog riječi koje sam mu pridao, uspijevam nazrijeti samo komadić žbunja poduprt travom i nekoliko cvjetova čije je indigo-ljubičaste boje, kao što bi rekao Langley, upravo upalila sićušna šibica izlaska sunca, potom i stabljike i listove prožete žitkom vlagom, koja kao da se diže iz tkiva vremena, ali ne iz prostora. Mislim da zbog tog mirisa nikada nisam imao sreće s ljudskim osjećajima. Stalno sam morao izmišljati nove kako bih stare razumio u novome prijevodu. Kao kada bi se tvrdilo da Homera nitko neće moći razumjeti sve dok se ne pojave znanstvenofantastični ljudi 22. stoljeća čiji će osjećaji napokon objasniti o čemu se cijelo vrijeme radilo u *Ilijadi* i *Odiseji*. Tek će buduće riječi, novi prijevodi, moći objasniti što je bilo rečeno u drevnom izvorniku. Nitko danas ne zna kako će nas jednom zvati, i što će te riječi otkriti da smo zapravo bili.

Ovdje će me zvati Gilgame. Čak markiz de Gilgame. Nekada su me zvali Herzog. Tada sam snimao filmove, prave filmove koji su poput ptica drhtali na rubu polja koje se ljudskim očima uopće može vidjeti. Ljudi i sablasti u mome životu spajali su se u gustu, gotovo neprohodnu, mračnu šumu, no kada bih im prišao bliže, baš kao u Bakerovu opisu šetnje pravom šumom, počeli bi se razmicati i propuštati me između sebe, tako da odjednom ne bih više mogao nikoga od njih dotaknuti rukom, pomilovati ga, reći mu lijepu riječ, jer je svatko od njih bio samostalan hrast ili brijest koji oko sebe po široku prostoru baca potpuno privatnu sjenu. Jednoga sam dana, kada sam se već bio gotovo naviknuo usamljeno šetati među tim stablima, bez ikakve drame, potpuno neosnovano, promijenio svoj život, istjerao iz sebe stare sablasti i njihov olinjali namještaj, napustio tu ukletu kuću, ženu i kći, i postao nepoznata osoba koja upravo utrčava na aerodrom, jedan od onih za kojima se raspisuje potjernica s natpisom „Ako ne prepoznajete ovog muškarca, odmah se javite policiji“. Dok smo snimali *Fitzcarralda*, ljudi su me htjeli zaštititi od onoga što su mislili da je moje ludilo i stalno mi savjetovali da zašto samo ne bih iz scenarija izbacio epizodu s prenošenjem parobroda preko brda, pa će dalje sve biti dobro. Spomenuo sam to i u svojoj knjizi dnevnčkih zapisa tijekom snimanja *Fitzcarralda* koju sam objavio kao svoj oproštaj s tim svijetom, kao egzorcistički razračun sa starim sablastima. Fanatično sam branio *Fitzcarralda* i njegovo ludilo, no i ne trepnuvši sam odustao od samoga sebe. Desetljećima sam potom bio nešto o čemu ne smijem reći ni riječi. No onda se jednom dogodilo i to da sam odbacio ne samo sebe, nego i svoj prostor i svoje vrijeme, i opet postao netko drugi. 500 godina star čovjek. Markiz. A kamo god bih pošao, za mnom su išle i moje stare i nove sablasti. Prostor i vrijeme, kada umru, postanu sablasni, to znaju ali i djeca, no malo tko zna da sablasti prethode životu, da su prostor i vrijeme najprije mrtvi, potom sablasni a tek na kraju živi. Kao što ti pravi astrolog, kojega čovjek doduše rijetko može sresti, sudbinu čita iz tanatoskopa, tako i tvoj život slijedi sudbinu koju mu je odredio njegov kraj. Živjet ćeš onako kako su ti odredile zvijezde u trenutku tvoje smrti.

Nakon dovršetka *Fitzcarralda* prekinuo sam sve veze sa svijetom filma i otada, prošlo je više od trideset godina, nisam snimio nijedan film. No na stotine sam ih pogledao i o mnogima toliko maštao da mi se ponekad čini da sam ih sam snimio. No jedne noći, valjda već prezrio od vlastite sudbine, sanjao sam osobit, nepregledan, gotovo nezemaljski san i čim sam se iz njega prenuo, po mirisu koji sam osjećao svuda oko sebe – a kada se po snu ugazi, poznato je, miriše on po zgnječenom grožđu, bademima i mračnoj šumi – znao sam da moram snimiti nastavak *Fitzcarralda*. Herzog je bio davno mrtav u meni, no *Fitzcarraldo* je iznova oživio. Vizija se prosula iz sna, a ni najmanji njezin dio nije se izgubio, opsjela me jednako kao što me nekoć, kada su me još zvali Herzog, neprestance progonila vizija zbog koje sam morao

snimiti *Fitzcarralda*. No bilo je ovo nešto sasvim drukčije od priče o čovjeku koji u džungli želi izgraditi opernu kuću a onda zbog nekog financijski pravokutnog razloga prenosi parobrod preko brda. A kada bi se pogledalo izblíže, i brdo preko broda. U ovoj se viziji, ako uopće imam pojma o čemu govorim, jasno ali i potpuno neodređeno vidjelo samo vrijeme, a prostor i nije bio osobito važan, kao da je čak bio izbrisan, prešaran, ili je nastradao i pokvario se, možda pao i poput razbijena radija ostao ležati na podu, a Fitzcarraldo se osobno pojavljivao samo jednom, na samome kraju, kada je napokon, neodređeno sreo onoga za kime je tragao, nekoga tko njega nije iščekivao. U snu mi je bilo jasno, kao da odjednom ali sve vidim tuđim očima, i kako samo u snovima nešto može biti jasno, da ljudi i ne slute da vrijeme nije dovoljno brzo. Da se sve uvijek, nekom svojom drugom snagom, kreće brže od vremena i da sadašnjost, bože oprosti, uvijek kasni. No da bih tu viziju pretočio u film, shvatio sam odmah, trebat će mi neka druga, posuđena ili iznajmljena sadašnjost, kojoj ćemo ja i moji filmski pomoćnici biti njezina budućnost, koju će odbijati kao strano tkivo. Da bismo pokazali istinu o vremenu, morat ćemo izazvati neku grešku, i onda snimiti taj kvar, taj sudar. Kao što je jedan od najranijih filmova ikada snimljenih prikazivao vlak koji stiže na postaju La Ciotat, samo je, činilo mi se tada, Fitzcarraldo, sa svojim bijelim šešišom i lanenim odijelom, mogao stajati na nekoj takvoj postaji bez straha, ne bježeći pred zastrašujućim prizorom vremena koje sada odjednom, prvi put, vidimo ne kako odlazi, nestaje, nego kako stiže. Da vrijeme ne kasni, nikada ga ne bismo mogli vidjeti kako dolazi, zauvijek bi nam bili uskraćeni taj sudar i krš što ga on stvara. No kako ću točno prikazati to novo stizanje jurećeg metalnog vlaka, tada još nisam znao, no odlazak u neko drugo doba, bio sam tada uvjeren, bio je neophodan. Duboko u džungli nekog drugog stoljeća trebalo je snimiti ovu atonalnu operu.

Zato sam, vodeći se sablasnim mirisom indigo ljubičica, 22. lipnja 1580. godine, sa svojom pratnjom, svitom od dvadesetak filmskih profesionalaca i pomoćnog osoblja, krenuo na putovanje od Montaignea, preko Pariza, Švicarske i Njemačke, do Italije. Otisnuo sam se samo nekoliko sati nakon što se na isti put zaputio mislilac, izumitelj eseja, Europe i samoga suvremenog čovjeka Michel Eyquem, kojeg povijest pamti kao Michela de Montaignea. Kamo se zaputi on, ići ću i ja, no ako zbog nekog razloga skrenem s puta ili se ne daj bože izgubim, uvijek ću lako moći saznati gdje se u određenom trenutku Montaigne nalazi jer uza se imam njegov *Dnevnik s puta u Italiju preko Švicarske i Njemačke 1580. i 1581.*, koji neće biti objavljen za njegova života, nego čitava dva stoljeća kasnije. Ja sam na jedan primjerak u mekanim koricama nabasao u proljeće 2016., u jednoj maloj berlinskoj knjižari u koju sam svrnuo jer je iznenada počela padati kiša, ili jer sam u sebi nekim manje poznatim organom nešto osjetio, ili zato što više nisam mogao osjetiti ništa. Kada sam malo prelistao knjigu i

naletio na mjesto u predgovoru ili u samom tekstu na kojem se govori o Montaigneovim bolesnim bubrezima i kamencima koje je htio izbaciti tijekom putovanja opisana u knjizi, shvatio sam da je to put na koji i sam želim krenuti, slijediti Montaignea kako bi ga u nekom trenutku, koji bi bio završetak filma, mogao sresti Fitzcarraldo. Istovremeno sam, ne mogu reći da mi je tada bilo jasno zašto, znao da ne smijem snimati Montaignea, nego nešto što ga samo dodiruje, ili gotovo dodiruje, možda oplahuje, i odjednom mi je sinulo da to mora biti voda, da to moraju biti česme, izvori, potoci, rijeke, kupke, toplice, sve što bi nekim svojim snagama pripremalo pojavu Fitzcarralda na kraju filma, iako tada još nisam znao kako bi se te dvije filmske sile trebale povezati. Samo sam znao da mi je voda, od koje se očekivalo da raspoláže moćima potrebnima da se rastopi kamenje tijekom života nakupljeno u Montaigneu, tom izumitelju posebne podvrste čovjeka, europskog čovjeka, najdominantnije loze od pojave Homo sapiensa, definitivno najagresivnije i najzbunjenije dosad, da mi je dakle ta voda bila važnija od Montaignea. Odmah mi je bilo jasno da bi to moglo potaknuti nesporazume jer bi takvu pojavu vode zasićene duše gledatelja mogle protumačiti kao metaforu za opće uvjerenje da vrijeme teče, uvijek samo u jednome smjeru, od prošlosti prema budućnosti, dok je mene opsjedala upravo vizija u kojoj vrijeme stoji, ili traje a ne prolazi, dok samo prostor teče. Jedini način da vidimo kako nam vrijeme *stiže* (iz nekog kuta koji mi približno zovemo budućnošću), jest prikazati ga kako stoji, dok se sve oko njega kreće, jedno preko drugoga, kako vrijeme ništa ne odnosi, ništa ne ispire, nego sve događaje gomila na hrpu koja stalno raste, kao u beskrajnom lančanom sudaru na autocesti. Umjesto da neku tajnu, kao da imamo posla s naftnom bušotinom, iskorištavamo kako bismo je razriješili, ovdje nije moglo biti dopušteno nikakvo rješavanje tajni, nego samo njihovo gomilanje. Trebao nam je jedan masni lančani sudar tajni. Takve su se predodžbe o vremenu u meni javljale toliko jasno, kao kada te ispunja snažan miris, da sam sve to jednako mogao i sanjati, što je možda i bila istina. Ali razumjeti nešto u snu i prikazati to na filmu nije isto. Uvijek se može dogoditi neki kvar.

La Fère je bio naša prva destinacija. Bio je to atmosferski, gotovo proziran gradić, u čijoj se pustoši nije događalo ništa. No kada smo putovali prema sljedećem gradu, pred nama se počelo događati nešto, nitko nije dvojio, strašno, ali nikako nisam uspijevao vidjeti u čemu se pustoš tog užasa sastoji. Svjetlost koja je odozgo, kao u srednjem vijeku, padala na cijeli život nije uspijevala obaviti posao do kraja, kao da nije znala sve brojeve, sve kodove. Tada je već bilo jasno, da bi poslije postalo proganjajućom izvjesnošću, da nešto s mojom *slikom* ne valja, kao kada na televizoru nije dobar prijem. No bilo je svejedno lijepo na neki način ipak biti u 16. stoljeću, lebdjeti poput mirisa, vidjeti najčešće jako malo, a znati o njemu gotovo ništa.

3.

Montaigne, ili njegov pisar, koji je zapisivao prvu polovicu putopisa, bilježi da je u gradu Meauxu, u koji smo mi stigli dan kasnije, „posjetio rizničara crkve svetoga Stjepana, koji se zove Juste Terrelle. Taj je čovjek poznat među francuskim znanstvenicima. Niska je rasta i već je star, prešao je šezdesetu, a bio je u Egiptu i Jeruzalemu i sedam je godina živio u Carigradu“. Pokazao je taj Juste uvaženom gostu svoju knjižnicu i ljepote svojih vrtova. „Ništa u tom vrtu“, tvrdi se dalje u putopisu, „nije takva rijetkost kao jedno stablo zimzelena koje širi unaokolo grane i veoma je gusto i tako vješto rezano da izgleda kao lijepa čvrsta kugla visine čovjeka“. Sada kada ga i sam gledam, nakon što sam se Terrelleovu vrtu prikrao drevnim trikom, tvrdoglavo se ponašajući poput dokona bogataša kojeg ništa ne može zaustaviti, meni to stablo zimzelena ne izgleda poput čvrste kugle, premda jedva uspijevam vidjeti je li uopće riječ o zimзелenu. Zapravo sam potpuno siguran da je riječ o ukrasnoj sablasti, možda i o nekakvu kvaru u prijemu vremena, ali ipak, rekao bih, najviše o sablasti, nekako sam čak siguran, iako gotovo ništa ne vidim jasno, da je riječ o obrisu čovjeka u prirodnoj veličini koji duboko iz muda iskašlja svoj put kroz život. Isprva mi se pričinja obličje staroga Roberta Planta, njegovo lice izborano od orgazama, no brzo, gotovo se smijući samome sebi, shvaćam koliko sam pogriješio u procjeni i, zagrcnuvši se od iznenađenja, otkrivam da nije riječ o prizvanom duhu pjevača Led Zeppelina, nego o raskošnoj sablasti meni iznimno dragog pisca, povrh svega pisca koji mi, mora se odmah reći, fizionomijom jako nalikuje, no ipak je, kako bi on rekao, „od mene temeljno različit“, znamenitog književnika kojeg su, uostalom, najviše zanimale teme kao što su, ako uopće znam o čemu govorim, higijena i raskušivanje, arhitektura kaznionica, svjetovni hramovi, umijeće liječenja vodom, zoološki vrtovi, odlazak i dolazak, svjetlo i sjena, para i plin i mnogo čega drugog. Umro je 2001., ali ne samo to, nego je njegova pernata sablast, ili kopija njegove sablasti, nekakvom čudnom snagom bila izložena u mračnom vrtu Justea Terrellea, u gradu Meauxu, još 1580. godine. Možda je to bila puka podudarnost, a možda je tako moralo biti, no Montaigne je u pustoši sablasne figure nepoznatog mu pisca uspijevao prepoznati samo kuglu zimzelena. Možda je Terrelle podvalio Montaigneu, a ovaj nikada i nije shvatio što ga je udarilo, naime, lako i s pakosnom radošću možemo zamisliti kako mu ovaj bjelosvjetski muljator preko glave navlači svoj hohštapleraj, a on nema blagog pojma. Ipak, nešto me, poput svraba, nagoni da kažem: način na koji mrtvi ne razumiju žive nije isti kao način na koji živi ne razumiju mrtve. Ali nemojte me pitati dalje.

Stižemo u neki gradić kojemu ne znam ime, a i da znam, ne znam što bih s tim znanjem. Montaigne mu je posvetio desetak redaka. Isprva je mjesto samo mrlja na golemoj plošnoj fotografiji neba, no kada se pride blizu, vide se samo mutni kvadratići jer je fotografija sada nekakvom čudnom silom neizmjereno uvećana. Što smo mu bliže, mjesto je zapravo sve više iza nas, ali usprkos tome, budući da je svijetao dan, svaki pridošlica zasigurno može puno toga vidjeti, no ja na kraju ipak ne uspijevam vidjeti gotovo ništa. Prolazim mjestom, ali čini mi se kao da ga se nekakvom neodređenom sposobnošću samo sjećam. Ulice i kuće mogu samo naslutiti, ne razaznajem točno što je preda mnom, prozor na niskoj kući ili trošna drvena ograda dvorišta u kojem se praćakaju svinje. Pojedinačne fasade u mojoj su svijesti mutne, poput izgrebena i zadimljena stakla, a cijele kuće uopće su jedva vidljive, kao da je svaka od njih osvijetljena samo jednom voštanicom, premda je rano poslijepodne. No zato na svim stranama nekakvom svojom silom viđam velike površine praznih narančastih i žarko crvenih ploha. A onda iznenada, uz pomoć neke tajne sile, ponešto vidim izrazito jasno, pretjerano izoštreno, kao da to upravo umišlja neki luđak. Ne brinem se puno jer sada već znam da ću to mjesto mnogo bolje vidjeti kada ga se budem sjećao. Mogu se sjećati mnogih stvari za koje i nisam znao da sam ih vidio, no koje kao da baš zbog toga u sjećanju postaju, naknadno osokoljene nekakvom tajnom snagom, jasnije. Neke od njih pamtim jer u svojoj neodređenosti i postoje samo u sjećanju, i uistinu ih je nemoguće vidjeti u stvarnome svijetu. Rekao bih čak da, sjećajući se nečega, gotovo uvijek vidim mnogo više i jasnije nego dok sam to gledao uživo, prvi put.

Premda ovo mjesto ne oskudijeva u strahotama, brzo ga napuštamo. Dok sjedim u kočiji i promatram nešto na svojim dlanovima, na trenutak se sve preda mnom, zbog javljanja neke nove sile, odjednom zacrni. Kada ponovo nešto uspijevam vidjeti, nalazimo se u otrcanom svratištu smještenom, čini se, pokraj ceste, na rubu šume, izvan puškometa. Po izgledu gostiju odmah se vidi da smo barem u nekoj mjeri dospjeli u drugi kraj. U prethodnom mjestu nismo vidjeli gotovo ni žive duše, ni na ulicama, ni pod drvećem, a ovdje su svi bili čak otvoreno izloženi, neki i dvostruko, jer se činilo da od ponečega imaju i po dva primjerka, dva šešira, možda, ili dva tijela u jednom odijelu ili dvije duše u jednom tijelu. Poslužiteljica je primjerice, rekao bih, odjevena u dvije crne, do grla zakopčane haljine, no lice joj, usprkos tome, kako ga ja doživljavam, više miriše nego što izgleda: ima tanak nos jer joj lice miriše po tankom nosu, ima uske oči jer miriše po uskim očima itd. No, nakon kratkog bljeska u kojem su se mogle razaznati različite boje, pokraj stola sada nekako stoji pogrbljena starica, od dugog življenja potpuno izbijeljene plave kose, ali ne kao da čeka narudžbu, nego kao da popisuje neko stanje pa čeka da joj i ja prijavim svoje brojke. Primjećujem da je ovo opet neko novo mjesto, jer je ona, možda i umišljena, dvostrukost

pojedinih subjekata i pojava sada nestala, a i stvari i mirisi oko mene, premda jedva raspoznatljivi, ipak su, ako uopće znam o čemu govorim, drugačiji. Pitam imaju li pečenog tapira, i koliko im dugo treba da ga ulove i ispeku, i kada su tapire prvi put vidjeli kao subjekte u ovim krajevima, jesu li tada došli dragovoljno, ili ih je na to natjerao subjekt neke samo njima poznate sile, i kako je ovaj kraj izgledao u doba kada ovdje nije bilo tapira, jesu li stabla tajnom snagom rasla pod drugim kutom i je li trava mirisala drukčije. Čini mi se da starica ne razumije moj jezik, ali neodređeno, zastrašujuće nježno odgovara da će subjekti tapiri biti na stolu isti čas, ako gospoda tako žele, ili tek za dva dana, ako gospodi tako više odgovara. Premda govori na nekom njemačkom koji meni nije poznat, nije me briga jer uz pomoć neke sile, ili njezina mirisa, sve razumijem, čak i ako to što razumijem nipošto nije ono što je željela reći. Nekoliko minuta ništa se ne događa, barem ništa vidljivo. Čujem kako vruć vjetar nosi pijesak cestom koja se polako raspada na zemlji, ali ne vidim ništa, cijelo moje vidno polje ispunjava žitka, žarko crvena ploha koja se potom lagano uvija, rastapajući se, poput filmskog celuloida, od neočekivane vreline mog pogleda. Također čujem neodređeno dozivanje, ali čini mi se da su i zvuk i moje uho negdje duboko pod zemljom. Sada je preda mnom sve sivo, ali ne dugo jer zbog neke sile, ili dubine njezina mirisa, i siva ploha počinje mijenjati boju po rubovima, kao da sada i ona mora sagorjeti i postati druga boja, no više ne mogu prepoznati koja. Na trenutak kroz prozor vidim muškarca koji s nečime u ruci, možda s metalnom šipkom, nošen nekakvom odsutnom silom, ili samo njezinim mirisom, prilazi konju i kao da zamahuje, ili nešto popravlja. Sada mi se čini da muškarac tom šipkom, ili je to ipak nešto drugo, udara još većom silom po sivilu ispred mene, i kao da se od tog udarca, ili nečega što je s tim udarcem samo slučajno povezano, slika odjednom razbistrava, vidim lijepo lice poslužiteljice, gotovo djevojčice, koja preda me nekom svojom posebnom snagom stavlja vrč vode i vrč vina. No u ušima, premda, čini mi se, nečijim tuđim ušima, i dalje čujem disanje onog muškarca koji je prišao konju, i opet mu prilazi, i opet nečime zamahuje ili nešto popravlja. Osjećaju se, premda to ne osjećam ja, nego neka filmska sablast u meni, snažni mirisi užarenih briketa ugljena u kaminu, vlažne piljevine na podu i cikorijske, ali ja, što nije nimalo čudno, ne vidim ni kamin, ni piljevinu ni vražju cikoriju. Premda sjedim za stolom, sve promatram nekako iskosa i odozgo, kao da je moj pogled sablasna kamera pričvršćena za strop.

Sučelice mi za stolom nekakvom svojom snagom sjedi Kinski. To mu nije pravo ime, ali tako ga zovem jer sam ga unajmio da glumi Fitzcarralda. Nije profesionalan glumac, ali jako nalikuje pravom Klausu Kinskom, premda baš to podcrtava njihovu temeljnu razliku. Čini mi se da tu sjedi mnogo dulje, već godinama, pa ga jedva mogu doći pogledom jer, neodređeno ili svojim čistim životom, stari brže od mene. Izgleda kao da se mora probiti

kroz neku staru fotografiju, no kada napokon izroni iz njezine beskrajne pustoši, već je umoran i razočaran. Sav je žučkast, kao da ga je sila života natjerala da izvjetri na vrelom suncu. Pitam ga što će popiti. On, čini mi se, kaže da je već davno popio nešto, možda vino, možda vodu, nisam razumio, a ni on sam više ne zna, i da sada još samo čeka da i ja popijem svoje, pa da počnemo jesti. Govori mi zatim jako dugo o nečemu što se jutros nekako komplicirano dogodilo s kamerama, ali u meni se cijela pripovijest svodi na samo nekoliko fraza, da su, ako uopće znam o čemu govorim, kamere *postavljene na stabla*, ili da su *postavljene pokraj stabla*, nisam siguran. Onaj čovjek opet, kao da izaziva prirodu, prilazi konju i s nečime u ruci, ili s nečime drugim, potpomognut silom iz budućnosti, zamahuje, odlama nešto sivo i čuje se kako to pada na pod, stvarajući zvuk koji je istovremeno pretjerano poznat, čak posramljujuće intiman, i potpuno stran, možda nalik udarcu po nečemu što je nezabilježen prijelaz između mesa i stakla, ili, vjerojatnije, kamena.

Kinski neodređeno prepričava tračeve o našim snimateljima, koji su jutros, nakon pišanja u šumi, vidjeli domoroce kako goli, sjajne i nauljene kože, iz potoka vade neki predmet koji snimatelji nisu znali opisati niti su znali čemu služi, ali je bio zastrašujuć, dugačak i crven, i smjesta se zapalio kada ga se položilo na travu. Premda čujem sve što Kinski priča, njegove se riječi ne pretvaraju u slike koje se nekakvom podrazumijevajućom snagom smjesta stvaraju u glavi dok nekoga slušaš, nego u prizore iz filma koji si davno vidio i čijeg se naziva više i ne sjećaš, prizore koji nemaju nikakve vidljive veze s onime što čuješ. Prožet takvom nekauzalnom silom sada vidim kadar iz filma u kojem se tamnomodra i smaragdna polja pale i gase jer ih pomične sjene oblaka čas osvjetljuju, čas zatamnjuju. Polja i livade, ako su to uopće livade, prostiru se padinama ispod mjestašca na brdu od kojeg se pod crnim nebom vidi samo zvonik crkve. Izrazito zrnata slika naoko vibrira, kao da se u zemlji nešto miče, možda diše u snu ili polako masturbira.

Tih dana kada sam prvi put vidio taj film čitao sam Sebalda na španjolskom, jeziku koji nisam poznavao. Značilo je to da bih rečenice iz španjolskog izdanja *Austerlitz* i *Vrtoglavice* prepisivao u kompjutor a onda ih pomoću Google Translatea prevodio na jezik koji sam tada znao, ali sada se ne mogu sjetiti koji je to jezik bio. Nisam želio čitati „čistog“, nego iskrivljenog, prepariranog Sebalda, ponekad i do neprepoznatljivosti izobličena i izgrizena prevođenjima i jezičnim raspadanjima, ljudskim i strojnim pogreškama. Želio sam da već moje prvo čitanje Sebalda izgleda kao da je mutno *sjećanje* na prvo čitanje, a još sam više želio nikada ne saznati što on točno govori, nego to samo naslućivati, samo se nekako približavati njegovu svijetu, nikada ga zaista i upoznati. Kao što te, govorio je nekako i sam Sebald, kod neke upravo izgrađene goleme građevine može impresionirati ruševina u koju

će se ona jednom pretvoriti, ja sam htio nekako obrnuti proces propadanja i čitati Sebalda kao da je već na samom početku potpuna ruševina, kao da je i on sam pisao imajući u vidu kako će izgledati za tisuću godina, kad od njega budu ostali samo fragmenti, nesporazumi i iskrivljenja, vjerujući da je upravo ta ruševina njegova izvorna verzija.

Nekoliko takvih izobličenih Sebaldovih rečenica jako se dobro sjećam, što je čudno jer uopće nemam dobro pamćenje i obično gotovo ništa ne mogu točno citirati. Reći da ih se sjećam i nije potpuno točno jer ne sjećam ih se uistinu ja, nego su one jednostavno tu, uronjene u mene poput vrećice čaja, ili čak pripadaju nekom širem, možda i tuđem sjećanju, no koje mi je ponekad bliže od moga vlastitog, a gotovo je uvijek snažnije. Kome god te rečenice pripadale, a ja sve češće pomišljam da je riječ o sablasti, otada ih stalno povezujem s filmom u kojem titrava, zrnata polja, a onda, u sljedećim kadrovima, i različita neba, ceste, zgrade, kao da žele pobjeći iz sebe, raspasti se, ali istovremeno i zaraziti naše poglede, nekako i njih pretvoriti u tehnička zrnca koja se bezumno vrte u kodiranom prostoru.

Nekoliko trenutaka nema ničega i čujem samo zujanje, a onda shvatim da sam sada jedini gost u blagovaonici, ako je to uopće više blagovaonica jer je sve iznutra ispunjeno snažnom narančastom svjetlošću pa zapravo i ne znam što se točno nalazi oko mene.

Tražim pogledom Kinskog, ali više ga nema. Pomislio sam, što ako naši snimatelji ipak nisu dobro postavili kamere, što ako duboki zum kroz prozor neće uhvatiti čašu s vodom koju smo trebali snimiti. Naše kamere ne snimaju dubinu, čaša tik pred tobom i planina u daljini prikazuju se kao da su jednako udaljene, kao na Giottovim freskama. To nam omogućuje da snimamo iz velike daljine, ne približavajući se Montaigneu, sigurni da nas neće nanjušiti ili nešto posumnjati, a da se svejedno svaka ciljana pojedinost nekako doima kao da nam je ispred nosa.

U sljedećem trenutku sjedim sam na dugačkoj drvenoj klupi a na stolu su tanjuri s ostacima hrane, čaše s mrljama vina, komadići kruha, ali ovo je neko drugo konačište, u prethodnom su bile stolice, ne klupe.

4.

Prizor preda mnom odjednom puca, kao da je bio snimljen na filmskoj vrpici koju je nešto prerezalo. Sve se zacrnjuje i postaje bijelo. Ono što ponovo vidim počinje iz mraka i iz svjetla. Djed mi učvršćuje glavu i udara po njoj čekićem. Najprije lagano, onda sve jače. Pokušava otkinuti kamen s moga tjemena. Dok djed lupa čekićem, cijeli svijet pada u moje oči iz velike visine, golem, krvav i bijel. To je prva slika u mome sjećanju, vjerojatno lažna, nedovršena slika moga djeda koji me porađa, ili spašava, ili ubija.

Ako neke ljude rađaju djedovi, a ne majke, moj grandiozni djed, najveća operna figura naše obitelji, sigurno bi bio sposoban za takav podvig. Sve je za njega bilo istovremeno uzvišeno i želučano. Dok su drugi ljudi tragali za autentičnom sudbinom, on je svoj život prepisivao od drugih, boljih od sebe, kako je govorio. Bio je avanturist, terorist, ptičar, žigolo, ljubitelj Rilkea, plavih planina, vina, škampa, tučnjava i pištolja, no u svemu je tome bio lažan i uživao je u tome. Plaćeni serijski ubojica i ubojica iz gušta, nije vjerovao u nasilje, mislio je da su strasti i nagoni samo najuporniji izrazi samoljublja, a ubojstva rutinski oblik akumulacije kapitala prećacem. Uvijek ga je zanimala politika, ali radije je prihvaćao političke stavove drugih ljudi: bio je i preuranjeni i zakašnjeli fašist, i misionarski i salonski komunist, a demokraciju njegovi prijatelji, koje je oponašao, nisu nikada uspjeli razumjeti. U politici je riječ o vladanju, a ne o istraživanju masovnog ukusa i pristajanju da te drugi siluju, tvrdili su. Najdulje je ipak pribjegavao monarhizmu jer je, kao smješniji i jednostavniji čak i od fašizma, općenito od sljedbenika zahtijevao najmanje truda. Iskreno je, poput obožavatelja, vjerovao u profinjene i kompleksne osjećaje pa je uvijek radije oponašao ono što osjećaju drugi ljudi; vlastitim osjećajima nije pridavao važnost jer nije vidio čime bi mogli zaslužiti njegovo poštovanje. Za njih je, kada bi bio baš naročito dobro raspoložen, mogao gajiti tek neku općenitu, lažnu, gotovo kršćanski okrutnu sućut. Ponosio se time što mu se u životu ne događa ništa jedinstveno i što nema nijednu originalnu zamisao, nikakav neusporediv doživljaj; svoju karijeru gradio je na krađi, krivotvorinama, preradama i prilagodbama. Kada slijediš tuđu veliku ideju, nije toliko važno jesi li je u svakoj pojedinosti dostojan, veličina koncepta nadjačava sve tvoje pojedinačne promašaje – čak je i tu svoju glavnu životnu misao preuzeo od nekoga drugog. Kada bi „oponašao“ ono što mu se činilo da je primjerice proživio neki filmski lik, djed bi se ponekad zapitao je li krađa osjećaja prava stvar, a odgovor je uvijek bio isti: naravno da jest. On sam, mislio je, nikada neće doživjeti ne samo ništa bolje, nego čak i ništa donekle gore od toga. Zanositi se, potpuno neosnovano,

očekivanjem da bi se i njemu moglo dogoditi nešto zanimljivo i posebno, tvrdio je, bio bi, premda lijep, samo ekstremno slijep egoizam. S oduševljenjem je dočekao da tuđi filmovi režiraju njegov život jer se tako mogao prepustiti nečemu što mu se nesumnjivo sviđa i u što dokazano može imati povjerenja. „To define is to distrust“, citirao je nekog slavnog književnika. Nije želio biti izniman i samosvojan, nego duboko i u svakoj pojavnoj pojedinosti određen onime što ga je okruživalo i determiniralo. Granice iskustva drugih ljudi granice su moga svijeta, govorio je. Dok su svi gotovo religijski vjerovali žudnjama, koje su za njih bile valjda suvremeno utjelovljenje anđela, moj ih je djed ismijavao, tvrdeći da su samo seljačka zabava, da su ograničena dosega, monotone, pijane, promiskuitetne, dementne i tragično neinteligentne. Predati se vlastitim žudnjama najbolji je način da se nikada ne makneš iz svog sela, govorio je. No djed svejedno nije htio biti ništa bolji od drugih, a uvid da su drugi idioti nije htio pretvoriti u dokaz svoje nadmoćnosti, nego u još snažniju izliku da i sam bude još glupiji. Želio je biti savršen promašaj svojega vremena, prema načelu *Oslobodi svoj um za tuđa iskustva, a guzica će naći opravdanje*. Kvragu, jastvo je tumor svijesti, govorio je djed, ne želim biti autor, nego turist svoga života. Kroz život trebaš prošetati i izići, ne misliš valjda u nešto od toga povjerovati. U to su doba takve tvrdnje bile u duhu vremena i nitko se nije ni osvrnuo.

- Gledaj - pričao mi je - jednom sam bio poludio za nekom ženskom u kafiću, kako to već ide. To je na kraju završilo jako loše. Seks, grebanje po leđima, smrt, znaš već, cijeli taj cušpajz kršćanstva i heavy metala. Znao sam, naravno, da je moj zanos bio posljedica alkohola, ali zar i drugi moji osjećaji nisu bili učinak nekog alkohola, zar mozak stalno ne peče neku rakiju, afekt je uvijek efekt? Svaka je emocija trenutak slabosti. Zato su mi važniji osjećaji i emocije drugih ljudi, oni ipak prolaze neko socijalno filtriranje, neku, jebem im mater, kakvu takvu, destilaciju. Ako me netko prezirao, ja sam tome uvijek više vjerovao nego vlastitim obrambenim osjećajima. Ako su me ljudi mrzili, vjerojatno su bili u pravu. Ako sam ja nekog volio ili mrzio, vjerojatno sam bio pijan. Kad sam ubijao ljude, uvijek sam vjerovao da je njihova mržnja opravdana i da imaju svako pravo na osvetu. Nikad nisam ozbiljno uzimao u obzir vlastite razloge zašto ih ubijam, to su mogla biti samo jeftina samoopravdanja, ili čak ni to, obična ravnodušnost. Ubijao sam ih jer sam vjerovao osjećajima i idejama drugih ljudi, svojih prijatelja.

No ipak ga je sustigla strašna ironija jer je upravo najprodavanija, najpopularnija kopija, koju su oduvijek s lakoćom pušile stotine milijarda ljudi, njega stalno zaobilazila. Iako je bio jako pametan i dosjetljiv kada je trebalo ubijati druge ljude, on sam nije znao umrijeti. Smrt se svim silama odbijala od njega. Svi smo zbog toga trpjeli, a najviše on. Bio je prezdrav,

prepun života, poput tumora. A silno je želio umrijeti, kao da je život u međuvremenu postao nešto zastarjelo, što već neko vrijeme lijepo izgleda samo na filmu. Na magnetofonskoj vrpici snimio je svoju, u krugu naše obitelji slavnu „nekropastoralnu poslanicu“ i premda smo isprva mislili da ju je namijenio nama, preslušavao ju je na koncu na nekom starom magnetofonu samo on sam, kao da je htio otkriti što se krije iza onoga što je rekao, jer on sam to, čini se, i nije znao. Netko drugi u njemu nešto mu je poručio a on je to silno želio razumjeti: „Kada shvatiš da nema nade, trudiš se da stvari postanu još gore kako bi se pomaknuo bilo kamo, ali stvari ne mogu postati još gore, već je sve toliko popunjeno da nema mjesta ni za pomaknuti mali prst, ni za smrt. Tvoje tijelo bit će višak, prelit će se iz čaše, na groblju neće biti mjesta za tebe, morat će te ostaviti nemrtva, negdje sa strane, u nekoj plastičnoj vrećici. Čovjek je smrti strano tkivo, ne prepoznaje ga više. Preostaje nam samo beskonačan život jer život trpi sve. Kamen ne tolerira shizofreniju i Escherichiu coli, ali život ih naprosto obožava.“

Koliko sam samo puta pokušao zadaviti djeda, brat je u njega pucao iz pištolja i četiri vrste pušaka, polijevao ga je benzinom i pokušavao zapaliti, ali ništa nije pomagalo. Nije nikamo htio ići, niti je išta htio vidjeti, i samo bi ostajao – na krevetima, na foteljama, na podovima, na stolcima. Nikako da barem jednom i nestane. Jednostavno nije znao umrijeti. Stalno nam je pred očima, i ne znajući više koliko smo puta to vidjeli, kako brat bijesno baca novine na pod, uzima sjekiru i pokušava djedu odsjeći glavu, a sjekira se odbija kao od automobilske gume. Razočarano uzdišući, djed se okreće na drugi bok i namješta si jastuk pod glavom, a iz vrata mu možda iscure samo nit ljubičasta svjetla koja poput svileni šala sklizne na pod i ubrzo nestane. Ili je ipak mučnije bilo kada smo ga ubijali pred vratima njegove kuće, a svi su susjedi gledali. O tome je poslije u jednom svom romanu pisao Richard Brautigan, koji je bio jedan od susjeda. Nakon što smo bili ispalili deset metaka u njega a on nikako nije htio umrijeti, na kraju smo morali zavapiti: „Djede, molimo te, tako ti boga, umri, ne želimo više ovako ubijati vrijeme“, a on je rekao: „Ok, umrijet ću, ali nemojte više pucati, zbog sebe, ovo je blamaža, ljudi gledaju.“ „Ni metka više“, rekao je brat. „Ok, evo, mrtav sam“, rekao je djed, ali nije bio. Da je bilo pravde, djed bi već tada bio mrtav, na pola puta u polurajski polupakao. Tek bi ponekad zastao da se odmori u nekoj bijeloj kući u sjeni kokosovih stabala na čijoj ga verandi dočekuje žena u dugoj bijeloj haljini s dioptrijom zla u očima i poziva ga da uđe u kuću. Djed bi je, siguran sam, istog časa smaknuo, toliko brzo da ne bi stigla pokazati koliko je zla svijet izgubio s njom, kako je govorio stari kauboj Brautigan, tako da i ne bi znala da je mrtva te bi nastavila dočekivati ljude na verandi, šireći oko sebe relaksirajući miris esencije zla, odjevena ili gola, ovisno o dioptriji prostora.

Mi smo obitelj koja stalno putuje, više kroz vrijeme, nego kroz prostor, „zbog posla ili zbog užitka“ – nitko od nas ne zna razliku, ali ni sličnost. Slijedimo vrisak. Putujemo i brišemo mjesta za sobom, ispiremo ih samim gledanjem, samim življenjem, pa od njih, kao u *Tetrisu*, ostaje samo ono što nismo razumjeli, ili nismo riješili. Ponekad za nama ne ostaje ni traga, ponekad ostaju gotovo netaknute, goleme površine gradova, polja, šuma, ljudi i životinja. Premda gotovo nikada ne putujem u pratnji svojih najbližih, moja obitelj, točnije, jedan njezin dio, uvijek je samo na korak od mene, makar otišao u neko drugo stoljeće ili na Sjeverni pol. Oni su moj *Tetris*, prikovani za mene poput nerješiva problema koji me progoni i na kraj svijeta. Isto tako, zbog nekog razloga koji nikada nisam uspio dokučiti, nikada ne putujemo svi zajedno, niti smo ikada svi na okupu. Djed, sestra i brat održavaju odnose i često ih viđam zajedno, u zadnje vrijeme doduše uglavnom zbog uvijek istog neuspješnog razloga. Oca, majku i drugu rodbinu, ne znam zašto, niti ikoga pitam, ne viđam.

Iz sobe koja je, čini mi se, meni s leđa, ali nekako istovremeno negdje gore i dolje, zove me brat. „Čekamo te“, čujem ga, ali sada mi se čini da mu glas prenose leptiri iz nekog zvučnika. Ustajem se i krećem prema sobi iz koje vjerujem da dolazi njegov glas, ili u kojoj je taj glas bio snimljen. Brat opet sjedi u uglu sobe s uhom pripijenim uz staromodan, mesijanski radioaparat od tamnosmeđeg bakelita i dešifrira tajanstvene emisije za koje vjeruje da su poruke mrtvih. Čuje se samo nešto nalik šumovima koje bi mogla stvarati veoma stara, prazna magnetofonska vrpca, puna leptira, premda se može reći i bilo što drugo jer on u tim šumovima i krčanjima, ili u nečemu između njih, ili iza njih, prepoznaje upute, pravilnike, objašnjenja, izvještaje, zakonike, i diktira ih sestri, koja ih zapisuje u posebnu crnu bilježnicu sa zlatnim rubom, stalno se nadajući da će jednom dešifrirati kardinalni mesijanski priručnik za umiranje koji će se moći primijeniti i na djeda. „576 777 nose 45 9 888 9 bijela krzna 212 77 prozirna 458 586 546 6 64 4 čekaju 22 67“, diktira brat, a svjetlo u očima postaje mu sivo, pa narančasto i crveno, kao da se u njima rastapa neka mesijanska žitka masa. Brat je zgrčen uz radioaparat, ali istovremeno stoji s nekim metalnim metričkim predmetom u ruci, možda je to slavno mesijansko ravvalo, i polako se s leđa primiće djedu koji sjedi pred prozorom i, poput leptira, gleda u daljinu.

Kroz prozor se vidi dolina, prošarana svjetlucavim livadama, u kojoj visoke peći nekadašnje ljevaonice željeza, ili tornjevi goleme tvornice odavno nepoznate namjene, probadaju nebo, crno i istovremeno ispunjeno nekim, možda mu čak stranim crvenilom. Ruševinu djed promatra svaki dan satima, zuri u nju kao opsjednut, i s vremena na vrijeme, kada na njoj primijeti nešto novo, ili nešto još starije, nisam siguran, snima je fotoaparatom s golemim objektivom koji uvijek spreman stoji na stalku pred otvorenim prozorom. Tog je časa iznad

visokih dimnjaka iznenada proletjela neka ptica, možda sivi sokol, možda samo neki vrisak, a djed je isti čas okinuo, nekoliko puta, brzo, kao da puca iz poluautomatske puške.

- Strojeve su pojeli crvi, struju su pojeli ljudi, ljude je pojeo mrak, djecu je pojelo svjetlo – govori djed sebi u bradu.

Sunčevo svjetlo, dotad ravnomjerno rasuto po cijelom prostoru, skupilo se sada u samo jednoj crvenoj točki izgubljenoj u bijeloj magli nad dalekim poljima, kao da se prestrašilo fotografiranja, učinilo mi se.

- Druge ljude ne samo da nisi smio ubiti, nego si to morao učiniti.

- Lijepa je. Volim tu zrnatost – govorim ja dok stoti put gledam fotografije razbacane po stolu ili uramljene na zidovima.

- No zar nije ljepota ono što uništava stvari? Zar ne bi stvari ispale bolje da ljepote i nije bilo?

Na stolu je i jedna fotografija koja svojim zračenjem povećava tamu u sobi a oko nje je mnoštvo sitnih instrumenata, odvijača i skalpela, malih mikroskopa, namotaja raznobojnih žica i svilena konca, čudnih prozirnih zupčanika, injekcija i čašica s gustim, mirišljivim tekućinama.

- Ne diraj tu. Još je popravljam.

- Što joj je?

- Vrisak.

Kada je djed ubijao onu dvojicu u podrumu, brat i ja, dvanaestogodišnjak i desetogodišnjak, držali smo im ruke i noge. Sada, nakon što ga je udarcem ravnalom brat srušio na pod, na isti način držimo djeda, a sestra mu pokušava izrezati srce nečime što nalikuje, koliko god je to smiješno i reći, kliještima neonskog jastoga. Djed se ne opire, ali gundā, unaprijed razočaran, uvjeren u neuspjeh. Prsa mu postaju prozirno-zelenkasta, puna svjetlosnog maslaca, mekana na dodir i nekako nalik ptičjima. Sestra shvaća da nije trebala ni pokušavati i ljutito odbacuje kliješta. Bijesna, cipelom udara djeda u glavu i više – Dosta je, ne možemo više, daj više jednom!

Gledam djedov proziran torzo i pada mi na pamet: „nijedno te mjesto *ne vidi*, moraš

promijeniti *svoju smrt.*“

- Sjećaš se kad si mi čitao Rilkea, ono da nema mjesta koje te ne gleda i da moraš promijeniti svoj život. Ako te sve promatra, ako je svijet kamera, onda si ti zapravo figurica na ekranu, svi smo stalno, oduvijek, na nekim ekranima, tako sam ja to bio shvatio. Ali ako te svijet ne vidi, uopće ne možeš dospjeti na ekran, odbačen si, dakle ne možeš ni umrijeti.

- Ili si umro još davno, prije nego što je snimanje i počelo.

- Daj...

- A ti bi radije bio vječno mrtav na nekom ekranu?

- O čemu ti? Pa svi smo mi živi...

- Puno čitaš.

- Djede!

- Sine...

- Okej... evo, fotografiraj nas.

- Pa što drugo i radim? Iz dana u dan.

Kroz prostor nešto brzo pada, kotrlja se a onda tresne o dno, kao da je cijela soba dimnjak. Djed prilazi komodi i iz jedne ladice vadi namotaj magnetofonske vrpce a onda ga spretno učvršćuje na svojem magnetofonu, koji kao da je proizveden u 16. stoljeću. Pokretom ruke poziva me da sjednem i slušam. Nakon zvukova što ih je moglo stvoriti postavljanje mikrofona i pomicanje predmeta odjednom se čuje tih, dubok, rastegnut glas, ili ga takvim čini usporeno okretanje vrpce, glas odnekud poznat, premda izbijeljen i nagrizen pucketanjima, šumovima i odjecima u prostoru. Mogao bi to biti djedov glas, kako bi zvučao 1920., ili 1520., izgreben putovanjem kroz vrijeme, a mogao bi biti i moj, kako bi zvučao na Edisonovim poligrafskim cilindrima ili na starim, srebrnim ogledalima kada bi ih se stavilo na gramofon.

„Značenja možeš prenijeti drugim ljudima, više ili manje uspješno, nije sada važno, to je priča za sebe, ali ima nešto drugo, odavno poznato filozofima, ali obični ljudi ne razmišljaju o tome. Kad god nešto doživljavaš, što god to bilo, misao, osjećaj, opažaj, činiš to na način koji je poznat samo tebi. Nitko, čak ni bog, nikada, ali baš nikada, neće saznati kako je to iznutra

biti ti. U svakom svom osjećaju apsolutno si usamljen. U cijelome svemiru nema nikoga tko može znati kakvo je točno iskustvo kada ti vidiš nebo ili osjetiš oštricu žileta na vratu. Ljudi te mogu mučiti, čuti tvoje urlike, čak racionalno i empatijski razumjeti što doživljavaš, ali svejedno nikada nitko neće saznati kako iznutra izgleda tvoj bol. Zbog te jedinstvenosti svaki tvoj doživljaj apsolutno te odvaja od ostatka kozmosa. Tvoj specifičan unutrašnji doživljaj za svijet je zapravo višak, čista rasipnost, u svemiru ne postoji medij za razmjenu tog iskustva, za nj izvan tebe uopće nema mjesta, a takav izoliran, ni sa čime u dodiru, jednako može zauvijek plutati beskrajnim svemirom, poput kapsule, ili ležati pod zemljom, nerazgradiv, poput plastike. Prenijeti možeš riječi i misli, ali vlastito iskustvo tih riječi i misli nikada. Ono što je za tebe najživotnije, najviše tvoje, za druge je poput smrti, nešto izvan svakog dosega. Tvoj unutrašnji svijet za njih je sablast, a ne nešto živo. Mrtav si im još dok si živ. Ali mrtav si i sam sebi, jer ne možeš otkriti otkud ti dolazi taj unutrašnji osjećaj. Imaš ga, ali ne znaš zašto i kako. Iako vlastito iskustvo osjećaš naizgled izravno, iznutra, i čini ti se da je ono nešto najizvornije i najviše tvoje, živim se osjećaš samo zato što je to iskustvo zapravo mrtvac koji leži u tebi. Od rođenja u tebi živi sablast. Ta sablast si ti.“

Djed odsutno gleda kroz prozor i čini se da ne namjerava komentirati snimku. Sivkasti dim diže se iz tvornice, ne zna kako da ode u nebo pa se polako vraća i miješa s bijelim dimom koji se diže iz zemlje.

- Znači, zato želiš umrijeti? Jer si već sablast?
- Svijet te ne vidi, sine.
- Svijet ipak može vidjeti ono što smo izvana, naša tijela, naša djela. Zar to nismo mi?
- Ali to je već odavno izbrisala smrt.
- A tko si onda ti, ovo tijelo koje pokušavamo ubiti?
- Ne znam, a ni vi mi ne možete pomoći. U istom smo loncu.
- Ako si mrtav, kvragu, zašto želiš umrijeti još jednom?
- Negdje smo zapeli. Ovo je gletshn, neki glitch, vjeruj mi, ne prava smrt. Neki kvar u 4D printeru.
- Ali hipnotiziranost potpunim ništavilom? Nije li to puberte...?

- Ehej, polako, što ti je? Sve je to samo pitanje tehnologije. Zar opet moramo o tome? Život je dizajn u kojem se sve događa unutar poznatih parametara. Sve što je živo boji se nepredvidljivog. Da bi se približio nekoj životinji, moraš izgledati poput nje, moraš mirisati, misliti, kretati se poput nje. Samo ti smrt, potpuno novo sučelje, samo ti ona može otkriti nešto potpuno nepredvidljivo, tresnuti te nečime izvana, izbaciti te u sav taj beskraj koji te čeka. Možda te voli, možda vreba na tebe, ili je ravnodušan, vrag će ga znati. Život je stroj za pretraživanje po poznatim ključnim riječima... sine, život je samo živi Google.

- Ali što ako nakon smrti nema doslovno ničega, nikakva pretraživača, pa ni nikakvih iznenađenja?

- Čisto ništa bilo bi još i najveće iznenađenje. No ne treba očekivati tako puno.

- Morbidan si.

- Nisam ti ja filozof, samo običan potrošač, ovisnik. Cijeli sam život oponašao druge, i bilo je dobro dok je išlo. Ali život je iscrpio svoju ponudu za mene. Sada mi samo preostaje okrenuti se sljedećem dobavljaču. Tumaram s praznim pištoljem u ruci i metkom u glavi. Pitanje je, kako da dođem do tog metka.

Gledam fotografiju na stolu okruženu žicama i instrumentima, i čini mi se da vidim kako se u njoj nešto miče, poput crva.

- Ej, djede, brzo, dođi, ovdje se nešto miče.

5.

Montaigne je brzo prošao kroz ovo mjestašce, kao kroz zeleni semafor, ali ja sam tu slučajno upoznao, ako se to tako može reći, vlasnika cijelog ovog kraja, grofa, vojvodu, kaštelana, čije ime uopće ne znam izgovoriti, koji je, primijetivši cijelu moju šarenu svitu u pratnji vojnika zaštitara i mnoštvo teško natovarenih kočija, morao zabezeknuto zaključiti da sam iznimno važan gost, i htio je prema meni biti naročito ljubazan, uslužan, podatljiv, snishodljiv, licemjerman, razmažen, tugaljiv i glup, nadajući se možda nekoj nepredvidljivoj koristi od ovakva susreta. Ponudio mi je da svratim u njegovo veliko zdanje okruženo šumarkom, pticama, potocima i zrakom, izgrađeno prije nekoliko desetljeća na obližnjoj uzvisini, drsko izdvojenoj od daščara u kojima su živjeli njegovi podanici, njihovih svinja, prljave djece i kreštavih glasova, tako sam barem ja zamišljao jer on mi nije rekao ništa, a i da mi je rekao, kako bih ga razumio. U tom arhitektonskom šlageru koji sam ja vidio samo kao neki talog na dnu dalekozora, on je boravio samo u rujnu jer je ovdašnja klima, kako se naširoko preuveličavalo, upravo tih dana bila najugodnija i stoga najpogodnija za fizički razvrat tijekom tjedna i duhovni razvoj nedjeljom. „Ovaj oblak najstariji je u mjestu, a oni tamo u daljini, nažalost ne nad našim krajem, tamo su još od doba starih Rimljana“, ponosno mi je otkrio grof. Kako sam to razumio, nemam pojma. Pitao sam ga što zna o ovdašnjim izvorima, zdencima, česmama, potocima, čašama, i općenito o svemu što se ticalo našeg filma. Premda nije razumio moj jezik, pretpostavljao je da sam, vjerujem, Englez, i razmišljao je jesam li rastopiv u vodi. Uvijek bi mi primjereno odgovorio a ja uglavnom nisam ništa razumio od njegovih izričaja i nekako bismo se uvijek našli na pola nerazumijevanja, a ja bih ionako shvatio ono što bi mi se prohtjelo, ali to bi, pokazalo bi se, bilo više nego točno, čak i nekako točnije od onoga što je grof, vojvoda, kaštelan zaista rekao. Puno sam kimao glavom i pokazivao rukom na ono što bi me zanimalo, čašu s vinom, pladanj s pečenim, probajmo pogoditi, jarebicama, bokal s meni nevidljivim voćem, žarko crvenu plohu na pomoćnom stolu, distorzirane fotelje, izduženi histerični glitch na podu. Iskoristio sam prvu prigodu, kada je on morao nešto hitno obaviti s poslugom, i iskrao se iz kuće kako bih se nekako prošetao dvorištem i okolnim poljem i, pretpostavljao sam, lijepim šumarkom. Ispred kuće bilo je neko stablo koje sam isprva više čuo nego vidio jer mi se šum njegove krošnje prikrađao s leđa, poput moralnog imperativa o kojem je slavodobitno govorio Kant. Kada sam se okrenuo i ugledao ga, s njegovom crno-bijelom krošnjom, kao iz nekog od filmova 1930-ih, na koje su ljudi uglavnom postali alergični, možda je to i bila scena iz nekog filma koji sam davno gledao, smjesta sam se zaljubio. Kao neki ekspert za gravitaciju, popeo sam

se u krošnju i sjedio gore valjda satima. Grof, vojvoda, kaštelan i njegova posluga dozivali su me valjda svakih petnaestak minuta samo da priupitaju jesam li dobro, jesam li žedan ili gladan, bi li moje gospodstvo željelo nekako ipak malo prileći i u mekanu krevetu nakon duga puta možda mali san staviti pod glavu. Nisam znao koje je to stablo bilo pa sam ga u sebi zvao hrast jer je to, ne znam zašto, uvijek prva riječ koja mi padne na um kad pomislim na šumska bića.

Sjedio sam u krošnji, gledao uokolo i pokušavao se prisjetiti ugodnim nuklearnim zračenjem presvučena dana kada je, u jesen neke od onih godina na početku novog tisućljeća, Madonna gostovala u nekom gradu u okolici, ili je to ipak bila Lady Gaga, možda čak tu, u susjedstvu. Nisam tog dana doživio ništa naročito.

6.

„Kinski, daj ovo, Kinski, daj ono, Kinski, zovi snimatelje, Kinski, što snimatelji rade ovdje...” Taj mi Gilgame već ide na živce, a tek smo na početku puta. Zašto on misli da je to moj posao? Draga moja, nije li to samo tipična slika mog života, promašena u svim dijelovima osim onoga koji obasjavaš ti, neonski božić mog života. Alga Marghen, Alga Marghen, samo me zvuk tvoga imena tješi u ovoj pustoši, bogu i vremenu iza leđa. Sjećaš li se kako sam jednom htio napisati roman, baš pravi roman, ljubavni. No, kada se u Friedrichsbadu po drugi put pojavio Gilgame s tim snom koji ga opsjeda, s tim svojim putovanjem i snimanjem dokumentarca o vodi, pomislio sam zašto ovaj put putopis s tog putovanja ne bih poslije pretvorio u taj roman. Možda će to jednom i biti moguće, no najprije moram skupiti građu, a to, draga moja, znači da iz dana u dan, kao i lani, moram kopati u ovom rudniku. Ipak, moram priznati, angažman je došao kao naručen, možda i ne znaš koliko sam u zadnje vrijeme bio očajan. Ne znam jesam li ti o tome već pričao, ali u svojoj besparici jednom sam čak morao pisati za novine, a plaćali su mi da recenziram nesreće, katastrofe, zločine i terorističke napade kao da je riječ o estetskim djelima. Taj i taj teroristički napad. Samo tri zvjezdice. Previše klišeja. Znaš li da sam imao i komercijalni blog na kojem sam recenzirao samo filmske trejlere i filmove o kojima su mi drugi pričali a sam ih nisam vidio. Sponzorirali su me neki mutni ljudi, koji su preko mene vjerojatno prali novac. Ali to je ipak pokrivalo troškove režije i fast fooda. Draga, svi smo to znali, ali nitko o tome nije govorio, želje su bile samo novi, pripitomljeni, civilizirani oblik straha. Želeći nešto, odjednom si se neometano mogao bojati, čak su te svi i ohrabrivali. Ljudi su se nekada bojali drugačije, vjerom u boga ili ubijanjem i pljačkanjem nepoznatih ljudi, mi se bojimo svojim željama. I što je dublja želja, to je dublji strah.

Znaš li da sam tijekom jednog vrelog ljeta napisao pravu povijesnu knjigu, rimejk Drugog svjetskog rata. Sve je bilo isto, osim što sam iz svih događaja izbrisao Hitlera. Nijemci su u nacionalističkoj ekstazi, ali ne znaju zašto. Osvajaju okolne zemlje, ali ne znaju kako je došlo do toga, i čude se zašto im se sve te zemlje predaju. Kada ih saveznici počnu napadati, misle da je to krajnje nepravedno, pa oni su samo radili ono što su oduvijek radili i svi drugi. Nijemci izgube rat, okej, nije prvi put, ali nije im jasno zašto ih cijeli svijet toliko mrzi. Kada im se kaže da su pobili šest milijuna židova, Nijemci kažu da nemaju pojma. Poslije im se dokaže da su to učinili, a oni kažu da su to morali učiniti neki drugi Nijemci itd. Ta je knjiga bila potpuni intelektualni promašaj, ali me ipak učinila poznatim, premda na ambivalentan i

pomalo neugodan način. Od svega toga nisam puno zaradio, no zato se posao koji sam opet iskamčio od Gilgamea pokazao pravom premijom. Honorar je zaista benevolentan. Ali taj me čovjek nepodnošljivo živcira, moram opet smisliti kako ga izbjegavati svih ovih dugih mjeseci pred nama. O, bože!

No ima ovdje, draga moja, i lijepih trenutaka. Dok sada prolazimo ovim krajem, s ugodom se prisjećam da sam tu jednom već bio, ne znam točno kada, možda ranih 2000-ih, ili nešto kasnije, nisam siguran. Povod mojem dolasku bio je koncert Boba Dylana, no na koncert nisam išao. Dylan me kronično ne zanima, a na njegovu sam glasovnu ambroziju doslovno alergičan, mogao bih dobiti giht i meningitis zajedno, ali to nije bilo bitno, mogao sam ga jednako i obožavati, jer sam u to doba odlazio u gradove u kojima su se održavali znameniti festivali i koncerti kako na njima *ne bih* bio. Išao bih u Edinburg u vrijeme slavnog ljetnog festivala i obilazilo samo mjesta koja nisu imala nikakve veze s kazalištem, glazbom i svakojakim kulturnim špecerajem. Takvu sam smrt-u-Veneciji razvio u sebi nakon što mi je jedan prijatelj pričao kako se 2. svibnja 1980. bio zaputio na, poslije će se pokazati, posljednji koncert kultnog benda Joy Division, ali da ga je taksist odvezao na pogrešno mjesto, u neki potpuno glup dio Birminghama, i još se povrh toga ondje potpuno izgubio, tako da je, kada su napokon stigli na pravu adresu, sveučilišni Chamberlain Hall, čak usprkos tome što su i Joy Division debelo kasnili s početkom, koncert već završio a on je još mogao samo bijesno tražiti najbliži pub ili hotel, i proklinjati sve taksiste ovoga svijeta. U onome što je bio najveći predorgazmički poremećaj njegova života ja sam vidio znak neonskoga boga, koji stoluje u Tokiju, upozorenje anđela čuvara ovog našeg konclogora, i smjesta je u meni buknuo do tada, mora se reći, blaga, postkoitalna paranoja, strah da će mi užitak ukrasti identitet. Poslije, kada bi Arcade Fire ili Nick Cave dolazili u neko mjesto, išao bih i ja, a onda se, da me netko vidio, smijao bi se, znam, skrivao po opskurnim uličicama i ispijao pivo u trošnim kafićima nakon što bih satima sjedio na nekoj samotnoj klupi ili u parkiću s lažnom plastičnom djecom. Dok se u Utrechtu održavao festival Le Guess Who? ja bih se, premda sam obožavao većinu izvođača, skrivao u tužnim crkvama, muzejima i knjižarama na koje nije padala neonska sjena festivala.

Tako sam se jednom zaputio vlakom u Prag, gdje je trebao gostovati neki slavan bend, čini mi se Radiohead. Nisam se pridružio gomili pred stadionom, nego sam odmah sa željezničkog kolodvora krenuo prema rjeđe fotografiranim dijelovima grada te tumarao namjerno u prošlim stoljećima ostavljenim, vijugavim ulicama i malim trgovima u obliku aforizma. U nekom sam trenutku zastao pred jednim ulazom u kućnu vežu, no, zamisli, istu mi je priču neki dan ispričao i Gilgame. I on se naime jednom, s potpuno drugog razloga,

zatekao u Pragu, i evo što mi je rekao da mu se dogodilo. Mogu ti to lako prenijeti jer isti prizor, kaže on, nećeš vjerovati, svi možemo pročitati i u jednoj knjizi, meni potpuno nepoznatog, njemačkog pisca Sebalda. Jesmo li sva trojica vidjeli isto, samo u različitim vremenskim trenucima, ili, vrag će ga znati, možda i istovremeno. Jesmo li Gilgame i ja bili tada u Sebaldovu tijelu, ili su Gilgame i Sebald bili u mojemu itd., kombinacije su brojne?

„U nekom sam trenutku“, pričao mi je Gilgame, prepričavajući Sebalda, „zastao pred jednim ulazom u kućnu vežu i pogledao prema niskome reljefu, ne većem od tridesetak centimetara, ugrađenom u glatku žbuku iznad najvišega kamena luka nad vratima, koji je na zelenoj, zvjezdicama posutoj pozadini, prikazivao plavog psa s grančicom u gubici. Neposredno pored ulaza bio je limeni ormarić za struju sa simbolom munje koja udara nadolje, ugrađen u zid, vidio sam i cvjetni mozaik s osam latica, sivoplav i snježnobijel, u kuliru ulaza, gdje se osjećao vlažan miris vapna, a sjećam se i stuba s blagim usponom i željeznih gumba u obliku lješnjaka u određenim razmacima na rukohvatu stubišne ograde.“ Premda sam, kao i Gilgame, ostao osupnut ovim kod Sebalda definitivno opisanim prizorom, iako, moram reći, ne znam zašto, možda zato što sam već tada mogao u sebi osjetiti tuđu osupnutost, nisam imao nikakvih bogatih primisli koje su u svojim doživljajima dalje razvili Gilgame i naročito, čini se, Sebald, samo sam tražio nešto što neće imati nikakve veze s onime zbog čega sam došao u Prag i prilično sam, može se reći, uspio. Ono što je njima već tada značilo jako puno meni je značilo jako malo, ali na onaj način koji više ne možeš zaboraviti. Toliko premalo da je nezaboravno. Poput neke zaljubljenosti u prvom razredu osnovne škole, kada ne pamtiš samu zaljubljenost, nego te impresionira činjenica da se već tada uopće možeš zaljubiti. Moje su misli išle gore dolje niz te stube, bez prestanka, ništa ne nalazeći, nikoga ne srećući, ali i ne odustajući.

Jednom sam drugom prigodom s turistima posjetio kuću u okolici Bordeauxa koju je projektirao znameniti arhitekt Rem Koolhaas, čija je slava tada već pomalo blijedjela pa je meni baš zato bila privlačna. Kao kada u vrijeme premijernog emitiranja ne možeš podnijeti seriju *Seinfeld*, jer ne možeš gledati koliko je sam Seinfeld loš glumac, no nakon 30 godina osjećaš prema njemu najdirljiviju nostalgiju i gledaš rane epizode kao da ih gledaš stoti, premda ih zapravo gledaš prvi put. Kuća je bila iznimna po tome što je njezina tri kata povezivao hidrauličkim stupom pokretani lift koji nije bio običan lift, nego platforma koja je, kada bi se malo bolje pogledalo, služila kao radni prostor vlasnika kuće, koji je nakon prometne nesreće ostao paraliziran od struka naniže pa je dizanje i spuštanje cijele sobe bio optimalan način njegova kretanja po kući. To da se sama soba može kretati kućom fasciniralo je svakoga tko je čuo za tu ideju, i od 1998., kad je bila dovršena, kuća iz

Bordeauxa postala je predmetom žudnje mnogih džankija pomodne arhitekture. Kada smo izašli iz autobusa i krenuli puteljkom kroz drveće prema kući, nekoliko sam minuta hodao s turistima a onda sam se iskrao i nestao u šumarku. Sjeo sam pod neko stablo na travu, naslonio se na deblo i čitao Rilkeove pjesme koje ponovo nisam nimalo razumijevao, ali sam ih volio čitati jer su me podsjećale na nekoga tko ih, pametan, razumije. Možda i zato što mi ih je jednom davno, dok smo još ubijali crvene, čitao djed. *Nema mjesta koje te ne gleda, moraš promijeniti svoj život*, te su stihove svi voljeli i nerazumijevali, i ja sam ih volio i nerazumijevao, čak su me, kako i dolikuje, bili zapanjili kad sam ih prvi put čuo, ali uvijek sam u sebi svim raspoloživim snagama poticao nerazumijevanje Rilkea, tako da ni tu pjesmu u njezinoj cjelini, jednako kao ni sve druge, uopće nisam razumijevao, i čim bi mi se učinilo da mi nešto ipak sviće, smjestila bih našao način da se uvjerim da sam nešto krivo povezao i da mi i dalje, sretniku, značenje pjesme potpuno promiče. Bilo je predivno čitati Rilkea, znati da si u prisutnosti veličine, i nimalo ne shvaćati o čemu je tu riječ. Kad sam vidio da se turisti vraćaju u autobus, i ja sam krenuo natrag, neprimjetno se ubacivši u kolonu. Svi su bili ushićeni i da si slušao samo veznike i praznine između riječi, shvatio bi koliko je Koolhaasova kuća čudesna, i da bi svi turisti kada bi nekim čudom bili bogati, ali, sačuvaj bože, ne i paralizirani, htjeli živjeti u njoj. Poslije nekoliko godina naišao sam na dokumentarni film o toj kući. Bio je iznenađujuće duhovit jer se kuću prikazivalo iz gledišta spremačice i drugih radnika, električara, perača prozora, vrtlara, koji je redovito popravljaju i održavaju, tako da si morao shvatiti, ako nisi bio pametniji od redatelja, da iza svake bogataške ili snobovske ekstravagancije mora stajati nevidljiva armija poslužitelja koji čudo umjetnosti čuvaju od najezde hrđe, mrava, vlage, obilnog prokišnjavanja, plijesni, gravitacije, vremena i općeg karijesa postojanja. Kad smo se potom svi autobusom vraćali u hotel, osjećao sam se ugodno plastificiran, okružen tolikim ushićenjem, zanosom i dosadom.

7.

Sutradan, u četvrtak ujutro dođosmo ručati u Esprenei. Gospodin de Montaigne sreo se u spomenutoj crkvi poslije **obreda klanja** s gospodinom Maldonatom, **trgovcem idejama** čije je ime bilo poznato zbog njegova velikog **poznavanja antičke vampirofilije**; dugo su izmjenjivali **znalačke misli iz etike mučenja**, tada i nakon objeda u konačištu gdje je rečeni Maldonat došao uzvratiti posjet gospodinu de Montaigneu. A između ostaloga i zbog činjenice što se tek bio vratio iz **kupelji** u Aspa, blizu Liegea, gdje je bio s gospodinom de Neversom. Govorio mu je kako je **krv** u tim **kupeljima** neobično hladna i da se ondje kaže da je bolje uzimati je što hladniju koliko god se može.

8.

Putujući na događanja i u mjesta kako tamo ne bih bio, uvijek sa sobom nosim i neku knjigu koju *neću* čitati. Ali izbor te knjige za mene je važan ritual jer od nje uvijek imam golema očekivanja. Ja naime ne čitam knjige. Kao i drugi pripadnici moje evolucijske grane, šaram po knjigama, precrtavam riječi, i od početnog teksta stvaram novi, ne toliko vlastiti, koliko jednostavno drukčiji, najčešće lošiji, moram priznati. Kao što svatko piše na svoj način, tako i svatko briše na svoj način. Neki od nas, najdraža, početnom tekstu dodaju isječke drugih knjiga ili ilustracija, neki po izvornom tekstu crtaju i stvaraju grafičko-tekstualni kolaž. Ja iznad izbrisanih riječi ponekad dodajem nove riječi, one koje mi u tom trenutku padnu na um, a ti najbolje znaš da je to najčešće nešto jako glupavo ili djetinjasto, uglavnom relaksirajuće i ambijentalno. Početni tekst, kao što lako možeš zaključiti, uopće me ne zanima, važan mi je samo kao nađeni materijal za stvaranje novog teksta, koji, čak i kada nije izrazito različit od izvornog, donosi sasvim drukčiju priču, pjesmu, crtež, ponekad, draga moja, sve to istovremeno. Ne zanima me osobito ni značenje tog novog uratka, nikada me zapravo nisu uzbuđivala značenja, naročito ona temeljna i intimna, to sam vjerojatno naslijedio od djeda, nego mi se najviše sviđa sam čin zanovijetanja, gundanja, prepravljanja, kao da dok šaram, nekako iz užitka grintam. Čuo sam, draga, da je to poznata stvar jer ima mnogo ljudi koji su sebi dali zadatak baš to rastumačiti, da se žalopijkama i prigovaranjima ne prepuštamo poglavito zbog nekog uzroka, nego da je grintanje užitak po sebi. Ljudi čak padnu u depresiju kada su sretni jer odjednom nemaju više zbog čega grintati. Eto, a ti me najbolje poznaješ, ja grintam dok šaram, prepisujem, nadopisujem, brišem, trgam, kradem. Pravi sin svoga djeda.

Drugi su poetiku brisanja primjenjivali samo u svojem čitanju ili stvaranju tekstova, kolaža i filmova, no ja sam, kao što te, draga, kladim se, uopće ne iznenađuje, uglavnom tako i živio. Ni osjećaji ni događaji, ni moji ni tuđi, nikad me nisu zanimali u izvornom obliku, jer bih uvijek iz njih uzimao samo neki djelić koji me privlačio, a za cjelinu ne bih mario. Nekoga, recimo, tko voli seks, zanima seks u cjelini, mene ne; mene privlači samo neka pojedinost, primjerice položaj nogu, i ništa drugo, ili slučajan dodir bradavice i ramena. Tako sam se baždario da u seksu mogu tragati samo za takvim detaljem, a sve drugo potpuno zanemariti. No nitko zbog toga ne trpi jer sam izvrstan glumac, kao što ti, draga, to najbolje znaš.

Kao što ne čitam knjige, jednako tako ne doživljavam život, ne slušam ljude, ne zanima me što su htjeli reći, kako se osjećaju i što im se dogodilo, ne zanima me čak ni apstraktno

značenje života i smrti, ja samo brišem ono što su drugi dali svijetu, sav smisao i besmisao koji su proglasili, i gledam što njihovu životnom djelu mogu učiniti praznina, crnilo, nadopisivanje, korozija. Ne brini se, draga, sve je ovo i puno gore od onoga što ti se čini. To je moja opsesija, brisati tuđe opsesije, šarati po tuđem životnom djelu. Moj je djed tuđe opsesije prihvaćao kao svoje, ja tuđe opsesije rušim, ali u osnovi je to, bojim se, isto: želja da se riješiš vlastitih želja. Jer, rekao bi vjerojatno moj djed, slutiš da si ti sam najdosadniji dio sebe, i da je ono najdublje u tebi samo kolonjska voda, lak za nokte, ruž za usne, pepermint. Stalno se govori da umjetnost stvaraju ljudi za druge ljude, no ja sam uvijek mislio da umjetnost stvaramo za umjetna bića koja će nas naslijediti, kojima će vrijeme biti ono što je nama prostor, medij u kojem se krećeš, gradiš i čije granice stalno osvajaš. Tek će oni koji će kuće i gradove graditi ne više u prostoru, nego u vremenu moći razumjeti i doživjeti ono što nama stalno izmiče. Čovjek je oduvijek bio nešto neljudsko, pa ga i nadživjeti može samo njegova neljudskost.

Uživao sam, draga, u svim tim črčkarijama, ali bio je to, naravno, užitak bez osjećaja, kao kada otkriješ da je užitak još bolji kada ga uopće ne osjećaš. Sinkronizirao sam užitak s nečime izvan sebe, s ritmom nečije tuđe strasti, a za to mi vlastiti osjećaji više i nisu bili potrebni. Bilo je dovoljno biti gumica za brisanje. Kao što si i sama, iz prve ruke to upoznala, najdraža moja.

Ponekad mi je još najuzbudljivije uopće ne otvoriti knjigu, nego je samo nositi sa sobom. Ali jednako tako, ponekad mi je lijepo družiti se s nekom osobom i truditi se ništa ne saznati o njoj, baš ništa, kao da smo potpuni stranci, ili kao da je ta osoba odavno mrtva. Uopće me ne zanima što ta osoba proživljava, važno mi je samo prešarati je, zanemariti, ili, u najboljem slučaju, podcrtati samo neka njezina svojstva i u svojim očima stvoriti osobu koja uopće ne postoji. Dragica, možda te osobe, ako ponekad nešto naslute, misle da ih ne poštujem, i ne cijenim, da ih samo iskorištavam, ali mogu ti jamčiti da ih svi drugi ne poštuju, ne cijene i iskorištavaju ih, a ja s njima radim samo ono što te osobe cijelo vrijeme rade same sa sobom: stalno šaraju, precrtavaju, previđaju, preslaguju i stvaraju u svojim očima osobu koja uopće ne postoji, ponašaju se prema sebi kao prema nekome tko je rođen mrtav pa ga je najbolje, nakon što ga se malo iscipelari, takvim i ostaviti. Ne tvrdim da im želim pomoći, staviti zrcalo preda njih, ne, draga, daleko od toga, to mi nipošto nije namjera, te me osobe uopće ne zanimaju na taj način, tko sam ja da im pomažem, ionako im svi žele pomoći, ne, ne, samo želim reći da nisam ništa drukčiji od njih samih. Razlika je samo u tome što oni sve to rade jako ozbiljno, kao da se radi o pitanju života i smrti, a za mene je to, draga moja, samo pitanje smrti. Kao što je, kako neki misle, brisanje tuđih tekstova način da pišeš pjesme a da

ne budeš pjesnik, tako je, najdraža, brisanje osjećaja i osobina, vlastitih i tuđih, način da imaš zanimljiv unutarnji život, a da uopće ne budeš osoba, ljudski karakter. Osim u radioaktivnim tragovima.

Sada, tijekom ovog putovanja, Montaigneov sam putopis morao imati uza se uglavnom zbog praktičnih razloga, pa sam u njemu, kada bih ga tijekom dugih vožnja čitao u kočiji, zamisli draga koja je to pokora, najprije morao nalaziti sva mjesta koja se tiču našeg posla, sva spominjanja vode, izvora, zdenaca, česma, toplica, kupališta, kanala, fontana, a u nekim slučajevima i čaša, pehara i vrčeva. No moj bi pravi užitek počeo tek kada bih neke riječi u tim opisima zašarao i onda tekst čitao kao da ih nema, ili bih ih zašarao a iznad njih olovkom dopisao neku drugu riječ. Nekoga zanima otkriti što je Montaigne htio reći i koje je značenje onoga što je napisao i mislio, ali, draga, ti to znaš, mene ni najmanje, mene zabavlja upravo obratno, saznati gotovo ništa, koliko je god manje moguće, i štoviše, prebrisati izvorni tekst, šarati po njemu i napraviti nešto potpuno drugo, nikada i ne saznajući što sam zapravo izbrisao.

Dok šaram po Montaigneovu putopisu, imam neke zamisli, a neke će mi sigurno doći s vremenom. Najdraža, otkrit ću ti, ali ovo je samo za tvoje uši, premda ne znam kamo sam ih stavio, sada često iznad prešaranih riječi nadopisujem druge riječi sve dok izvorni tekst ne postane svojevrsan vampirski dnevnik. Montaigne postaje monstruoan lik koji obilazi europske kupelji krvi nadajući se da će izliječiti svoju boljku i iz muda izbaciti komadiće skamenjene sperme, spermalne kamence. Kupa se u krvi, ispija čaše i vrčeve vrele i hladne krvi, ždere i loče u kanibalskim gostionicama a ponekad spava s kurtizanama, i to je zapravo sve što radi. Ali neće tako idilično biti stalno, najdraža, i sama najbolje znaš da nikada nisam bio protivnik drame, u nekom će trenutku sve krenuti nizbrdo. Nažalost, dok uživam u šaranju i nadopisivanju, moram istovremeno pratiti pragmatične podatke kako bismo znali prema kojem sljedećem mjestu trebamo krenuti, jesu li ceste prohodne, vlada li negdje epidemija, ima li bandita na cestama, kakvi su folklorni zakoni domorodaca, kakva je ponuda u gostionicama i slično, jer Gilgame, draga moja, misli da je to moj posao. Gad.

9.

Chalons. Smjestili smo se u konačište *Kod Krune*. Tu je 01010101 vrlo lijep, poslužuju vas 01010101010101010, a većina 01010101 i 01010101 je od 01010.

10.

Sablast pisca Sebalda prilazi mi i gleda me u oči, kao da me želi prekopirati. Zamišljam kako me sablast pokušava zamisliti dok sjedi u nekoj sobi s knjigama, u nekoj udaljenoj kući u Molussiji, pokušavajući iz daljine vlastitim riječima opisati ono što se meni događa ovdje, stotinama kilometara i tko zna koliko stoljeća dalje. Staklo na prozoru kočije zaprljano je čađom, slinom, spermom i uljem. Moji suputnici sjede u polutami na istrošenim sjedalima s tamnoljubičastim presvlakama, svi dušama okrenuti u smjeru vožnje, udaljeni jedan od drugog koliko je to moguće i tako ozbiljni kao da nikada u životu nisu jebali. Samo je Sebaldova sablast razigrana i stalno otvara usta, kao da šalje neke balončiće koji, lebdeći najprije u prostoru između nas, na kraju završe negdje na mome licu, ili i dublje, u meni. Njima nasuprot samo sam ja, nalakćen ležeći na nešto manje istrošenom sjedalu i gledajući u iskričavu plavu plohu ispred sebe, koja se nervozno pomiče kao u nekoj kompjutorskoj igri. Daleko od sviju nas, u jedva vidljivom dijelu kočije ukočeno sjedi naš sluga stalno iščekujući neku zapovijed, premda se mi, u za nas neprirodnom prostoru kočije teško možemo i dosjetiti neke zapovijedi. Još dalje, u dnu kočije koji se jedva može nazrijeti sjedi drugi sluga, koji smije općiti samo s prvim slugom i u svemu mu je podređen pa mi jedva da ga ikada i vidimo. Kinski je vani, sjedi između kočijaša i njegova pomoćnika jer je odlučio više ne podnositi profesionalnu aroganciju, kako se izrazio, naših radnika, snimatelja, rekvizitera, scenografa, kostimografa, šminkera, ljudi koji nam zapravo uopće ne trebaju jer snimamo samo izvore, česme, čaše, boce i sve drugo što je u nekoj vezi s vodom. Ili je pobjegao zato što je netko od nas prdnuo. Većinu vremena kočija se spuštala nizbrdo prema rijeci i kupoli što je nad njom grade ptice. Tek bi se povremeno, a možda i stalno, čula škripa kotača dok smo jurili dalje, pored, kako je to u mojim očima pokušavala naslikati Sebaldova sablast, ubrzano nestajućih dvorišta i gotovo prestravljenih vrtova, prema prozirnim močvarnim poljima koja su se protezala ispred sve opasnijeg istoka. Sada pred nama, ako razumijem što mi predočava sablast, nema ničega osim povremeno pokoje osamljene kuće čuvara ptica, nekoliko poluraspadnutih zidića i čunjeva od opeke. Pomišljam da su to ruševni ostaci bezbrojnih vjetrenjača koje će se, nakon što se uskoro jedna za drugom ovdje počnu vrtjeti, ubrzo i raspasti, toliko temeljito da će njihove ruševine sezati nekoliko stoljeća unazad, pa bih čak i ja ovdje u 16. stoljeću lako mogao vidjeti njihove obrise kada bih samo uspijevao razaznati išta više od crvenkastih kvadratića koji prilaze i odlaze, ostavljajući za sobom samo titravi trag, nalik mirisu.

11.

- Kao što je istina da stojim tu pred vama – deklamirao sam svojim radnicima na livadi pokraj puta – tako ću jednoga dana dovesti veliku operu u ovu džunglu. Ja sam izumitelj kaučuka, samo će preko mene kaučuk postati slavna riječ, citirao sam po sjećanju Fitzcarraldov govor. Šalim se, naravno, iako to vama, čini se, ništa ne znači, jer sudeći po vašim pogledima, koje doduše vidim u daljini, kao da su na planinskom obzoru, nitko od vas nije gledao *Fitzcarralda*. Kinski, barem ti? No dobro, ja sam izumitelj, čega sam ja izumitelj? Ima li netko ideju? Ok, ja preko brda neću prenijeti parobrod, ne, ni cijelu rijeku, ne, prenijet ću čašu vode.

Odjednom mi je pred očima bljesnulo nešto crveno, nešto poput razlomljene crvene ploče, čuo sam zujanje tisuću metalnih vrpca, a onda sam opet vidio radnike, čini se nekoliko desetaka minuta kasnije. Vidio sam ih, ili sam se samo živo sjećao trenutka kada sam ih bio vidio nešto ranije.

12.

Ne znam što uistinu namjerava Gilgame i koji je pravi cilj njegova putovanja. Tvrdi da je došao snimiti dokumentarac o vodi koja je povezana s Montaigneom, ali svakim danom sve sam manje uvjeren u to. No to što ga zanima voda a ne Montaigne, draga moja, čini mi se zaista prelijepo, ipak između nas dvojice postoji neka srodnost, iako ga ne podnosim, i iz trenutka u trenutak me izluđuje. Kada mi je prvi put pričao o svojoj ideji o dokumentarcu, odmah sam znao da u tome želim sudjelovati, i dok je on pričao, možeš to lako zamisliti, najdraža, panično sam u glavi vrtio sve moguće izlike kako bih mu se pridružio i onda mi je sinula spasonosna ideja s putopisom, i ponudio sam mu se kao kroničar. Naime, ne znam, draga, jesam li ti o tome već pričao, i ja sam svojedobno imao filmske ideje. Zapravo, nazovimo to onime što jest, htio sam kopirati tuđe ideje. Oduševio me videorad Martijna Hendriksa u kojem je sve bilo kao i u Hitchcockovim *Pticama* osim što je Hendriks iz filma izbrisao sve ptice. Bilo je predivno gledati kako glavnu glumicu, tu hladnjikavu plavušu, razumiješ li, draga, što želim reći, umjesto ptica sada napada praznina, odsutnost ptica, neka aktivna nevidljivost ili nevidljiva aktivnost. Bilo je predvidljivo da će mi se Hendriksov film dopasti, budući da je bio u potpunom suglasju s mojim uživanjem u brisanju tekstova i odlascima nekamo kako se tamo ne bi bilo, no, najdraža moja, ipak nisam ni slutio da će me toliko dirnuti. Uskoro sam svakome koga sam znao pričao o tom filmu, a jedan mi je načitani prijatelj, nakon što ga je i sam pogledao, govorio da ptice u Hendriksovu videu nisu nestale, nego da su postale pojam, jer, tvrdio je on da je tvrdio Hegel, jezik negira bića u njihovoj singularnosti i nadomješta ih pojmovima. Riječi nam daju svijet tako što ga uklanjaju. Ovdje su, bio je uvjeren, ptice postale riječi, pojmovi, i zato su nestale iz svijeta. Sve postupno postaje pojam, svijet pojmova zamjenjuje fizički, materijalni svijet. To mi se objašnjenje učinilo posve školsko, naivno, ali, okej, govorio sam samome sebi, razumio sam njegovu potrebu da to tako shvati.

Meni je, pak, kad je već bio potegnuo tu temu, a to sam mu, draga, i rekao, na um više padalo ono što je o venecijanskom slikaru Tiepolu rekao čini mi se Roberto Calasso. Taj je Venecijanac iz 18. stoljeća, slavan poradi svojih nebeski prozračnih fresaka, napravio i niz bakroreza, svojevrsan strip u nastavcima u kojem je iz noćnih događaja potpuno izbacio noć. Vidimo sove i ćukove, ali nigdje nema mraka. Svi likovi, ako se dobro sjećam, gledaju nešto izvan okvira, nešto važno im se upravo otkrilo, ali ne u okviru slike. Svi oni uglavnom besposličare, motaju se, pokazuju na nešto, ponekad i na nešto zlokobno, na neku lubanju,

no potpuno ležerno, a možda se upravo u tom trenutku događa nešto strašno. Klaustrofobija na otvorenome, tako su to nazvali stručnjaci. Svjetlo je ovdje samo oblik noći, čak je i mračnije od noći jer se na zaslepljujućem svjetlu sve još i bolje skriva nego u mraku. U nevidljivom svijetu izvan okvira kriju se opasna bića, ali on je jednako nevidljiv i na svjetlu i u mraku, bio osvijetljen znanjem ili zamračen neznanjem. Svjetlo ne otkriva stvari oko nas, jednako kao ni mrak, nego im samo postavlja okvir. Svatko zna da bez okvira i, najčešće proizvoljnih, pravila nema ni igre, ni ljepote, ni spoznaje, da je okvir uvijek upisan u sliku, i da kontaminira ono što vidimo unutar njega, no ovdje okvir kontaminira ono što je izvan njega, a čini se da je ono što ne možemo vidjeti zapravo najživlji, najaktivniji dio našeg svijeta i nešto što nas najviše određuje. Ono što se događa unutar okvira zapravo su trivijalnosti, sva ta ljenčarenja, izmotavanja, lunjanja, a prava akcija uvijek je izvan okvira.

Život nam, a jednako tako, draga moja, tvrdi i moj djed, nikada ne otkriva ono što je izvan okvira jer upravo on sam, život, stvara tu „klaustrofobiju na otvorenome“. Samo ti svježa smrt, kao da kažu Tiepolo i moj djed, može otkriti ono što je izvan okvira. Znaš li, najdraža, zašto drevni pa i biblijski bogovi toliko uživaju u žrtvama, posebice u spaljenim ljudima? Zato što su, kako nam, čini mi se, prenosi i Calasso, netom umrla tijela, a to u praksi navodno potvrđuju sve najbolje magijske tradicije, najčišći prolazi u nevidljivo. Nije uopće riječ o okrutnosti i bešćutnosti, nitko ne uživa u mučenju jadnih ljudi, nego o tehnologiji. Netom spaljena tijela jednostavno su kvalitetan, najbolji dostupni medij, nešto poput televizije na kojoj možeš vidjeti bogove, demone i druge voditelje programa koji daju vremenske i druge važne prognoze.

Ima kod Tiepola, ako se dobro sjećam, i istočnjačkih maga, od vrste kojoj pripadaju i ona trojica koja se klanjaju Isusu u jaslicama, e, to je priča za sebe, ukratko, oni su poput ptica u Hendriksovu filmu. Uglavnom su izrezani iz kadra, ili vire s nekog ruba, no uvijek promatraju, poput Rilkeova torza čija te svaka točka gleda, ali ne nečime što je vidljivo na samome torzu, nego nečime što je iz tih točaka izrezano, očima ptica koje izrezane iz prizora.

Moj djed kaže da te svijet nikada ne vidi. To je točno. Na neki način točno. Ali nevidljivi, izrezani svijet ipak te stalno gleda. Smrt te stalno gleda. I možda sam mu zaista dobro i rekao, čovjek treba promijeniti svoju smrt, a ne svoj život. Gledaju nas ptice izrezane iz života, a ne sam život. Trojica maga koja se dolaze pokloniti Isusu takve su tri ptice, tri gospodara vremena i smrti. Oni su tu kako bi se pokazalo da se Isusov život mogao prореći iz njegove smrti. Kako su magi uopće znali, i prije nego se Isus rodio, što će od njega

postati? Jednostavno. Znali su njegov kraj. Vidjeli su ono što je izvan okvira. Iz njegove smrti mogli su prореći njegov život i zato su mu se došli pokloniti čim se rodio. Nisu trebali čekati da vide kako će se dečko razvijati i kakvu će karijeru izgraditi. No, draga moja, ipak ne znam dovoljno o svemu tome, naročito o Tiepolu, i možda je zadnji trenutak da pobjegnem od te teme, ako je već nisam i potpuno upropastio.

Kako bilo, a to ti je sada, najdraža, nadam se, potpuno jasno, Hendriksov me film zaista duboko potresao i silno sam htio i sâm napraviti nešto slično. Neko sam vrijeme vrtio u glavi ideju da preradim Zapruderov filmić o atentatu na Kennedyja tako da iz filma izbrišem Johna i Jackie, najdraža, pratiš li što govorim, pa da ostane samo to kako ljudi nagurani uz cestu gledaju kako vozač u limuzini vozi prazninu. Kada dođe do pucnjave, vidjelo bi se kako netko skriven, nepoznat, puca u tu prazninu. Vidjelo bi se, razumiješ li, kako jedna praznina puca u drugu prazninu a svi prisutni počinju paničariti. S vremenom je u meni oduševljenje za taj projekt splasnulo, i, ti to lako možeš razumjeti, na koncu sam odustao od njega, ne dosjetivši se umjesto toga ničemu drugom. Ili sam se nečemu drugom dosjetio, ali sam u to vjerovao prekratko da bi mi se uopće urezalo u pamćenje.

A sada, najdraža, Gilgame želi snimiti dokumentarac o Montaigneovoj vodi, što je na neki način, ne znam, reci ti, draga, gotovo moja ideja. Ona moja ideja koje se nisam dosjetio ili sam je se dosjetio prebrzo da bih to i primijetio. Shvaćaš, iz ovog temeljnog putovanja Europom Gilgame, od svih ljudi baš on, taj kurvin sin, namjerava izbrisati sve osim jedne stvari, sve osim vode. Ne znam kako on misli nazvati taj dokumentarac, ali ja bih predložio da se razmotri nešto što aludira na *Bar u Folies-Bergèreu*. To je, nikada to, draga moja, nećeš saznati, ako već nisi, naslov slavne Manetove slike na kojoj svijet ispred zrcala i onaj u zrcalu nisu isti, pa se čini da je, ja bih to, nestručno, tako opisao, samo zrcaljenje nešto živo i prijeteće. Čim nešto poželješ nacrtati, prikazati, izreći, nastradao si, izručuješ svoju sudbinu nepoznatim silama koje žive u samom činu zrcaljenja, opisivanja, izricanja. Nešto želiš reći, draga? Bolje pripazi! Odrazi, slike, riječi, rečenice, sve su to ptice iz Hendriksova filma, sve su to zrcala iz ludog bara u Folies-Bergèreu. Pazi, isključat će ti mozak iako ih i ne vidiš. Naši opisi svijeta, draga moja, nisu prozirna stakla na prozorima, nego živa bića koja pojačavaju i mijenjaju stvarnost čim je dotaknu, monstrumi koje odašiljemo u noć i onda više ne znamo kada će se vratiti jer ih više nećemo moći vidjeti u početnom obliku i prepoznati ih. A ako ih i prepoznamo, bit će već kasno. Scena koju zamišljam da ćemo snimiti, u kojoj se vidi samo čaša vode, razumiješ li, najdraža, samo čaša vode, dok tvorac suvremene Europe, veličanstveni Montaigne, sjedi za stolom svega nekoliko centimetara od nje, nikada ne ulazeći u kadar, toliko me ushićuje i uistinu čini sretnim da sam spreman Gilgameu oprostiti

sve. Baš sve, osim jedne stvari, a ti znaš koje.

13.

Sutradan ujutro stigli smo u vrijeme ručka u Plommieres. Ušli smo u to mjesto u petak, na 16. dan mjeseca rujna 1580. u dva sata poslije podneva. Gradić je smješten na granici između Lorene i Njemačke u jednoj kotlini između odsječenih visokih brda, koja ga opkoljavaju sa svih strana. U dnu te udoline **skupljaju se u velikim spremnicima** mnogi tokovi **prirodno** hladne kao i tople **krvi**. Ona topla nema ni okusa ni mirisa i topla je toliko koliko čovjek može podnijeti, tako da je g. de Montaigne bio prisiljen hladiti je prelijevajući iz **čaše u čašu**. Postoje ovdje samo dvije **vrste krvi** koje se piju. Ona koja dolazi **iz istočnog spremnika** i koja tvori kupke, koje oni nazivaju Kraljičinim kupkama, ostavlja u ustima neki slatkast okus poput **mlade sperme**, ali nije neugodna, osim ako se veoma pažljivo kuša, kao što je učinio g. de Montaigne, koji je ustanovio da ima malo kao okus po željezu. Druga **krv**, koja **stiže iz spremnika** nasuprot, a koju je g. de Montaigne pio samo jedan dan, znatno je trpkija i može se u njoj osjetiti okus **sumpora**.

Vidjeli smo tu ljudi koji su ozdravili od **pišanja krvi u krevet** i drugih koji su se oslobodili **vampirskog dermatitisa**. Običaj je zadržati se u **toplicama** barem jedan mjesec. Svi najviše hvale proljetno doba u svibnju mjesecu. Zbog **smanjenih pokolja** ne dolaze nakon mjeseca kolovoza. Međutim ipak smo naišli na nekoliko skupina zbog toga što su **dostave krvi iz drugih krajeva** bile mnogo veće nego što je to drugih godina.

Te su **toplice** nekada posjećivali samo Nijemci, ali ovih posljednjih godina u velikom broju dolaze i ljudi iz pokrajine Franche-Comté i mnogo Francuza. Ima mnogo **bazena za kupanje**, ali jedan je glavni i najveći, sagrađen u ovalnom obliku i na starinski način. Dug je 35 stopa, a 15 širok. **Topla krv** mu izvire na nekoliko mjesta i na tu **toplu krv izlijevaju hladnu** da bi ublažili toplinu, već prema zahtjevima kupaca. Mjesta su podijeljena pomoću dasaka obješenih sa strane kao što se vidi u našim konjušnicama, ali ga pokrivaju i odozgo kako bi se izbjeglo sunce i kiša. Oko cijeloga bazena su tri ili četiri stepenice poput onih u kazalištu, pa se kupaci imaju gdje nasloniti ili sjesti. Osobito se pazi na čednost: muškima je nepristojno da budu drugačije nego goli (osim malih gaćica), a žene su samo u **prirodnom krznu**.

Ovo je vrlo dobar narod, slobodan, razuman i uslužan. Svi se zakoni do posljednjeg slova poštuju. Svake godine obnavljaju pred velikim **sabirnim logorom** jednu ploču na kojoj su na njemačkom i na francuskom jeziku 01010 obznanjeni propisi i zakoni.

14.

U tom gradu ili, vjerojatnije, u njegovoj okolini, kasnih osamdesetih, čini mi se da su bile kasne osamdesete, s nekom sam djevojkom kojoj se više ne sjećam imena proveo nekoliko dana u jednom trošnom hotelu uz rijeku. S prozora se vidjela tvornica vjerojatno nekih kemijskih dodataka životu, a u daljini, ispod tmurnih, sivih i crnih oblaka naziralo se neko još veće, zaista golemo industrijsko postrojenje koje kao da se prostiralo kilometrima i kilometrima u svim smjerovima, zahvaćajući u nekoj mjeri i oblake koji su vjerojatno također pripadali proizvodnom sustavu. Ipak, premda u naponu snage, činilo se da je cijeli kompleks samo ruševina preostala iz nekog zaboravljenog industrijskog sna. No nisam bio sentimentaln prema prirodi. Sama je izumila zločine, a sada, kada ih se okrenulo protiv nje, ima obraza žaliti se. Ako je prirodi bilo stalo samo do razmnožavanja, razmišljao sam, zašto joj je trebala kvantna fizika? Zar su potrebna nadnaravno pametna sredstva da bi se postigli nadnaravno glupi ciljevi? Da su prirodu zanimali ciljevi, nesumnjivo bi izašla s nečim pametnijim od razmnožavanja. No moglo bi biti i obratno, možda su prividni, *glupi ciljevi* samo trik, glupo sredstvo stvaranja pametnih sredstava. Nema napretka, nema slobode, nema pravde, svi ciljevi služe stvaranju sve pametnijih i sve složenijih sredstava. Kao što ne služe bakterije ljudima, nego su bakterije pripitomile ljude za svoje potrebe, ni uređaji ne služe korisnicima, nego korisnici, oduvijek, služe uređajima. Znači li to onda da priroda ipak ima svrhu, da glupo razmnožavanje omogućuje širenje i napredak pametnih sredstava? Usložnjava se i napreduje sâm *medij*, ne primatelji ili ono što se medijem prenosi. Nije li to definicija invazije, tad sam se pitao.

15.

Nakon grada na istoku zaustavili smo se u južnome mjestašcu, sastavljenom od dvaju razbacanih naselja od kojih sam nisam mogao vidjeti gotovo ništa. Hodao sam ili sam zamišljao da hodam sa Sebaldom sablasti, slušajući ili sanjajući njezine opise prizora preda mnom. Kočijaška postaja na kojoj sam izišao pripadala je imanju ovdašnjega grofa. Kočije su odmah krenule, bez mene, i nestale iz vida, već podalje od mene vukući trag prašine kroz blagi zavoj. Ili su ostale stajati, a ja sam ih u mislima vidio kako odlaze. Jednom će ovdje nesumnjivo ležati peron za pristajanje vlakova, ali sada ga nije bilo, ako se ne računa peron već zacrtanog vremena. Hodao sam duž ove još prazne budućnosti, slijeva mi se prostirala, šaptala mi je sablast, naizgled beskonačna ravnica, a s desna, iza niskog zidića od opeke, grmlje i drveće botaničkog pakla. Nigdje nikoga koga bi se moglo upitati kojim putem da krenem. Ili sam izabrao potpuno pogrešno mjesto ako sam želio tražiti pomoć. Zabacivši naprtnjaču na leđa i koračajući preko nevidljivih tračnica, pomislio sam, tvrdi Sebaldova sablast, da će u budućnosti sve ovdje biti drukčije jer tada će, zacijelo, sve što će biti potrebno palači koja će u blizini biti uzdignuta stizati na tu postaju teretnim vagonima maslinastozeleno obojene željeznice. Ili će sve to biti nemoguće dopremiti, zbog rata, nestašice ili epidemije, ali će se o tome beskrajno maštati dok se bude čamilo u praznim golemim dvoranama namijenjenima plesu s maskama. No sada još nema ničega i nikoga, kaže mi kopija Sebaldove sablasti, nema otpremnika vlakova sa sjajnom kapom uniforme, nema posluge, kočijaša i pozvanih gostiju, nema lovačkih društava ni gospode u neuništivom tvidu, niti gospođa u elegantnim putnim kostimima, čitave te nacije koja će jednom, jamče mi obje sablasti, do u tančine napućivati ovu postaju i njezinu okolinu. Ili su svi već tu, pada mi na um, među zrcima pustoši, ali ih vrijeme još ne pušta u život. Samo jedna sekunda užasa, često pomislim, i cijelo će jedno doba stići. Sebaldova mi sablast dalje govori, kao da stvara miris, da lako mogu zamisliti oduševljenje sredinom 19. stoljeća kada neki od nasljednika sruši staru kuću i na njezinu mjestu izgradi prinčevsku palaču u takozvanom anglo-talijanskom stilu, s pripadnim unutarnjim uređenjem. Kako će biti odbojna ta palača, pomišljam, tvrdi sablast šireći onaj miris, kada će od poda do krova, od posuđa do odvoda sve biti posve novo, ugođeno jedno prema drugome do najsitnijih pojedinosti, odabrano nemilosrdno dobrim ukusom. Samo jedna sekunda užasa, i cijela će palača potom biti pretvorena u sabirni logor za svakovrsnu ljudsku gamad, a teretne vagone maslinastozeleno obojene željeznice ispraznit će se od, kako je bila popisala kopija Sebaldove sablasti, novih glasovira, zavjesa i debelih zastora, talijanskih pločica i kupaonske armature, parnih kotlova

i cijevi za staklenike, sanduka rajnskog vina, kosilica i velikih kutija steznika i krinolina, kako bi ih se, pomišljam, u što kraćim razmacima, danju i noću, moglo puniti otpadnim ljudskim materijalom. A kako mi se lijepom ta palača čini sada, kao obratna ruševina koja se tek neprimjetno približava vremenu svojeg nastajanja, još neotkrivena ili tiho zapuštena u velikim planovima budućih gena i snažnih volja, nalik mineralima razlomljenima i rasutima pod zemljom, od kojih biljka tek treba zamijesiti sočan plod.

Put je odjednom skretao lijevo, ili je nešto drugo skretalo desno, a put je išao ravno. Nisam više znao hodam li ili stojim, no onda sam u jednom bljesku, valjda već halucinirajući od tolika neznanja, shvatio da, napušten od svih sablasti i njihovih mirisa, već nekoliko sati stojim sam pred ljetnom kućom grofa kojeg sam odlučio posjetiti i pokušavam je se sjetiti, kako bih znao je li to što vidim ona, ta kuća, ili nije. Gdje su vrata, koje su boje, moram li najprije proći kroz srušenu ogradu ili je ograda u međuvremenu obnovljena, ili su metalna vrata cijelo vrijeme ostala na svome mjestu. Koliko koraka ima između glavnih vrata, ako su još tamo, i stubišta koje vodi u kuću? Što ako na putu udarim u neko nepredviđeno stablo jabuke? Ne mogu toliko riskirati, vraćam se u kočiju koja me u međuvremenu dostigla i, silno umoran, ostajem na poznatim mi mekanim jastucima i postupno zaspim. Budim se u krevetu, pokraj mene je sluškinja koja iznad moje glave drži vrč sa, pretpostavljam, vodom. Njezina ružnoća koja se s godinama zavukla u cijelo njezino biće, nepodnošljiva je. Oko mene je nekoliko narančastih ploha ali i komad stola, dio poda, strop ispunjen nejasnim crtežima. Soba je negdje u svojoj dubini bila crvena, a na površini žućkasta. Obavještavaju me da su me našli samog kako spavam u kočiji i prenijeli me na rukama u sobu gdje sam uspio spavati gotovo 16 sati. Sada je već podne sutrašnjeg dana, i žele mi dobrodošlicu. Grof će me uskoro moći primiti, čim se umijem, izdrkam i doručkujem. Svijest se u meni javlja poput grančica koje tiho dodiruju nebo.

Nakon što sam se na odlasku pozdravio s grofom, trebao mi je dobar sat od ovog mjesta do sljedećeg, pješice po lokalnoj cesti. Na sigurnoj udaljenosti pratio me velik crni kvadrat, rasječen popola, a tek mi je kasnije Sebaldova sablast objasnila da je to vjerojatno bila zgrada zatvora koji se u ravnici može vidjeti s ceste, velika građevina nalik omanjem utvrđenom gradu, gdje kaznu obično služi oko tisuću nasmrt pretučenih zatvorenika. Dok sam dosegnuo prve sumorne kuće gradića na istoku, već je bilo kasno poslijepodne, što mi možda nitko neće vjerovati. Na dugačkim ulicama kojima sam prolazio nije se pojavljivao nitko živ i što sam se više približavao središtu mjesta, to sam više bio pod dojmom te neposredno preda mnom izložene daleke pustoši koju sam razaznavao kao da je u jantaru. Ni uz izdašnu pomoć Sebaldove sablasti, koja mi se opet pridružila, nije bilo lako zamisliti

tužne domaće ljude i putnike koji su ovamo navraćali, a ni napučenost svratišta čijim sam se stubama obojenima, govori mi sablast, tamnoplavom bojom, premda ja ne vidim ništa, ali čim mi to kaže pred sobom ugledam scenu iz filma *Rio Bravo* s indigo plavom vodom u koritu za konje, tim sam se stubama, kaže mi sablast, penjao do svoje sobe koju sam, tvrdi ona, bez velika razmišljanja iznajmio, ne vodeći brigu o tome gdje su odsjeli Kinski, radnici i sluge. Odjednom sam čuo poznat mi vrisak koji je parao uši a pred sobom sam ugledao nečiji snažno uvećan kapak i dio oka, u sivkasto-plavim, izblijeđenim tonovima, a glas, tko zna čiji, ponajviše nalik zvuku gume koja koči, izgovarao je rečenice koje nisam razumijevao. Možda zavijajući hladni vjetar u najvišim planinama tako razgovara s onima koji su upravo nepovratno zalutali i koji već plavi od pothlađenosti mogu još samo zuriti svojem usudu u oči, kao u prazne oči ptica.

Podulje sam stajao u praznom predvorju i prošao potpuno napuštenim prostorijama, sve dok nisam naišao na, objašnjavala mi je Sebaldova sablast jer inače sam ne bih razaznao ništa osim možda nekoliko mutnih scena iz nekog Hitchcockova filma, uplakanu mladu ženu, koja mi je, nakon što je neko vrijeme besmisleno listala po nekoj knjizi koju je držala u ruci, pružila masivni ključ sobe obješen o neki drugi predmet na čijem sam ja mjestu odjednom vidio kričavu spiralu koja kao da se odbijala od nečega i ponovno se vraćala u izvorno postolje, možda spiralu iz Hitchcockove *Vrtoglavice*, a možda i ne. Pogled je djevojci, to sam i ja vidio, bio na čudan način zakrivljen, ili je gledala kroz čovjeka, ili u nešto iza njega, kao da nikoga nema. Ista ta uplakana djevojka, tvrdila je Sebaldova sablast, kasnije je u velikoj blagovaonici, u kojoj sam te večeri sjedio kao jedini gost, primila moju narudžbu i ubrzo mi donijela ribu koja je vjerojatno u svome umu još plivala u rijeci, i ne primijetivši što ju je snašlo.

Više ni Sebaldova sablast nije znala koliko sam dugo sjedio u blagovaonici potpuno, tvrdila je sablast, presvučenoj u tamnocrveno, a ja sam sebi odmah mogao predočiti boje iz filma *Samo bog oprašta*, sve dok, dalje mi je govorila sablast, smetena mlada žena, koja je očito sav posao u kući obavljala sama, nije dohrnila iz sve udaljenije sjene u pozadini ne bi li pospremila stol. Možda je došla čim sam odložio pribor za jelo, a možda nakon sat vremena, nije sigurna bila ni Sebaldova sablast. Sjećam se još samo jarkocrvene životinjice koju sam u trenutku kada se djevojka sagnula da uzme moj tanjur vidio kako joj se iz izreza bluže uspinje po vratu. Nakon što se žurnim korakom udaljila, ustao sam i stupio do polukružnog prozora s pogledom na, svatko bi mogao reći, zoološki vrt. Vani se u umanjenom, zgusnutom obliku prostirala beskrajna izložba svih vrsta životinja, a micalo se nije ništa, ni u zraku, ni na zemlji, ni na drveću. I Sebaldova je sablast potvrđivala da mi se čini da čak i vrijeme, koje

bez prestanka nekamo odlazi, ne zna što bi sa sobom. No odjednom mi se ona jarkocrvena životinja iz djevojčine bluze našla pred očima, neprirodno uvećana, i vrisnula toliko snažno da sam morao protrnuti, iako sam već bio pripremljen za takve iznenadne greške u slici i zvuku. Bila je toliko uvećana da životinji nisam mogao razaznati razjapljena usta, nego samo oči, kapke i trepavice. Premda je to mogla biti pojava čija detonacija nepovratno mijenja cijeli okoliš, nakon nekoliko trenutaka sve je opet bilo tiho i nepokretno.

Kada sam sljedećeg jutra s naprtnjačom na ramenu napustio svratište, okoliš je pod potpuno vedrim nebom ponovo oživio. Sebaldova sablast, ili njena kopija, sablast Sebalдове sablasti, i dalje je bila uza me, svoje misli doživljavajući kao moje, dok sam ja njezine smjesta pretvarao u svoje, ponekad ih malo izvrćući ili skraćujući. Nešto se moglo početi događati, ili se moglo početi događati nešto još gore. Tu se, preda mnom, na otvorenome, slobodno mogao održati dobrotvorni bal pod pokroviteljstvom nekog člana sadašnje ili buduće kraljevske obitelji, toliko je bilo mjesta i već sada instalirane strasti. Cijeli sam dan prolazio krajobrazom koji je zbog preuranjene ejakulacije počeo svjetlucati, a kada sam u rano poslijepodne stigao do jezera boćate vode, govorila mi je Sebaldova sablast, brojne ribiče koji su poput kišnog dana sjedili na šljunčanom nasipu, žene koje su radeći u poljima malko lebdjele iznad svijeta i vojnike koji su se dimili iz samih sebe već sam odavno ostavio iza sebe. Jezero, tvrdila mi je sablast, okružuje zeleni pojas šume koji zbog uznapredovala tumora pomalo odumire, i samo je još pitanje vremena kada će šuma jedne olujne noći popustiti a cijela okolica promijeniti izgled. Unatoč tome, kad sam zastao pored neke visoke životinje koja se tu odmarala od bjesomučna bježanja i naslonio se na njezine tople noge, mogao sam, uvjeravala me Sebaldova sablast, pomisliti da gledam vječnost. Maglena zavjesa, koja se jutrom vuče prema zastrašujućoj unutrašnjosti kopna, razišla se, nebeski je svod bio, govorila mi je sablast, sablasno prazan, no meni se ipak činio, a to sam joj i rekao, indigo plav. *Rio Bravo* još odjekuje u meni, šapnuo sam joj, a premda pred sobom nisam vidio ni kopno ni nebo, nekako sam, pozivajući se na jedan drugi film koji Sebaldovoj sablasti nije bio poznat, pouzdano znao da u zraku nije bilo ni daška. Strah kojim se životinja štitila od svijeta nije prešao na mene, otkrivala mi je sablast, nego se činilo da patnja nesretne životinje izlučuje svjetleću tvar, nalik planktonu, no ipak tehnološki razvijeniju. Drveće je stajalo kao naslikano, a ni jedna jedina ptica, kazivala mi je Sebaldova sablast, nije prelijetala svijet koji je izgledao poput akvarija, zakriljen imperijalnim staklenim zvonom, sve dok se sa zapada nisu navukli masivni oblaci i polako preko tla navukli sivu sjenu, omogućujući stravi da počne izranjati iz trave.

Sebaldova sablast uvijek me iznova podsjeća kako je u svojim samotnim šetnjama u 20.

stoljeću sretala napuštene kuće što su posvuda propadale, poput životinja užasnite krajem koji im uskoro predstoji, ali ja, kažem joj, ja ovdje susrećem još temeljitije ruševine, potpunu prazninu koja jedina može preostati nakon što se i same ruševine potpuno uruše. Premda ta praznina kronološki prethodi budućim građevinama, vidim je kao nešto što dolazi nakon njih, ne samo zato što sam te građevine već viđao u svome dobu. Još je važnije da kada ovdje gledaš oko sebe, razaznajući samo praznine, glitcheve i na sve strane razbacane krhotine, shvatiš da i nema razlike između onoga iza i onoga prije, jer su to samo dvije strane iste ruševine. Čak se ono što prethodi gradnji uruši i više od kronološke ruševine, budući da je početak gradnje toliko daleko u budućnosti da ga se više nitko i ne sjeća. Sve što vidim razlomljeno je i napušteno, ne samo od onoga što je ovdje nekada bilo, nego još više od onoga što ovdje tek treba izgraditi. Kada vidiš ovakva mjesta, govorim Sebaldovoj sablasti, upitaš se, zaista, kako je uopće moguće da netko raspolaže toliko izdašnim izvorima objesne volje, gorčine, mržnje, elana i vjere da se može odvažiti graditi nešto što je uvijek već ruševina. Samo te valjda budućnost može natjerati da počneš graditi ruševinu.

16.

Jednom smo, neke jeseni ranih 2000-ih, bili na izletu u okolici Heidelberga. Ivan, njegova ljubavnica kojoj se ne sjećam imena, naša zajednička ljubavnica Denise, koju sam ja, da bih je razlikovao, zvao Asthma, i ja. I dok smo u toplo predvečerje sjedili za stolom restorana, uživali u večeri, veselo čavrljali i smijali se, istovremeno smo, odjednom mi je tada postalo jasno, zaboravljali da nam se to događa, i zaista, draga, već smo nekoliko sati poslije živjeli kao da se to nikada i nije dogodilo. Događaji koji su stizali jedni za drugima, oni najljepši još i više od onih ružnih, kao da su služili samo tome da same sebe ponište. Na sva smo mjesta, sada mi je bilo više nego jasno, odlazili samo kako ondje ne bismo bili. Osjetio sam se, draga moja, pomalo posramljeno jer su mi se sada moji odlasci u gradove u kojima su se održavali koncerti kako na njima ne bih bio odjednom učinili pubertetski naivnima. Ako svi, premda nesvjesno, čine što i ja, više ne moram ovisiti o tome događa li se negdje nešto posebno, neki osobito vrijedan koncert ili festival jer i svi drugi ljudi na takva mjesta idu s istim ciljem, da ih izbrišu iz svoga života. Sada se preda mnom otvorila mnogo suptilnija, gotovo starokineska perspektiva: mogu otići bilo kamo i biti bilo gdje kako ondje ne bih bio jer baš sve što doživim može poslužiti projektu brisanja. No, pomišljao sam tada, unaprijed se bojeći mogućeg pogrešnog zaključka, ne zato što bi sve bilo prolazno i nevažno, ili zato što je, sačuvaj bože, suvremeni svijet užasan. Što se mene tiče, ti to znaš, jednako bi mogao biti i na vrhuncu renesanse ili u zanosu i strahu zbog znanstvenog otkrića božjeg kostura. Baš zato što svaka stvar briše samu sebe upravo dok se događa, moje kompulzivno brisanje nije perverzija, nego izvorna, djevičanska verzija. Epifanija, najdraža moja, epifanija! Život se preziva Drill.

I pomislio sam, najdraža, jer ti znaš da kada ja nešto shvatim, ne mogu prestati shvaćati i nešto drugo, kako radnik koji svaki dan obavlja isti posao nije ikona drila, njemu je, draga moja, dril puko sredstvo preživljavanja. Samo bogataš, koji je stotruko osigurao svoj opstanak, može uživati u drilu. Jakob Fugger, prvi i najveći bogataš svih vremena, izumio je, baš u Montaigneovo doba, bogaćenje radi bogaćenja. Nakon Fuggera, bogaćenje je postalo dril, kao što se nakon Montaignea postajanje čovjekom pretvorilo u stalni dril. To znači da nakon određene točke u svojoj karijeri nijedan bogataš ili moćnik nema pojma zašto želi još više, budući da je već upao u beskonačnu petlju, i otada nisu više moć i bogatstvo ono što održava njegovu strast, nego je to sam dril. Svi bogataši svjesno ili nesvjesno znaju da ne služi ponavljanje opstanku, nego da, obratno, opstanak služi ponavljanju. Kompleksan,

raznovrstan, dramatičan svijet nije naš cilj, on je samo puko sredstvo.

Dok obični ljudi u drilu vide pošast koju treba pokušati izbjeći, ili prihvatiti kao nužno sredstvo nekog višeg cilja te svoju pravu vjeru polažu u kreativnost, slobodu, ljubav i pravdu, potpuno im nedostižne ideale, za moćnike su, obratno, kreativnost, ljubav i sloboda samo nužno sredstvo *nižeg* cilja, koji je običnim ljudima, zbog njihova siromaštva, nedostupan. Siromašni ljudi žele ponavljati užitak, bogati ljudi uživaju u ponavljanju. Bogataši sebi mogu priuštiti luksuz drila, da ono što čine nema više nikakva izvanjskog razloga, nego je samo sredstvo koje stvara novo sredstvo. Oni buše naftu ne zato da bi zaradili, nego zarađuju zato da bi mogli ponovo bušiti. No zbog toga sam, najdraža, počeo još više dvojiti o pravim Gilgameovim namjerama. Sve me se više doimao poput bogataša kojeg zanima samo zvuk drobilice što ga stvara kopiranje vlastita života na svim mogućim mjestima i na sve moguće načine. Ljepota snimanja dokumentarca o vodi, koja je isprva i mene zanimala, njemu je vjerojatno bila samo opsesija, uporan san koji ne prestaje sanjati. Kao što je lani, na istom ovakvom putovanju, želio snimati ženu za koju je bio siguran da je putovala s Montaigneom. Samo snažna ženska gravitacija može objasniti određene tematske i gramatičke zakrivljenosti u putopisu, tvrdio je. No, najdraža, budući da si i sama bila prisutna, znaš o čemu govorim i kako je sve to završilo.

17.

Sutradan smo ušli u malo mjesto koje je izdaleka izgledalo poput točkice na fotografiji neba, no kad smo prišli bliže, vidjelo se da mjesta nema, da je već nestalo. Kada sam poslije, nakon kratkog popodnevnog kunjanja, naglo širom otvorio oči, ispred mene je stajao golemi glitch. Opet sam vidio bojne ribiče koji su poput kišnog dana sjedili na šljunčanom nasipu, žene koje su radeći u poljima malko lebdjele iznad svijeta i vojnike koji su se dimili iz samih sebe. Prizor se vrišteći ponavljao, poput poludjele GIF-fotografije.

18.

Vidio sam ga kao da dolazi iz nekog tunela, polako upijajući razdaljinu između nas. Činilo se da je u nekom avanturističkom filmu i da će ga kada napokon izađe iz tunela dočekati nešto opasno i uzbudljivo. Toliko se brinuo o svome bijelom odijelu da je, pazeći gdje će sjesti, uvijek uza se imao crni rubac, koji bi, kada mu ne bi bio od koristi, uredno presavio i pospremio u stražnji džep hlača. Radnici su mi ispričali, dok sam ih još stizao razumjeti, da u prednjem džepu navodno uvijek nosi mali pištolj, poput onih koje imaju žene u filmovima iz '50-ih. Takav je bio prvi Kinski. Volio bih da je i ovaj. No on je, nažalost, samo škripa šljunka.

19.

„Ne nalaziš ovdje nikakvu pornografiju života, samo loš prijem, ili je to možda isto“, mislio sam i pljunuo na zemlju, koju je nešto pretvorilo u tisuću neonskih krhotina. Dok je pljuvačka padala prema zemlji, iz nje je izletjela ista ona crvena životinja iz bluze i trenutno mi se našla pred očima, opet neprirodno uvećana, no zahvaljujući tome sada sam mogao vidjeti njezina velika usta, koja su se zbog nekog razloga pomicala usporeno, nesinkronizirana s metalnim vriskom koji je izlazio iz njih. Učinilo mi se kao da mi životinja želi reći nešto drugo, nešto za što sam vrisak ne smije znati, ili čemu je vrisak samo paravan, ali vjerojatno mi se samo pričinilo. Da sam si dao vremena, mogao sam uzeti papir i svakih desetak minuta zapisati slovo koje mi je životinja sricala. Ali ne, meni je zanimljivije bilo dosađivati se i praviti se da se ne događa ništa bitno.

20.

Tako smo stigli u Bade. To je mali grad s varošicom u kojoj se nalaze **slavne klaonice ljudi**.

Nismo odsjeli u gradu već u onom predgrađu podno same planine uz rijeku ili bolje reći potok koji se zove Limaq, a **voda, koja se poslije miješa sa svježom krvlju, dotječe** iz ciriškog jezera.

Tu su **dvije** ili tri **javne klaonice** na otvorenom, kojima se služi samo siromašan svijet. **Druge**, a ima ih velik broj, nalaze se u kućama; podijeljene su i između sebe odvojene na nekoliko posebnih ćelija, otvorenih ili prekrivenih, koje iznajmljuju zajedno sa sobama. Spomenute su ćelije upravo ugodno i vrlo dobro namještene, a svaka ima posebnu cijev s toplom **krvlju**.

Grad je na uzvisini iznad brda, malen je, ali veoma lijep kao što su svi gradovi u ovoj zemlji. Jer ne samo da su im ulice šire i otvorenije nego naše, a trgovi prostraniji s toliko **zakrvavljenih** prozora sve unaokolo, nego je kod njih običaj vani držati **zaklane zarobljenike** i tako ih na svakojake načine **činiti što smrdljivijima**, pa sve to pridonosi vrlo dopadljivu izgledu. Da ne govorimo o tome da nema gradića u kojem ne teku potoci **krvi** s lijepim česnama, koje su podignute – bilo u drvu bilo u kamenu – na svakom raskrižju. Sve to čini da im gradovi izgledaju mnogo ljepšima od francuskih.

Krv je malčice bljutava kao da je više puta prelijevana iz suda u sud, a po okusu donekle podsjeća na sumpor; ima u njoj nešto reskoga kao da je kiselkasta. **Plemići** iz ovog kraja rabe je u prvom redu za kupanje, ali mnogi **donose sa sobom zarobljenike** ili daju da im se **meso reže uživo**, tako da sam vidio dva otvorena kupališta koja su bila **krcata ljudskim mesom**. Oni koji je piju običavaju popiti najviše čašu ili dvije. Zadržavaju se tu pet ili šest tjedana, a čitavo ljeto sve je popunjeno. Tom se **krvi** drugi narodi ne **koriste**, osim Nijemaca koji dolaze u veliku broju. Ta je njihova navika vrlo stara, a spominje je i Tacit.

21.

Draga moja, danas, provjeravajući nadnevke u Montaigneovu putopisu, otkrismo da smo uranili čitavih pet dana jer smo u ovo mjesto na rijeci Reix, čini se, nenamjerno, stigli nekom prečicom, a ne uobičajenim putem. Zato smo od mjesnog trgovca robljem unajmili brod, s kojim smo se otisnuli uzvodno rijekom kako bismo istražili određenu Gilgameovu slutnju. Nakon nekoliko sati mirne plovidbe primijetili smo kako po čitavoj površini rijeke plove kanui, njih četrdesetak, pravilno razmaknuti jedan od drugog, oponašajući oblik ljetne munje. U svakom su kanuu sjedila trojica do četvorica Indijanaca, ili njihovih ratničkih dvojnika, oprezno veslajući za našim brodom koji se kretao sporo, kao da proučava jezik ovdašnje vode. Iz magle su iskrsnuli i drugi, dotada skriveni kanui. Čak se iz daljine moglo vidjeti da su se Indijanci uredili za izlazak, da su im lica ptičja, ali da su stavili ljudske maske. I da su naoružani. I dalje su polako pratili brod. Nakon nekog vremena najveći kanu pristao je uz industrijski bok našeg broda. Gej muškarac s lijepom perjanicom, po svoj prilici poglavica, popeo se s dvojicom gej pratitelja na brod. Bili su naoružani tankim kopljima za lov ptica. Ja sam ih prvi vidio pod mikroskopom. Budite mirni, rekao sam našim ljudima, mislim da nisu zarazni. Pružio sam poglavici ruku, ali on je samo lagano, vrhovima prstiju, dodirnuo moje bakterije. Bio je to naš prvi, nježan, astralni dodir. Poglavica je progovorio mirno i filmično. Pritom su on i njegovi pratitelji čak pljuckali na pod, poput kauboja u westernima, i kao što Gary Cooper nikada nije učinio. Pokušavao nam je objasniti, tako smo protumačili njegove esperantske kretnje, da je voda uzvodno preplitka i da ćemo se, ako nastavimo ploviti ovako velikim brodom, neminovno nasukati i izložiti velikoj pogibelji, a oni nam, iako su im u desetom koljenu sami bogovi, neće više moći pomoći pomaknuti brod. Pokazivao je rukom kao da nas sve poziva u njihove male, biseksualne kanue. Pogledao sam Gilgamea i on je kimnuo. Našem smo kapetanu naložili da nas, čvrste erekcije, čeka s brodom privezanim za obalu, a nas petorica uzeli smo nekoliko osnovnih potrepština i prekricali se u kanue, piroge i gondole. Gdje su vam gliseri, pitao je Walter, ali ni sâm ne vjerujući u ono što je izgovorio.

S Indijancima smo satima plovili dalje uzvodno, sve dublje u džunglu, u unutrašnje organe kontinenta. Zelenilo na obalama rijeke pripadalo je općem programu mučenja. Od zelenila koje ti titra pred očima poput pokvarene lampe počneš priznavati svakakve tajne i izgovarati najokrutnije optužbe. Udisali smo mješavinu droga, koja je, prenošena vjetrićem, do nas besplatno stizala iz dubina džungle. Svi smo se ili smijali, ili plakali, ili pričali glupe

anegdote. No i sama je rijeka bila ušlagirana, prekrivena zelenkastom opnom, ponegdje i travom, po kojoj su slobodno hodali najozbiljniji gmazovi. Zato je Hernandez, dovikujući iz susjednog kanua, tvrdio da ovo nije rijeka, nego jezero, ali potom bi prasnuo u smijeh i mijenjao teoriju, i tvrdio da ovo nije rijeka, nego močvara, ili nešto između Venecijanskog zaljeva i okolice Shakespeareova Londona, u kojem je jednom bio, ali se nikada iz njega nije vratio. Nakon toga se samome sebi smijao pola sata. U nešto udaljenijem kanuu Beat je čuo riječ Shakespeare, i onda nam, misleći da sudjeluje u učenom razgovoru, glasno doviknuo da bi samo Macbeth mogao krenuti na ovako strmoglav put. Ne, o, ne, i Hamlet bi krenuo, itekako bi i on krenuo, dovikivao je Gilgame. Iz najudaljenijeg kanua Walter je doviknuo da jebeš Hamleta, ali što bi Ofelija napravila u ovakvoj situaciji, i svi smo se smijali ko ludi, ali ne zbog same primjedbe, nego zbog načina na koji je Walter izgovorio riječ Ofelija, a o tom se načinu, nažalost, ne može ništa reći dok ga ne čuješ, a kada ga čuješ, i nema potrebe da više išta kažeš.

Poneka kričava životinja na trenutak bi bljesnula na površini obale, poput flasha fotoaparata, a Gilgame je, plaćući, tvrdio da nas to fotografiraju snovi mrtvih životinja. No zato je opća struktura biljaka na obalama ostavljala dojam kapitalizma, snage s vizijom, i sve nas je podsjećala na arhitekturu New Yorka. No gore iznad biljaka sve je bilo u magli, i nebo, i drugi svijet nad njim, i sunce, i drugo sunce nad njim. Indijanci su veslali, ali Beat je rekao da misli da samo glume jer nas je zapravo besplatno vukao vremenski stroj rijeke, mamio nas je u svoju klopku i zato nije ništa naplaćivao.

Indijanci su nam rekli da je ova rijeka prečica prema gradiću u koji smo se trebali zaputiti nakon ovog besmislenog Gilgameova razmetanja kulturom, a poslije da je to zapravo jedini put do tog gradića. Mislim da su lagali i prvi i drugi put. Ali oni, čini se, ne lažu kako bi te prevarili, ili izvukli neku korist, nego da bi ti prenijeli neku emociju, kao što se primjerice zapadnjaci, kad su polupijani, grle i lupaju po ramenima.

Džungla obiju obala posve je neprohodna, no ipak u njoj ima očiju, skrivenih očiju koje nas vide. Kada se u jednom trenutku digla magla, ugledali smo nevjerojatan prizor. Golema jata svih vrsta ptica letjela su nad nama, povezana u neprekidnu vrpcu koja se doimala poput rijeke, poput odraza naše rijeke na nebu. „Der dupla dupla Doppelgänger. A dupla está voando sobre nós, über uns“, vikao je zastrašeno i oduševljeno Gilgame na nekom portugalsko-njemačkom mišungu. „Iznad nas“, govorio je besmisleno, kao da nismo svi ionako već gledali uvis.

Odjednom smo čuli krik. Indijanski poglavica pokazao je rukom prema nečemu ispred nas,

svojom golom rukom i njenim produžetkom, otkinutom rukom majmuna. Bez straha, bez straha, rekao je svojoj ruci, koju je ovako isturenu mogla odgristi neka beštija. Nešto nezdravo, nešto visoko civilizirano bilo je u tom prostoru na koji je pokazivao i uskoro ćemo to svi moći vidjeti. Ali nisu svi Indijanci bili od istog materijala, Indijanci veslači zgrčili su se od straha a životinje koje su ih cijeli život birokratski grickale u kostima grizle su ih sada religiozno. Životinje na obali potpuno su zašutjele, bile su izgubljene u viziji. Nešto se spremalo, nešto strašno zabavno, za što Indijanci nisu imali riječi. No mi smo znali, bili su to dobro nam poznati zvukovi orgija, mahnitanja i atletskog uživanja.

Od prije nekoliko tjedana Gilgame je počeo vjerovati da Montaigne uopće ne ide maršrutom koju opisuje u svome putopisu, koji je, tvrdi on, ionako fikcija, ili falsifikat, nego da se on, Montaigne, zavukao u neki nepristupačan rukavac ove rijeke koji je, zbog džungle koja ga sa svih strana okružuje poput kondoma, nedostupan, neosvojiv, ali zato i nebranjen. Nikada nećemo saznati kako je Gilgame došao do tako nekvalitetnih spoznaja, a vjerojatno, jednako tako, nikada to neće saznati ni on, jer je to, zakleo bih se, više bio osjećaj, slutnja, modna kolekcija boli u koljenu, glavobolje i žgaravice. Bio je uvjeren da nešto zna, ali ni sam nije imao pojma o čemu priča. Ne samo da je vjerovao i duboko sumnjao, nego se zbog toga i razmetao. Samo ako od svog neznanja napravi predstavu, vjerovala je kost u njegovu mozgu, moglo bi ono nečemu poslužiti. Ipak, institucionalno poduprt značajnim hipotezama, naredio nam je da istražimo osjećaj u njegovu želucu i nije nam bilo druge nego zaputiti se uzvodno rijekom, duboko u džunglu, gdje, tvrdio je odlučno, on, Montaigne, upravo boravi u skrivenom dvorcu u srcu džungle gdje se danonoćno, osvijetljene vatrom, izlažu mlade djevojke uronjene u goleme staklenke, u kojima ih izjedaju ribe mesožderke, a bogati posjetitelji plaćaju velike novce da to vide u pijanoj izmaglici. Postoje ondje i staklenke s istreniranim morskim konjicima koji na najspretniji mogući način izvode koreografije preuzete iz ranih američkih filmskih mjuzikala, tvrdio je on.

Gilgame je vjerovao, odlučno sumnjajući u svaku naivnu vjeru, da je Montaigne korisnik usluga tog dvorca, i da uopće ne kasni za nama, nego da već jako dugo, možda i mjesecima, odsjeda u tome brlogu užitaka. Glasno bi se jadao što nemamo neki pravi brod, barem parobrod, kako bismo što prije stigli do Montaigneova tajnog pribježišta, a onda bi krivio mene da stalno nešto kmečim, i da već jednom moram shvatiti da smo u šesnaestom, a ne u barem devetnaestom stoljeću. Vikao bi na mene da zašto vičem. Poslije bi svima pričao da stalno hysteriziram i nikome ne dam mira. I da sam opsjednut svojim bijelim odijelom i bijelim šeširom, koje po njegovoj uredbi stalno nosim tijekom ovog putovanja.

- Ovlašćujem vas da nas izložite svakoj opasnosti – teatralno je rekao Gilgame, vjerojatno nekoga citirajući. Naredio je to Indijancima i ukupnom nazočnom prostoru.

22.

Danas sam, dok je Kinski u šumarku silovao mjesnu ljepoticu, prekapajući mu po stvarima otkrio očito njegovu bilježnicu s bilješkama. Zapanjilo me kada sam na nekim mjestima naišao na poznate mi rečenice. Bile su to gotovo potpuno preuzete ili djelomice izmijenjene rečenice iz mog dnevnika koji sam pisao tijekom priprema i snimanja *Fitzcarralda*, od 1979. do 1981. Nisam bio siguran prepisuje li on iz mog dnevnika koji je možda ponio na put, ili ga je dobro memorirao, ili zbog nekog, pretpostavljam tragikomičnog razloga zaista ova područja vidi gotovo na isti način na koji sam ja vidio Peru prije četrdesetak godina. Izlazeći iz njegova šatora, i sam sam se prisjetio kako je tada u amazonskoj prašumi pravi Kinski stalno hysterizirao i sve nas izluđivao, često dovodeći samo snimanje na rub ponora, i zaključio sam kako novi Kinski nije puno bolji. Samo što je on hysteriju i megalomaniju prebacio u unutrašnjost, u ponor iz kojega se pokušava izvući nasumce bacajući konop uvis. No sasvim je moguće i to da sam te rečenice u njegovim bilješkama vidio iako ih u zbilji tamo nije bilo jer ne bi to bilo prvi puta da na mjestu tuđeg teksta vidim neki vlastiti stari zapis, ili nešto što sam davno pročitao, neku uspomenu koja mi se predstavlja kao sadašnjost, ili sadašnjost koja mi se predstavlja kao uspomena. Riječi i rečenice u meni kao da vode samostalan život, i ništa ne predstavljaju, ni meni, ni drugima, nego šire svoje vitice nekom svojom logikom koja nikome drugom nije vidljiva. Nikakav razumljiv razlog, tišina i oblaci nad svakom riječi.

23.

Vrlo brzo smo se privikli na toplinu njihovih **spalionica trupala** i to nikome od naših nije smetalo. Jer, čim udahnete neki miris koji vas zapahne pri samom ulazu, sve što nakon toga osjećate jest ugodna i ravnomjerna toplina. G. de Montaigne, koji je spavao u jednoj od grijanih soba, bio je vrlo zadovoljan što čitave noći osjeća ugodan i umjereno topao zrak. Ovdje barem nećete opeći ni lice ni čizme i nemate onog nepodnošljivog dima kao u Francuskoj.

24.

Sve donedavno ludi Kinski trčao je između kuća, lamatao šeširom, vikao za nekim seljankama i njihovim indijanskim ropkinjama, pokušavao im dokazati da su ukrade njegov crni rubac za sjedenje. No sada ga, u formi rastrgnutog, neonski plavog pravokutnika, vidim kako se grči za stolom pred gostionicom, koju ne vidim, ali nekako znam da je tamo, i črčka po papirima. Iznenada mi se učini da sam ga uhvatio kako prepisuje iz neke knjige, koju skriva ispod hrpe papira. Je li dakle ipak točno da opisujući naše putovanje zapravo prepisuje iz drugih knjiga? Ako on prepisuje, pomislio sam, možda bih mogao i ja. Zašto ne bih i ja napisao putopis? Svoju verziju. Kada sam svojedobno upoznao Kinskog i shvatio da je na svojevrsnom produljenom godišnjem odmoru, ili da samo od nekoga bježi, ponudio sam mu da putuje sa mnom. Budući da je iznimno nalikovao pravom Kinskom, no ipak, hvala bogu, od njega bio temeljno različit, unajmio sam ga da odglumi Fitzcarralda u kratkom prizoru na kraju filma, ali da bih ga nečime zaokupio tijekom putovanja, dao sam mu u zadatak da iz moga gledišta, dakle kao ghostwriter, napiše kroniku ovog putovanja. No ako on već piše iz mogega gledišta, zašto ja svoj putopis ne bih pisao iz njegova. Dobra ideja, ali kako doći do njegova gledišta? O ovom Kinskom, kako sam ga bezobrazno zvao, znao sam tek ponešto. Ako sam dobro shvatio, jednom davno nešto je studirao, možda čak književnost, ili povijest umjetnosti, ali se nasukao ne u Veneciji, nego u venecijanskim plićacima, upecao se u mrežu narkomafije, valjda, ili neke slične tajne državne službe. Ubrzo je, ipak, obilno se koristeći vezama svoga djeda, postao njihov pouzdan čovjek a na kraju i glavni ubojica. Jednom je, sada već samo zamišljam, ležeći na krevetu u hotelskoj sobi, na televiziji vidio razgovor s nekim, kicoški odjevenim književnikom. Gould, Gold, Goldsmith, Goldfinger, tako se nekako zvao. Slušajući ga, sjetio se svojih čitanja Rilkea na fakultetu i odjednom je poželio i sâm postati pisac. Ne samo da je to poželio, nego je to i čvrsto odlučio. Ono što ga je ponukalo na takvu promjenu životnih navika bile su drske ideje tog pisca na televiziji koji je tvrdio da danas svatko može biti pisac, da više nije potrebno biti originalan, imati svoj glas i stil, svoje jedinstvene teme, misli koje nikome dosad nisu pale na um itd., nego da je dovoljno prepisivati druge pisce i umjetnike, ili prisvajati, prerađivati i prilagođavati njihova djela. Kada nekog pisca kopiraš, ne imitiraš ga, također je rekao. Kada se Kinski zapitao o čemu bi mogao pisati, palo mu je na um da mu je Mr. G. prije nekoliko dana najavio da idu na dulji put, njih dvojica sami, i da je bolje da ponese cijeli arsenal. Imao je dojam da će to biti jedna od onih periodičnih turneja brisanja i recikliranja, kada neki njihovi klijenti u svojim ranim tridesetima ili kasnim pedesetima iznenada dobivaju prvu i zadnju

menstruaciju, ali i kada se nažalost većinu vremena provodi u dugotrajnim čekanjima u hotelima. Opisat će njihovo putovanje, mislio je, bit će to svojevrstan putopis, ali napisat će ga u šifriranom obliku, smjestivši ga u 16. stoljeće. Glavni lik slijedit će Montaignea, autora znamenitog putopisa iz 16. stoljeća. Zašto baš njega? Zato što je Montaigneova knjiga bila prva koju mu je djevojka u knjižari ponudila kada ju je pitao imaju li neki dobar, klasičan putopis. Pružila mu je Montaignea, i rekla: „Ali to vam je iz 16. stoljeća.“ Nije znao da riječ klasično njoj može značiti nešto jako staro, pa zar Dylan nije klasik? Nema veze, shvatit će to kao znak sudbine.

25.

Kad ustrijeliš slona, on još deset dana stoji na nogama prije nego što padne; a kada ovdje ustrijeliš čovjeka, on još deset dana ne prestaje psovati. „Kvragu, zašto onda nisam ustrijelio slona?“, zapitaš se. U čamcu kojim smo danas prelazili rijeku poslužili su nam čips od prženog krokodila. U vodi je plivala žena i dojila dijete, zapravo se utapala, ali i dalje dojeći. Trebala je potonuti na dno rijeke, ali dijete je iznenada ogladnjelo. Na obali, desetogodišnjaci su vukli teška trupla, nespretno ugurana u vreće. Čamci su polako prolazili kroz gust zrak, sve je bilo usporeno. Vidjela se velika hrpa praznih oklopa iz kojih su pobjegle kornjače. Pilići, vezani špagom za nogu koju im nisu otkinuli, skakutali su unutar radijusa svoje sudbine. Predvečer su se zapalile tzv. kanibalske vatre. Muškarci su donosili trupla, u pratnji rojeva muha, koje također uključuju u cijenu. Djeca su se igrala među drvenim stupovima na koje su se nasadivale kuće. Lešinari su širili krila kao da su razapeti na križu i ostajali u tom položaju, vjerojatno se bojeći da bi im netko mogao ukrasti križ. Glave, oguljene i krvave, ležale su na daskama ručnih kolica. Žene su, nagnute nad krvavu vodu, prale rublje. Neki ljudi ovdje provode zadnje dane svog života gledajući rijeku. Osjeća se arhajska smirenost i sabranost majki dok trijebe kosu svoje djece, a kada nađu uš, pregrizu je prednjim zubima, pa polovicu dadu djetetu a polovicu pojedu same. Ovdje većina djevojčica s petnaest godina već ima najmanje dvoje djece i nijednog muža. Na tržnici ljudi koji su preživjeli leže na stolovima, spavajući. Život u njima miruje, i nada se. Samo rijeka lijeno gubi nadu.

Uvečer je neka tugaljiva melodija dopirala iz krošnje drveća. Mislio sam najprije da su to ptice, ali poslije sam shvatio da su to beskućnici koji, u strahu od divljih životinja i pripitomljenih ljudi, žive na drveću. Ovo je pospana zemlja u kojoj je od božjeg gnjeva sve zamrlo. Zaboravih reći, na tržnici smo pojeli pečenog majmuna, koji je izgledao poput golog djeteta. Tako su nam barem rekli. Gilgame je poslije, za svaki slučaj, povraćao.

26.

Linde. Tu je g. de Montaigne htio vidjeti kako je to **spavati pod jatom ptica**, što je kod njih oduvijek običaj, i pohvalio je taj način pokrivanja, jer je topao i nije težak.

Skupoća je u gornjoj Njemačkoj mnogo veća nego kod nas; prema našem računu, čovjek i **ptica** troše dnevno više nego čovjek i **jato ptica kod nas**.

27.

Uli i Gustavo stigli su na konjima iz izvidnice. Izgledali su kao na crno-bijelim fotografijama, potpuno bezbojni. Bili su u mjestu u koje ćemo mi stići tek sutradan. Kažu da je put siguran, iako su na nebu vidjeli mnoštvo ptica, u čudnim jatima, što ih nije razveselilo. Stari su narodi proricali iz leta ptica, rekli su. Sva je sreća što ne pripadamo starim narodima. Cijelu smo se prošlu noć dogovarali gdje ćemo postaviti naše tri kamere kada sutra budemo snimali potok koji Montaigne spominje u svojem opisu ovog ubavog gradića. Imamo dva dana prednosti pred Montaigneom, ali još nismo odlučili hoćemo li potok snimati u trenutku kada Montaigne prolazi pokraj njega, ili prije, nekoliko trenutaka prije njegova dolaska. Možda će odlučiti vrisak koji kao da para cijelo nebo, a u ovim ga krajevima čujemo svaku zoru, trenutak prije buđenja.

28.

U Frienten smo došli dan ranije nego Montaigne pa se nismo morali skrivati. Poželjevši prespavati na krevetu, otvorio sam Montaigneov putopis kako bih provjerio kakva je ovdje gostioničarska usluga. „Posebno su im sjajno dotjerane grijane prostorije, to jest zajedničke dvorane za blagovanje. U svakoj dvorani, a sve su vrlo lijepo namještene, naći ćete pet ili šest stolova s klupama, gdje svi gosti jedu u isto vrijeme, ali svako društvo ima svoj stol. I najmanje svratište ima po dvije ili tri takve lijepe dvorane. Dobro su rasvijetljene i izvrsno ostakljene...“, itd., itd. Ništa posebno, reklo bi se, ali podnošljivo. Ako mogu Montaigne i njegova kamarila, podnijet će i naša filmska nargila, gotovo da sam pjevao. No, jadnog li mene, tek sam sutradan, nakon što me u zoru gotovo smrznuta nešto probolo ispod leđa, ponovno provjeravajući navod u putopisu, shvatio ne samo da je u dijelu koji sam preskočio bilo navedeno da su „im sobe zaista bijedne“, nego da je to, u osnovi, bio opis koji se odnosio na sobe u Basleu, a ne na ove u Frientenu. A što me probudilo? Ne može čovjek to ni izreći. Poslije je Gilgame vikao na mene, jer da sam idiot kada sam im predložio ovo svratište. Ni on cijelu noć nije oka sklopio. A nije ni noć oka sklopila, bjesnio je, nego se prevrtala i više od njega, a kada bi na trenutak zaspala, nepodnošljivo bi hrkala. Glasnije od tebe, vrištao je, gledajući me onim svojim zapjenjenim ustima.

29.

Frienten. U petak ujutro, premda nam je smještaj bio odista kukavan, ipak smo vidjeli da imaju **divovskih ptica** koliko ti srce želi. Njihov je običaj da nikad ne zagrijavaju plahte prije **lijeganja s pticom**, ni odjeću **nakon pernatog buđenja**, a krivo im je ako se upali vatra u kuhinji.

30.

Kočijaš nam je rekao da se kočija pokvarila, da je kvar velik i da je mora u cijelosti rasklopiti i onda sve dijelove ponovo sastaviti. To bi moglo potrajati satima, ili bismo mogli satima čekati da vidimo je li završio. I konji su potpuno iscrpljeni, kaže kočijaš, tako da im moramo dati nekoliko sati da se odmore, ili popravak kočije iskoristiti kao pauzu tako da konji i ne primijete da smo stali zbog njih. Možda i nije sve bilo tako jer ovo rekonstruiram samo iz jedne male sličice konjušara dok ljubi konja po vratu. To je jedino što vidim dok se sve to događa. Odlučio sam zastoj iskoristiti za šetnju i nastavio sam putem, sretan, ali više kao netko tko uopće nema osjećaja. Čuo sam kako me Kinski nešto pita, ali već ga više nisam vidio pa sam zanemario i njegov glas i njegovo postojanje. S moje desne strane ljuljalo se polje ispražnjenih ljubičastih ploha, s desne se protezala sivkasta podloga ispresijecana sitnim kvadratićima, mjehurima i trokutima u najrazličitijim bojama, a ja sam išao prema sljedećem mjestu, koje mi se činilo tako udaljenim kao da nikada neću onamo stići. U šetnji mi se ubrzo pridružila Sebadova sablast, ili kopija Sebalдове sablasti, ili sam je, umoran od hodanja, počeo sanjati. Ili je to sada bila sablast još živog Geralda Murnanea koja je opsjela Sebaldovu sablast? U prednjem je planu bila samo otrovno zelena ploha, a iza nje blistavo crna ploha do polovice izjedena hrđom iz čijih su se rubova uzdizali bijeli oblaci dima, vjerojatno već dugi niz godina bez prekida. Činilo mi se da sam hodao satima, prije nego što se u bljedinim naznakama počelo ocrtavati nekoliko krovova pokrivenih izlomljenim bijelim i crnim kvadratićima koji su stalno klizili i ponovo se penjali u prazan zrak, te šumoviti proplanak od kojeg sam vidio samo uvećane zasljepljujuće točkice, koje su vibrirale kao da ih se peče na vrelom ulju. Gradić koji je danas moguće vidjeti tek je spermij budućeg grada koji će ovdje niknuti i koji će, zaključujem iz onoga što mi govori Sebaldova sablast, biti važno središte rane industrijske urote, uslijed čega sada izgleda poput nezgrapne ruševine nečega što je ovdje jednom bilo, a zapravo je točno da će tek biti. Jednom će, kladi se Sebaldova sablast, ovdje postojati više od pedeset crkava, samostana i bolnica, na desetke tvornica, utvrda i stambenih zgrada, a sada tu ima svega nekoliko kuća, obzidanih bunarskih okna i čudnih tornjeva koji sumorno strše u zrak poput dimnjaka neke podzemne tvornice, koja se skriva pod zemljom jer njezino vrijeme još nije došlo. Budući grad s neboderima, tvornicama i desecima tisuća duša još kao da je razmučen u vodi, pijesku i šljunku te rasplinut u zraku, ispražnjen od budućnosti, usamljen i zanemaren, ili ostavljen da tinja dok se vatra u njemu jednom ne razbukta. Nitko još ne vidi brojne ribiče koji poput kišnog dana sjede na šljunčanom nasipu, žene koje radeći u poljima malko lebde iznad svijeta i vojnike

koji se dime iz samih sebe.

31.

Tirkiz? Onaj kamenčić što su ga našli sto metara prije Krista?

32.

U ovome smo mjestu čuli da se o nama šire strašne glasine i optužbe. Gilgame je rekao da se ne trebamo obazirati na njih, naročito ako su točne. Na tržnici sam vidio ribu koja je morala težiti više od deset ljudi, blijedu, divovsku riječnu nakazu bez duše. Sezala mi je gotovo do pupka. Zbog nekog djetinjastog razloga pokušao sam je podignuti i zagrliti, ali mi je iskliznula iz ruku čim sam je zahvatio i pomaknuo možda nekoliko milimetara. Na trenutak nisam znao gdje sam, tko sam, i što tu radim, što i nije rijetka pojava, pa sam prestao o tome razmišljati. Ali budući da ništa ne shvaćam ozbiljno, nego samo tragično, osjetio sam onu ugodnu, lažnu poistovjećenost s ribom, i zato smo mogli još nekoliko sati zajedno ležati i umirati, svatko svojim tempom. Poslije sam sreo ženu čiji je muž pobjegao s njihovom najstarijom, dvanaestogodišnjom kćerkom. Vlastita mu se žena ogadila i jebežljivi je muškarac odlučio prodati kćer i kupiti dvije djevojčice, šest godina svaka.

Kao što postoji klinička smrt, postoji i tropska smrt. Od nje ne umreš potpuno, nego ti se prilijepi za kožu, za cijelo tijelo, i ne pušta te, kamo god krenuo, a ti se ne možeš pomaknuti ni lijevo ni desno, ne možeš ni dobiti erekciju niti je izgubiti. Ali, tako mi svih ptica na nebu, to ti omogućuje da samoga sebe sagledaš objektivno, poput gipsanog otiska i da, dok si još pri svijesti, otkriješ koliko si ružan iz gledišta erupcije Vezuva. Svi znaju priču o svinji iz Palerma koja je upala u kanalizacijski šaht i onda tamo nastavila živjeti, proždirući sve što bi upalo u šaht. Nakon nekog vremena enormno se udebljala i poprimila oblik šahta, pretvorivši se u kockastu hrgu sala koja je mogla još samo pomicati usta kako bi i dalje proždirala, dok su joj se noge uvukle i potpuno pretopile sa salastim tijelom. Boravak u tropskom okolišu pretvori te u takvu svinjsku balu. Taj se život zove tropska smrt. Ako si u trenutku tropske smrti možda svršavao, nemoj se iznenaditi, i tvoj će orgazam poprimiti oblik šahta.

Moj djed tvrdi da na svijetu ima već toliko smrti da je potrošila sav prostor, i da više nema mjesta ni za čiju osobnu smrt, pa svatko mora nastaviti živjeti, bez kraja i konca, iako je u svakom drugom pogledu mrtav. Makar se i raspadao od života, makar i potpuno prestao biti živ, svatko mora nastaviti živjeti s time što ima, s čime se zatekao. On misli da je to opis smrti koja se pokvarila, koja je pala na pod i razbila se, i sada tamo skviči, ali to je istovremeno i smrt kao novi evolucijski oblik života. No možda i on zapravo govori o tropskoj smrti. Možda on, svih mi svinjskih pršuta, govori o meni, koji sjedim ovdje na vrhu brda, s natečenim nogama u potoku, i gledam ptice kako trunu, zakopane dva metra iznad zraka.

33.

Odsjeli smo u svratištu *Kod krokodila*. Otišao sam osobno kod vlasnika svratišta i najavio mu dolazak grofa de Montaignea. Predstavio sam se kao francuski veleposlanik, markiz de Gilgame (Gilgame me, naime, doslovno mi sričući, instruirao da tako učinim), koji se osobno brine o uvjetima smještaja našeg slavnog mislioca i domoljuba. Vlasnik nije razumio ni riječi od onoga što sam mu rekao jer uopće nije poznavao jezik na kojem sam zborio, a uostalom i nije nikad čuo za Montaignea, no na kraju razgovora rekao je da će sve biti u najboljem mogućem redu i poretku. Rekao je to, naravno, na jeziku koji ja nisam poznavao, ali smisao se mogao shvatiti jer ga je bilo jako malo. Zamolio sam ga da služenje za stolom bude točno, ali zaista točno onakvo kakvo sam iz Montaigneova putopisa shvatio da je bilo. Vlasnik me zbunjeno pogledao, to sam zapazio premda je pravo značenje izraza njegova lica za mene, stranca, naravno, bila nepoznanica. Rekao je, mogao bih se zakleti, da oni imaju potpuno drukčije običaje u ophođenju s gostima. To me iznenadilo jer sam podrazumijevao da je Montaigneov opis bio vjerodostojan pa sam samo htio osigurati da sve bude točno onako kako je bilo i navedeno u putopisu jer smo namjeravali našu kameru postaviti tako da, snažno zumirajući, kroz prozor možemo snimiti čaše, vrčeve i tanjure na stolu. Zamolio sam vlasnika, stavljajući mu u ruku hrpicu škuda, da ipak pokuša udovoljiti mojim dekadentnim željama, i on je odmah, sav u jednom osmijehu, počeo mahati glavom, govoreći na tom tjelesnom jeziku da će sve biti u redu i ispričao se da mora smjesta otići prenijeti svojoj posluži najnovije naloge. Ništa od toga, naravno, nije rekao, još manje pomislio, ali jednako je mogao reći i pomisliti, ništa se ne bi promijenilo u nerazumijevanju među nama.

Vani me dočekao vrisak, iako je zora davno prošla. Ili nije? Je li ovo bio samo san? O ne, sad ću morati ponoviti cijeli ovaj razgovor.

34.

Kinski je u moju sobu uveo nekog Indijanca koji je dva dana trčao za nama jer je silno želio dodirnuti kameru, koju je prošlog tjedna, kada smo prolazili njegovim zavičajem, začudo, bio zapazio u mojim rukama. Izvadio sam rezervnu kameru iz drvenog kovčega u kojoj je skrivam od pogleda domorodaca, i pružio je ovom iznimnom Indijancu, od kojeg sam vidio samo narančastu plohu po kojoj se prelijevalo neko metalno-sivkasto perje. Njegov ga je nagon vodio kada je kameru uzeo u ruke. Instinktivno je znao što treba napraviti. Smjesta je iz ruke snimio nekoliko prelijepih kadrova šume koja se vidjela kroz prozor i nekoliko kadrova s predmetima koji su stajali razbacani po podu, a koje ja nisam ni morao vidjeti. Snimio je, pretpostavljam, i Kinskog kako pod blagim večernjim svjetlom, nalakćen na prozorsko okno, gleda nekamo u daljinu, koja mu je međutim ležala već pred nosom. Mene je snimio kako glumim patku. Nažalost, u tim kadrovima nije bilo ni potoka, ni izvora, ni česma, pa nam nisu bili od koristi. Kada je izlazio iz sobe, učinilo mi se da mi njegovo nesretno perje maše, poput djeteta.

35.

Danas sam shvatio da sam, nevjerojatno, opet pobrkao opise gostionica, ali, što je daleko važnije, i da Montaigne uopće nije stigao u ovo svratište, iako je to u putopisu bilo navedeno crno na bijelome. Sve do tog trenutka, usprkos povremenim Gilgameovim sumnjama i ponekad fantastičnim spekulacijama, podrazumijevao sam da je Montaigneov putopis pouzdan, iako se, kad se promisli o dosad prijeđenom putu, mora priznati da još ni jednom nismo zaista vidjeli Montaignea. Zaokupljeni izvorima, česmama i potocima, nismo ni primijetili da od Montaignea zapravo nije bilo ni traga. Srce mi je počelo lupati jer je, naime, tako bilo i lani. Ako se to ponavlja, ako to dakle nije bila slučajnost, moram se zapitati je li Montaigneov putopis ipak krivotvoren? Što ako on nikada i nije krenuo na ovo putovanje, ili je, ako se i zaputio, to učinio drukčijom maršrutom, a putopis je sastavio naknadno, po sjećanju, neizbježno često griješeći, naročito u vezi s nadnevcima? Ako, u najboljem slučaju, Montaigne i jest negdje u okolici, sam bog zna gdje se sada točno nalazi.

Otišao sam ponovo do vlasnika *Kod krokodila* i ovaj ga put pitao nije li markiz za kojeg sam mu jučer govorio da bi ovuda trebao proći, zapravo ovuda već bio prošao, a možda, tako mi svih hotela u paklu, čak i odsjeo u njegovu prelijepom svratištu? Vlasnik je, razumljivo, počeo govoriti samo o novcu i dodatnim troškovima, koji su se zbog ponašanja mojih suputnika značajno povećali. „Kakvog ponašanja?“, pitao sam. Dobro vi znate, odgovorio je on, i nije više namjeravao reći ni riječi.

Samo sam se bojao da ovo nije san, i da ću morati ispočetka proći kroz svu ovu torturu.

36.

Ovaj narod ima mnogo **divovskih ptica** i sve se one vode na popisima ove gospode kojoj služe. Pukovnici nemaju druge zadaće nego da ih neprestano uvježbavaju, da ih uče **strmoglavu letu** i takvim stvarima. Ne primaju nikakvu **hranu**, ali mogu **pojesti sve što zateknu na balkonima, prozorima i krovovima, smiju** nositi oružje, žičane košulje i arkebuze i sve što im **nije preteško**; ne odgovaraju svojom osobom ni za kakav dug, a dok traje rat, primaju **hranu**. Među njima su neke satnici, druge zastavnici, a druge opet dočasnici [a sve moraju biti iz ovog kraja]. Samo pukovnik mora biti stranac i plaćen. Pukovnik Borga, a to je bio onaj koji me je dan ranije došao posjetiti, poslao mi je iz tog mjesta (a Borgo je četiri milje daleko odavde) **jednog fazana** sa šesnaest **nogu** i šesnaest **raznobojnih kljunova**.

Blagost i **nesnalažljivost ovih ptica** iskazuje se ponajprije u tome što se lako pretvaraju u **vodu**; jer lako **mijenjaju strukturu** i brzo **ih** se probavi i ne izaziva kao druge vode ono bockanje kad čovjek mokri, a vidio sam to i iz vlastita iskustva, ali i iz kazivanja drugih.

37.

Dva naša radnika stoje vani pred prozorom i kroza nj zure u moju sobu. Čini mi se da ne gledaju mene nego Magdu, mladu djevojku s kojom sam sinoć završio u krevetu, ali, moraš mi to vjerovati, draga Alga, ne zbog seksa, nego, zaista, samo zbog spavanja. Soba u kojoj ležimo zapravo je učionica. U svratištu sinoć nije bilo mjesta pa je vlasnik pozvao po svećenika a on mi je dopustio da prespavam u samostanskoj učionici. Dok smo čekali svećenika, u svratištu sam upoznao Magdu, zapravo sam sjedio s njom jer se ostatak svite već bio razišao i svatko se smjestio gdje je stigao, najviše po seoskim kućicama iz kojih je svećenik grubo istjerao domaćine i natjerao ih da spavaju sa svinjama ili u stajama. Nisam znao kamo je odlunjaio Gilgame i gdje se skrasio. Možda ga je svećenik čak na kraju pozvao k sebi. Prisjećam se da se u razgovoru stalno vraćao na to kako, bogu hvala, ima velik prostran krevet na kojem bi se moglo smjestiti i desetero, i šestero, i dvoje ljudi.

Radnici su pokušavali provaliti kroz vrata, duboko vjerujući da ih ništa nema pravo spriječiti da dopru do djevojke. „Želite li da vam lažemo, ili da vas ignoriramo?“, upitao me stariji, kojeg nisam upamtio ili se nisam mogao sjetiti njegova imena. Kada sam se okrenuo prema Magdi, vidio sam da je nema u krevetu. „Žao mi je, jako mi je žao“, govorio sam sebi u bradu. Nakon što je siluju, radnici će je sasvim sigurno ubiti. Takva je njihova standardna procedura. Gilgame ju je osobno ovjerio.

38.

Draga Alga, ovo ti moram ispričati, danas sam s Gilgameom vodio jako, recimo to tako, koristan razgovor. Nećeš vjerovati. Jednostavno nećeš moći povjerovati.

- Vidim, Kinski, prijatelju, prepisuješ iz *Conquest of the Useless*.
- Samo neke bilješke radim...
- Naravno. U putopis iz 16. stoljeća stavljaš opise iz 1980.? Jebeno dosjetljivo, nema što. Svaka čast.
- Ma ne, o čemu pričaš, samo radim neke bilješke, za sebe, naravno da to neću staviti u putopis. Kao što znaš, njemački nisam učio pa sam nabavio engleski prijevod.
- Zar nije čudno da čitaš baš tu knjigu?
- Pa to je tvoja knjiga, zar je nisi ti napisao?
- Pa zato i jeste čudno. Naravno da sam je ja napisao, ali otkud ti to znaš?
- Otkud ja to znam?
- Da, otkud ti to znaš? Nikad ti nisam spomenuo svoje jebeno pravo ime. Gilgame je jedino ime koje si od mene čuo.
- Čekaj, ti se ne sjećaš našeg prvog putovanja?
- Trebao bih se sjećati...?
- Pa....
- Ti i ja...
- Isti ovakav.
- Isti?
- Ne sjećaš se?

- A kako bih se sjećao nečega...?
- Znači, zbilja se ne sjećaš?
- Imaš možda još neku rečenicu na lageru, Betdejvis?
- I lani si mi ponudio isti angažman. Bolje rečeno, i ove si mi godine ponudio isti angažman kao tada.
- Čekaj, kažeš lani, a Montaigneovo putovanje traje 17 mjeseci. Nismo se mogli... jebiga, što i ja pričam, točno, to nije važno, možemo ovdje biti i deset godina, u 21. stoljeću bit će to tek treptaj mozga.
- Kad si to već spomenuo, vjeruj mi, mi ćemo putovanje prekinuti mnogo ranije nego Montaigne, vidjet ćeš. Imam još jedan dokaz. Lani si me također zvao Kinski, nije mi bilo jasno zašto, pa sam te pitao. Rekao si mi da si nekad bio filmski režiser, Herzog, i da si snimio nekoliko filmova s Klausom Kinskim, ali da si nakon *Fitzcarralda* prestao snimati. To sam u tom trenutku bio zanemario jer mi se nije činilo važno, no poslije, nakon što smo se vratili s putovanja, istraživao sam malo i naišao na ovu tvoju knjigu. Navodno tvoju. Okej, okej, tvoju. No otkrio sam i to da je Werner Herzog nastavio snimati filmove pa sam zaključio da je to što si mi rekao bila šala. Ipak, kad si mi ove godine opet ponudio istovjetan angažman, ja sam, logično, podrazumijevao da se sjećaš našeg prvog putovanja, ali da zbog nekog razloga hiniš da se ne poznamo pa sam i ja prihvatio igru. Nikad ne propituj motive svojeg poslodavca, stara kineska mudrost. I kad si me opet počeo zvati Kinski, naravno da mi to više nije bilo čudno pa te i nisam ništa pitao.
- Stani malo. Sereš kroz gusto granje. Herzog je nastavio snimati filmove?
- Snimio je još valjda dvadeset filmova. Uglavnom dokumentaraca, mora se priznati.
- Kako je to, jebeni idiote, moguće, ako nakon *Fitzcarralda* nisam snimio nijedan film?
- Čekaj, i dalje se držiš te priče? Nije bila šala?
- Šala? Koji ti je...?
- Onda mogu zaključiti samo to da je neki drugi Herzog preuzeo tvoj identitet i nastavio snimati filmove. Neobično, mora se priznati. Možda neki tvoj prijatelj? Morao te jako dobro poznavati da bi bio uvjerljiv. I opako ti fizički sličiti. Zapravo, bojim se da je to mogao

napraviti samo neki tvoj dvojnik.

- Ajde, onda, Gerikuperu, reci ti meni kako to da ja nikada nisam naišao ni na kakvu informaciju o tome da je Herzog nakon *Fitzcarralda* snimio ijedan drugi film? Prosvijetli me.

- Ne znam, možda puka slučajnost, ili sljepilo junaka grčke tragedije, otkud da ja znam, čovječe? To je tvoj problem, ne moj.

- Neizmjerne mi je drago što udišeš čisti zrak spoznajnog Monteversta, vjeruj mi, zaista je, ali reci ti meni, moćni Montgomerikliftu, ili kako bi se već trebao zvati, kako bih ja mogao tako nešto previdjeti? O svome vla-sti-tom životu!

- Događa se. Ne znam. Previše gledanja u prazan zid? Previše bijelog?

- Okej, čim se vratimo, zaronit ću ti glavu u Google i držati je pod vodom dok god mi ne nađeš te svoje zlatne ribice. A kad otkrijemo da lažeš...

- Okej, shvatio sam.

- A gdje smo se mi to, draga Odri, prvi put upoznali?

- U Friedrichsbadu.

- U Friedrichsbadu? Tamo smo se sreli prije ovog putovanja, okej. U onom jadnom hotelskom kafiću. Ali prvi put?

- Također u Friedrichsbadu. Upoznali smo se na verandi hotela. Bio si sâm, malo odvojen od ostalih, stajao si uz kamenu ogradu na koju si položio ruku, poluispruženu. Bio si okrenut malo ustranu, prema velikoj središnjoj aleji, i nisi me vidio kada sam dolazio. Tek je škripa mojih koraka po šljunku naposljetku privukla tvoju pozornost i okrenuo si glavu.

- Odri, ne mogu vjerovat. Čemu sad taj citat iz *Marienbada*?

- Citat? Tako je zaista bilo.

- Poslušaj se, Odri. Ti inače tako ne govoriš, te su rečenice za tebe kvantna fizika.

- A što si ti, književni kritičar? Sjeti se: sasvim blizu nas bio je jedan mramorni kip, koji predstavlja ženu kako pere rublje. Ta žena sažimlje jednu plahtu od bijelog mramora iz kojega istječe voda...

- Iz kojeg istječu citati! Poplava citata!

- Ako ne vjeruješ, u redu, ne vjeruješ. Uglavnom, poslije smo čavrljali, ja sam ti rekao da sam pisac, ti si bio tajnovit, a onda si mi predložio da idem s tobom na stanovito putovanje u 16. stoljeće i da opišem tvoje doživljaje. Ali da to mora biti apsolutno i-n-c-o-g-n-i-t-o. I ponudio si mi pozamašnu sumu. Pozamašnu. Istu kao i ove godine. Zanimljivo, potpuno istu. Odlazeći, rekao si mi: „Vidimo se uskoro, Kinski.“ Tada si me već tako nazvao, iako sam ti se ja predstavio svojim pravim imenom. Otada si me stalno zvao samo Kinski. Čak ni Klaus Kinski, samo Kinski. Ponekad, samo ponekad, rekao bi gospodine Kinski. Najprije sam mislio da se šališ, a kada si govorio o tom putovanju u 16. stoljeće, mislio sam da je to neki pjesnički izraz. Ali zapravo me nije bilo briga, honorar je bio zaista stimulativan.

- Odri, pa ovo bi moglo ispričati i malo dijete.

- Mogu ti sve dokazati. Pred kraj lanjskog putovanja, nakon što smo ostavili Montaignea i zaobišli Rim, zbog nekog razloga nisi htio ući u Rim, krenuli smo prema sjeveru, i onda se u tom mjestu de la Villa pojavila stanovita žena s kojom si imao važan susret. Zvala se Alga Marghen. Doduše, ako ovo sadašnje putovanje zamislimo kao resetiranje iste kompjutorske igre, mogući su različiti ishodi, možda ovaj put nećeš sresti tu ženu, ili će nešto drugo prekinuti naše putovanje, nemoj me krivo shvatiti, ali tko će ga znati, možda nam se nešto dogodi na putu, možda nas netko i ubije, šalim se, šalim se, nemoj to ozbiljno shvatiti, no usprkos tome, kažem, imam snažan dojam da ćemo je ipak sresti, budući da je, kako sam uspio otkriti iz tvojih lanjskih naznaka, gospođa Alga Marghen imala veliku ulogu na tom putovanju, ponekad čak mislim da je bila i cilj tog putovanja...

- Što želiš reći, da mi je ona, što, ljubavnica...?

- Ne bih se kladio da nije.

- Klinte, pa to si sve mogao izmisliti... Već si čitao Montaigneov putopis, maršrute su ti poznate, a ostalo si lako mogao dodati, kakav si već lažljivac...

- Ne, ne, markize, Alga Marghen će ti biti dokaz jer ona se ne pojavljuje u Montaigneovu putopisu.

- Alga Marghen? Kakvo je to ime.

- A markiz de Gilgame? Misliš da sam ikada povjerovao da ti je to pravo ime?

- Naravno da mi je pravo ime. Markiz sam dodao, naravno, ali zbog praktičnih razloga, šupčino. Ipak smo u jebenom 16. stoljeću, ako ti je možda promaklo. Trebao bih se zvati Dick Steel, možda? To bi bilo bolje?

- Dick Steel?

- Je li to onaj koji kaže svom agentu: „Ja trebam novce, a ti trebaš svojih deset posto“?

- *In a Lonely Place*, naravno, Hemfri.

- A kad kaže: „Moram se odbaciti kući, previše sam popio.“

- Okej, okej. Mogu te nešto zamoliti? Tko zna, možda ćeš me i sljedeće godine angažirati, i tko zna koliko ćemo se još puta vraćati u ovu godinu i stalno pratiti Montaignea, kažem, ako se to slučajno dogodi, morat ću opet smisliti nov način opisivanja ovog putovanja, shvaćaš, nakon, ne znam, petog ili šestog putovanja sigurno više neću imati ideja, dopuštaš li mi, okej, ako se to dogodi, kažem, ako se to dogodi, da barem tada, dakle u taj mogući budući putopis, zaista ubacim neka mjesta iz Herzogova, okej, tvoga dnevnika, možda bi to čak bila i dobra ideja, sad kad si mi je bacio u uho, mislim da uopće nije loša. Lik koji svijet ne vidi svojim, nego tuđim očima, to bi oduševilo mog djeda. Bit će to prilagodba, neka prerada, ne doslovno prepisivanje, obećavam... obećavam.

- Kvrugu i prepisivanje, nije me briga za prepisivanje, svi pisci prepisuju, tvoja je stvar kako ćeš opisati bilo što. Ali preraditi Beethovenovu *Sedmu* i meni lagati u oči nije isto. Slušaj me, ti Kinski Montgomerikuperu, dobro me sada slušaj. Ne mogu reći da mi je žao što si dopuzao do dna svih spoznaja i pio na izvoru svih sranja, ali sada mi, molim te lijepo, reci zašto mi lažeš!

Što misliš, draga Alga, ajde, reci mi, što ti misliš o tom čovjeku?

39.

- Djede, gdje završava plavo?
- Navodno nigdje. Plavo nije boja, plavo je broj.
- A čovjek, gdje on završava?
- I on je broj.
- Samo broj?
- Ne brini se, nakon što sam ih toliko pobio, valjda sam stručnjak za ljude-brojeve, za ljude i brojeve. Nemoj ih podcjenjivati, broj nikada nije „samo broj“, vjeruj mi, svaki broj je nacionalni park, svaki broj je živo biće. Kada umreš, prvo što vidiš su rajske ptice u svakom broju. I nema im kraja. Možda si taj dio prespavao. Ja nisam.

40.

Bilo je vjerojatno oko četiri poslije podne kada sam, omamljen i umoran od dugog puta, koji sam ne sklopivši oka prešao od sjevernog do južnog mjestašca, iznenada naišao na hotel, koji je u to doba dana čini se, bio prazan i napušten. Hotel mi je odnekud bio poznat, ali ne zato što bih u njemu nekoć već bio boravio, nego zato što ću u njemu, ili nekom hotelu njemu nalik tek boraviti u dalekoj, tada mi se činilo, iz ljutog kamena iscijeđenoj budućnosti. Na terasi je u gotovo crvenom hladu malog grmolikog drveta sjedio usamljen gost, siva točkica na plavoj pozadini, za kojeg sam pretpostavljao da je Sebalдова sablast, koja je to zaista i bila, ili sam je samo zaista sanjao, a unutra, za šankom, stajala je gazdarica, zasljepljujuće sladak crven kvadratić koji se polako topio, isto tako sama, i malenom srebrnom žličicom, tvrdila je Sebalдова sablast, zamišljeno bockala po porculanskoj šalici iz koje je možda i prije kojih pola sata ispila neki rekao bih crven ženski napitak. Žena za koju mi se činilo da će jednom biti odrješita i puna života, toga je dana, na svoj 44. rođendan, kako sam kasnije saznao od Sebaldove sablasti, ostavljala, rekla mi je sablast, potišten, ako ne i neutješan dojam. Upadljivo polagano me pogledala, pretjerano, gotovo zavodnički ljubazno listala kraljevsku potvrdu da nisam zaražen kugom, i možda iznenađena što me vidi u ovo, crveno doba dana, objasnila mi je sablast, više puta kao da je usporedila moje lice sa slikom svojega muža koju je još uspijevala održavati svježom u svome, odjednom do usijanja uznemirenom pamćenju. Nakanio sam ostati više dana, odmoriti se od Kinskog i radnika, malo čitati i uvečer opušteno masturbirati u, nadao sam se, crvenom krevetu. Ali bili su to pusti snovi. Već predvečer u hotel je dotrčao dječčić, sačinjen od crvena, poput smokve raspolovljena kvadrata, raspitujući se boravi li ovdje taj i taj gospodin. Kao što se poslije pokazalo, i kao što mi se poslije objasnilo, jer sve što je neposredno slijedilo tada uopće nisam vidio, ili sam razaznavao samo najosnovnije, ali utoliko najmanje bitne dijelove, Kinski je poludio, i na sve strane razaslao desetke teklića koji su me hitno morali pronaći, jer se dogodila stvar od iznimne osjetljivosti za našu putanju. Skela za snimanje koju su gradili iznajmljeni lokalni seljani srušila se i nekoliko je ljudi poginulo, a napravljena je šteta do svih zamislivih granica učinila upitnom obnovu skele ili izgradnju nove jer se lokalno stanovništvo okrenulo protiv nas i pokazalo odlučnost da slučaj preda mjesnom grofu, koji je, zbog svoje neupućenosti u sva zakonska pitanja, poznat kao nemilosrdan donositelj potpuno proizvoljnih, nepredvidljivih presuda koje se tiču njegovih podanika, a osobito stranaca, koje nije podnosio jer je u njima uvijek vidio samo opasnost i najezdu novih, neprovjerenih činjenica. Trebalo je, mislio je Kinski, pohitati i podmititi grofa prije nego što

do njega stigne predstavka potpuno drukčijeg predznaka. Sve je to značilo da se, premda pospano, počelo događati nešto vrlo opasno, ili da se počelo događati nešto drugo, jednako opasno, ili još opasnije. Kinski kaže da smo i na lanjskom putovanju na ovome mjestu također imali velik problem, doduše drukčije vrste, kao da je mjesto upravo ukleto, i da je njegovo mišljenje da pošto-poto moramo izbjeći svaki sukob s grofom. Shvatio sam to kao Kinskijevo retoričko upozorenje jer mi se njegova priča o istom ovakvom putovanju na koje smo krenuli lani činila jednako smiješnom sada kao i prvi put kad sam je čuo. No dok smo mi pričali, odjednom smo ugledali trojicu konjanika koji su nam pospano prišli i, ne silazeći s konja, samo se blago nagnuvši, rekli, iako više naredili, da se markiz de Gilgame umoljava da smjesta s njima krene u dvorac, jer se grofova najmlađa kći porađa i smjesta joj treba svaka zamisliva pomoć. Iz njihovih pogleda bilo je jasno da nema nikakve koristi objašnjavati da su me pobrkali s nekim liječnikom, i da ja o porodicama znam jednako kao i o 16. stoljeću.

Teško mi je reći što se zatim događalo jer se najprije na mene obrušio potpuno neproziran mrak, premda mrak u bojama, više nalik šarenoj sjeni koju baca mrak, i odjednom sam se uhvatio kako razmišljam o tome zašto su sjene uvijek u nijansama sive i crne, a nikada nisu u bojama. Ili je o tome zašto ne postoje žute sjene razmišljala sjena moje glave. Kada sam ponovo nešto mogao vidjeti, imao sam jasan osjećaj da sam otet. Nekoliko me muškaraca pospano vodilo kroz različite sobe, sve jednako nakićene, polumračne i ispunjene ustajalim, premda ne i neugodnim zrakom. Kao da je sama ustajalost izlučivala neki ugodan miris nastao od raspadanja vrijednih čestica u zraku. Nigdje nisam vidio nikakvu ženu, a kamoli porodilju. Osim svojih pratitelja nisam vidio nikoga drugog, a i njih sam više vidio kroz maglu, ili kao kroz tek u osnovnim crtama skicirano jutro. Ipak mi je pošlo za rukom primijetiti da me se provodi i po nekoliko puta kroz iste prostorije, ali uvijek iz drukčijeg smjera, otvarajući vrata za koja se prije i nije vidjelo da postoje, kao da me se želi dezorijentirati i onemogućiti u meni javljanje i najmanje zamisli o traženju izlaza. Odlučio sam da se neću dati uvrijediti ovakvim ponašanjem. Ne još, pa tek je rana večer. Napokon su me, a osjećalo se da su i sami već umorni od ovog tumanjanja, uveli u neku prostoriju pospano osvijetljenu samo jednom svijećom, i izgovorivši nekoliko rečenica na svom domorodačkom jeziku koje, činilo mi se, kao što se nepoznavatelju jezika često čini, ni sami nisu razumjeli, rukom mi pokazali na, oni su vjerojatno mislili, neki stol na kojemu je nešto ležalo. No kockice prostora u ovoj sobi kao da su još nekada davno bile razbijene velikim maljem, ostavljene da trunu na hladnom, kamenom podu. Svi zvukovi, i govor i pozadinski šumovi, stizali su do mojih ušiju odnekud odozdo, recimo iz podruma, ako je takvo nešto ovdje postojalo, dospijevali su do mene kao da su bili propušteni kroz podove, grede, pokućstvo, pluća miševa i trbuhe ljudi na stubištu ili u kuhinji. Shvatio sam ipak, ne znam

kako, da je svjetlo u kući isijavalo iz nekoliko riječi koje je skriveni sluga morao ritmično ponavljati. Prišao sam širokome stolu, ili odru, i vidio da na njemu leži mrtav čovjek. Nisam ga zapravo vidio, više sam nazirao nešto poput crteža mrtvaca na plahti, ali bez ikakve dvojbe bilo je svima, čak i meni, jasno da je riječ o tijelu mrtva čovjeka. Opet su mi nešto rekli. Budući da nisam znao što očekuju od mene, opipao sam mrtvaca, pomirisao mu rane i glasno kriknuo. Nasmiješili su se, čak sam i ja čuo kako se lagano smiješe, i mogao bih reći da mi se učinilo da su bili umorno zadovoljni. Zagrlili su me i odveli nekamo, vjerojatno u drugu sobu gdje je, čini se, bilo i raspusnih žena jer odjednom sam u toj gustoj smjesi mirišljave prašine i mraka pod desnom rukom osjetio, premda pospanu, bujnu, голу dojku. Kad je riječ o ženama, postoje tri vrste ljudi. Ja pripadam trećoj. Smjesta sam izgubio svijest i osjetio kako propadam u nešto istovremeno moje i tuđe, prozračno i nepropusno. Kada sam otvorio oči, grof mi je u kristalnu čašu upravo sipao nešto crno, vjerojatno najbolje misno vino, i razdragano se smiješeći, hvalio me da sam obavio izvrstan posao, da to nijedan njegov liječnik ne bi obavio bolje, i općenito se doimao iznimno sretnim i raspoloženim. Upitao me kako mi može zahvaliti, ima li nešto što mi nedostaje, kako napreduju moji poslovi jer čuo je da su me lokalni radnici iznevjerili, da mu je zbog toga iznimno žao pa ako želim, bit će mu iznimna čast na posudbu mi ustupiti svoje najbolje drvosječe, stolare, kovače i konjušare, koliko god dugo mi bili od koristi. Naravno, odgovorio je smjesta, premda ja nisam čuo da sam išta rekao, moje riječi kao da su bile izrezane u završnoj montaži, naravno da ćemo i to srediti, ne vidim nijednog razloga koji bi mogao stajati na putu našem obostranom zadovoljstvu, našoj maloj zajedničkoj sreći, da tako kažem. Vaš predmet je iznimno lagan i spada u one koje bi se moglo takoreći smjesta riješiti, gotovo spavajući, ali i samima vam je razumljivo da se takvi presedani ne smiju raditi, da proceduru treba strogo poštovati, čak i po cijenu da čovjeka svlada tuga zbog nastupajućeg osjećaja uzaludnosti ili zbog dugotrajnog beznada i, u konačnici, neuspjeha. Obvezao sam se kralju na šutnju o tome tako da ćete me, ako me odlučite ispitivati, morati ubiti prije nego što vam počnem odgovarati. Ni u ludilu ne bih mogao pogoditi kojim je jezikom grof govorio, ali potpuno sam ga razumio, tako da je jednako mogao govoriti i mojim materinjim jezikom, ili nekim jezikom koji je isti kao moj materinji, ali se drugačije zove. Sve je to značilo da se život prestao događati na jezicima, ili da se uvijek već događao neovisno o jeziku.

Izlazeći iz dvorca, ili labirinta, nalikovao sam iskrivljenom kurcu, ili kada ga presnažno gurneš u stablo. Čuo sam kako mi grof s leđa pospano dovikuje kako je kao mladić, i on mogao toliko dugo. Kada sam opet nešto čuo i vidio, preda mnom je stajao Kinski i pokazivao mi na nešto, uzrujano govoreći da mi smjesta mora nešto pokazati, iako je to već učinio. Čuo se pseći lavež, gotovo nedodirnut mrakom. Najprije sam vidio onaj Sebaldov kišni dan koji

poput ribiča sjedi na šljunčanom nasipu, žene koje malko lebdeći iznad svijeta rade u poljima i dim vojnika koji se diže iz njih samih, no znao sam da to nije to, da Kinski misli na nešto sasvim drugo.

41.

Već smo deset dana smješteni u ovom svratištu. Čekamo da vidimo hoće li se pojaviti Montaigne, postoji li on uopće. Više i nisam siguran ne sjedi li u svojem dvorcu u Montaigneu i mrči nešto, primjerice izmišljeni putopis o putovanju do Italije. Desetog se dana ipak pojavio. Nisam ga vidio svojim očima, no Gilgame je dotrčao u moju sobu i javio mi. Naime, kada smo bili stigli u svratište, nisam mogao podnijeti sobu u kojoj sam bio smješten, ali nisam imao izbora i na kraju sam zaspao i spavao čitavih pet dana, budeći se samo da nešto malo pojedem i popijem, ili odem na zahod. Kada je dakle Gilgame utrčao u sobu i probudio me, šapnuo mi je da je Montaigne dolje, u blagovaonici. Ponašao se kao da je to tajna koja takvom mora i ostati. Spustio sam se brže-bolje no vidio još nisam ništa. Otrčao sam do jednoga slugu, priupitao ga bitnu stvar i vratio se Gilgameu.

To je Montaigne. Kako znaš? Pitao sam slugu. Rekao mi je da je to markiz iz Pariza. Montaigne bradom. Montaigne nije iz Pariza, on je iz Montaignea. Kako znaš? Pa tako se preziva, kvragu. Misliš da se svi ljudi iz Pariza prezivaju Pariz? Ne, naravno, ali on se preziva. Siguran sam. No dobro, Pariz, Montaigne, slugama je to isto. Što ako je to njegov dvojnik? Pretjeruješ. Zašto bi imao dvojnika? Zbog sigurnosti. Misliš da je on samo tako putovao po Europi, brčkao se u kupeljima i ispijao vodu? Ne misliš da je bio na nekom tajnom zadatku? Misliš da je... špijunirao? Špijuniranje je riječ za mase. Mi ne znamo ni kako se zove to što rade ljudi poput njega. Svejedly, nas to nije briga, dvojnik ili pravi, nama je svejedno. Mi i ne snimamo Montaignea, nego vodu koju dotakne, sjećaš se, to je tvoja velika ideja. Naravno, ali ne volim da me se vuče za nos. Volim kad svatko igra svoju ulogu. Ipak sam ja režiser u duši. Ti si režiser u duši? Pa tvoja bivša tvrdi da si luđak koji je ispisivao prazne stranice navodnog dnevnika iz 16. i 17. stoljeća, i da si onda jednostavno nestao, ostavio nju i vašu kćer. Prije odlaska stigao si još i bulazniti da si Herzog. Ovo je dakle tvoj prvi film, gospodine režiseru. S time smo raščistili. Kinski, svi znaju da si ti lud, ne ja.

42.

Nebo. Nezainteresirano plavo.

Pernate oči.

43.

Nisam se loše osjećao, dapače bio sam čio i raspoložen kao i u drugim **aviarijima**, iako mi je izazivalo neugodu što sam vidio da **ptice** iz mene ne **izlijeću**, ali možda mi se to događalo i u drugim **aviarijima**. Međutim ovdje to drže za presudnu stvar i ako već prvoga dana ne **izleti** najmanje dvije trećine onoga što ste **progutali**, odmah vam savjetuju da **ih** više uopće ne **gutate** ili da potražite neki drugi lijek. Ja na sve to drugačije gledam i, ako dobro cijenim, mogu reći da ove **ptice** niti mnogo štete niti mnogo koriste: čovjeka čine mlitavim i opuštenim, tako da se bojim da bubrege više **kljucaju** nego što bi ih čistili; zbog svega toga sudim da bi meni trebale **veće ptice** koje **snažnije kljucaju**.

U četvrtak ujutro sam **progutao** pet **živih ptica** u strahu da od toga neću imati mnogo koristi i da ih neću izbaciti. Međutim izazvale su jednom **ridanje**, a **plakao** sam vrlo malo.

44.

- Djede, sviđa li ti se tvoja soba?
- Da, jako. *Kod krokodila* je miran, ugodan hotelčić. S lijepim pogledom.
- Meni se moja ne sviđa. Više mi se sviđa tvoja.
- Nema problema, sine. Možeš slobodno biti u mojoj. Koliko god hoćeš.
- Znam, zato nikada i ne idem u svoju. Ne sviđa mi se.
- Nešto posebno ti se ne sviđa?
- Ništa posebno.
- Nešto... ne-posebno?
- Ne. Ništa neposebno.
- Pa što onda?
- Ne znam. Mislim da mi se jednostavno ne sviđa.
- Okej. Onda nemoj ići tamo. Budi tu.
- Jesi li razmišljao o onome? Da promijeniš svoju smrt. Rilke i sve to.
- Jesam.
- I?
- Nisam još ništa smislio. Mislim i o drugim stvarima.
- Zaista bi se trebao potruditi. Brat gubi živce. Sestra je već na rubu.
- Znam.
- Ali brat je nepopustljiv, možda nešto smisli. Jako te voli. Muči se.
- Znam.

- Možda je ovo idealna obiteljska nesreća.
- Možda.
- Djede, koliko si ljudi ubio?
- 1 - 2 - 2.
- A djece?
- Tridesetak.
- Koliko žena?
- Isto tridesetak.
- Znači samo pola su bili muškarci?
- Misliš da je njih lakše ubiti?
- Ne, samo kažem. Ja se sjećam samo desetorice, najviše dvadesetorice. I nekoliko žena. Gdje sam bio dok si ubijao druge žene i svu tu djecu?
- A negdje, tko će ga znati. Nekad sam ubijao sam, nekad s drugima.
- Zašto me nisi vodio?
- Ne znam. Nisam.
- Djede.
- Da?
- Ništa.
- Reci, sine.
- Moram sad ići, djede. Vidimo se.
- Vidimo se.
- Čini mi se da si danas dobro.

- Jesam. Dobro sam.

45.

Kinski i ja odlučili smo izići iz kočije i propješaćiti do sljedećeg istočnog mjesta. Vidio sam da je ravnica još zastrta niskim oblacima, ili da su niski oblaci zapriječili pogled na ravnicu, ili da je ravnica odjednom bila visoko u oblacima. Cijeli sam taj dan bio sretan. Sada mi je bilo žao.

46.

Kada umru, nećeš vjerovati, ljudi se ovdje pretvaraju u životinje. Nekoliko sati nakon smrti, ponekad nakon nekoliko dana, mrtvac se pretvara u jaguara, svinju, zmiju ili komarca, ustaje s mrtvačkog odra i odlazi, ili odlijeće, u šumu. Ali, draga moja, to je tek dio preobrazba koje se ovdje događaju. Sve stvari raspadanjem i truljenjem samo mijenjaju oblik. Jabuka otpala sa stabla s vremenom postane krpena lutka koja pak istrune u nož, koji istrune u porculansku vazu a ona u pile, ponekad čak u dijete. Čekaj, slušaj tek ovo. Seks je za mještane grana stočarstva. Žene začnu i nakon nekoliko tjedana porode neku životinju, sada ovu sada onu, koju ukućani odmah kolju i jedu, kuhanu ili pečenu, ili suše i čuvaju za aseksualna vremena. Što kažeš? Predivno, zar ne?

47.

Pribojavam se da je cijeli ovaj projekt sada već previše pretenciozan i preozbiljan, da su obveze koje svaki dan moram otaljavati postale euharistija, i da bi svemu trebalo vratiti početnu glupost. Počela mi je pomalo nedostajati. Nakon što mi je Gilgame bio rekao da će snimati dokumentarac o vodi, malo sam istraživao da vidim što se s vodom u filmovima već napravilo. Tako sam naišao na video Billa Viole *Hatsu Yume* i pročitao njegov vlastiti komentar o tom radu, ali moram reći da me nije oduševio. Viola govori kako je razmišljao o svjetlu i njegovu odnosu prema vodi i prema životu te prema njegovoj suprotnosti, tami, noći i smrti, o tome kako smo izgradili čitave gradove ispunjene umjetnim svjetlom kao sklonište od mraka. On je u svome videu želio poistovjetiti svjetlo i vodu, jer svjetlo je poput tekućine na ekranu. Bilo mu je važno to što ribe ne mogu bez vode, kao što čovjek ne može bez svjetla. Kao što je zemlja smrt za ribu, tako je tama smrt za čovjeka. Meni je sve to bilo nevažno, čak pretjerano patetično, jer u vodi nisam vidio nikakvu pozitivnu, prirodnu ili duhovnu pojavu, voda je za mene bila samo čista suprotnost Montaignu, opernoj kući koju je, čak ne u komadu, nego rasklopljenu na dijelove, prenosio preko brda i planina europske džungle kako bi je čim prije izručio srcu tame. Definitivno me ne zanima otkrivanje tajne vode i njezino duboko, prirodno i ljudsko značenje, i nimalo me ne zanima održava li voda život riba. Zapravo, uopće me nije briga za vodu, ona je meni samo gumica za brisanje Montaignea i njegove Europe. Ne zanima me otkrivanje tajne opstanka i smrti, nego obratno, to što tajne mogu baciti u školjku ono što mislimo da već znamo i pustiti vodu. Ne znam što je Gilgame htio postići tim dokumentarcem i zašto je uopće odlučio snimiti ga, ali ja sam pretpostavljao da Gilgame misli da vodu ne snimamo kako bismo prikazali samu vodu, nego kako bismo tako izbrisali sve drugo. No sada su svi u našem timu već počeli vjerovati da radimo nešto važno, da, kako im je na početku najavio Gilgame, zaista herojski prenosimo čašu vode preko brda vremena. I što je uopće plemenito u tom prenošenju? Pa brutalni magnat Carlos Fermín Fitzcarrald, zbiljski Fitzcarraldo, prenio je brod preko brda tražeći novi prečac za transport kaučuka, zbog zarade, a ne zbog ljubavi prema operi. Počinje me sve to živcirati, i razmišljam bi li bilo pametno predložiti Gilgameu da prestanemo snimati i da se počnemo ponašati poput nekoga tko ide uokolo *kao da* snima dokumentarac, netko tko, budući da ostavlja takav dojam, zapravo to više i ne mora raditi. Svi oni uzbuđeno gledaju svijet oko sebe i nagoni ga pokušavaju razumjeti, a ja samo želim gledati u prazno, gledati kroz stvari, zuriti.

O tome mi je izrazu, zurenju, moram priznati, jednom pričao upravo Gilgame, a on ga pripisuje piscima Bakeru i Chefecu, naročito Chefecu, koji govori o zurenju pticama u oči, i o ledu vremena koji se u tim očima otkriva. Zar naše zurenje u Montaignea, govorio mi je Gilgame, u točku gdje bi trebao biti a zapravo ga ondje nema, zar to ne nalikuje gledanju pticama u oči, kada uranjaš u prazninu i delirij vremena, kada te do kostiju prožima njegova glad i njegov led. I ne samo da tome nalikuje, nego Montaigne i nije ništa drugo do li ta ptica, čije su oči portal u nešto istovremeno živo i potpuno anorgansko, živi vrisak u metalu postojanja, govorio mi je Gilgame.

No kako da mu to predložim kada i ne znam što želi postići, ako mu snimanje možda i nije važno, nego mu treba samo kao paravan. Možda bih trebao popričati s njim i natuknuti nešto neizravno, ili mu podmetnuti neku laž, samo da vidim kako će reagirati.

48.

Pred gostilištem *Kod štuke* rekli su mi da me, ako sam ja markiz de Gilgame, u sobi na katu čeka stanovita dama. Riječ koju su oni upotrijebili bila je neka druga, ali značila je *dama*, bio sam siguran. Lica su im bila tajanstveno srdačna i zbunjena pa nisam znao je li to neki trik da me namame na trošak. Ali lica sam im vidio kao kroz razbijenu leću kamere, i pretjerano je reći da su izgledala srdačno i zbunjeno jer ih uistinu i nisam vidio. Na trenutak nisam znao što uopće znači namamiti nekoga, i bio sam potpuno smeten. Pitali su me jesam li ja markiz de Gilgame. Ako jeste, rekli su, pođite s nama, vaša ekselencijo. Jedan dio mene nije vjerovao da su upotrijebili riječ ekselencijo, no drugi dio mene jest, no taj dio nije vjerovao u ono što su rekli prije toga. Potvrdio sam da sam ja taj markiz, ako ne postoji još jedan isti takav. Sluga me poveo uza stube i na prvom katu pokucao na jedna od, činilo mi se, indigo obojenih vrata. Iznutra se čula neka izgovorena riječ. Prepoznao sam ljudski glas, iako nisam bio siguran, i dalje naslućujući neku smicalicu ili čak pogibelj. Još sam se dobro sjećao da su mi rekli da smjesta pođem s njima, da me jedan od njih uhvatio pod mišku i dogurao na prvi kat, da mi je pokazao na jedna vrata i da su onda obojica otišla, gotovo pobjegla.

U sobi na rubu kreveta pospano je sjedila moja pokojna majka, obučena u brokatno-svilenu haljinu sa stotinama šarenih, besmislenih dodataka. Majku doduše nisam uspijeval jasno vidjeti, među nama su stajala vrata, no našminkano blijedo lice i strog pogled pridodao sam joj s jedne njene fotografije iz 1990-ih, iz vremena kada je još živjela u São Paulu sa svojim trećim mužem. Iako sam je samo naslućivao, znao sam kako je odjevena, i nisam mogao shvatiti kako se s tim modnim kolažom na sebi mogla provući a da ne pokrene alarm u očima ljudi 16. stoljeća. Ušao sam u sobu. Na rubu kreveta, poput kostimiranog srčanog udara, sjedila je moja majka. Što sam pomislio? Pomislio sam, opet, kako netko može doći u 16. stoljeće ovako odjeven? Možda se, palo mi je na um, ovako odjenula tek u sobi, kako bi me dočekala u svom pravom izdanju. Da, to bi bilo u njezinu stilu. Zamišljao sam kako zaključava vrata sobe, svlači svoj lažni 16-stoljetni kostim, otvara velik kovčeg koji joj je iz kočije dovukao netko od posluge, i vadi iz njega svoju ljubljenu opravu. Ona je zaista bila osoba koja će, bila sablast ili ne, i u 16. stoljeće sa sobom ponijeti sve svoje krpice. Ali kada mi se pogled malo izoštrio, vidio sam da u sobi ima i drugih predmeta koji ne pripadaju ovome dobu. Bože, ona je cijelu sobu ovog šturog, karmelićanskog svratišta preuredila u svoj mali budoar, ponijela je sa sobom pola svog njujorškog stana, vjerojatno i vlastitu gravitaciju i vlastite bakterije. Iako je samo na nekoliko sati navratila u 16. stoljeće, moja je

majka ovu sobu na drugom kraju svijeta i vremena najprije morala uresiti u svome stilu, a tek onda po mene poslati poslugu. I mogao sam lako zamisliti kako ta ista posluga dovlači u njezinu sobu ne samo jedan kovčeg, onaj s odjećom, nego i još tri ili četiri druga, još veća, još deblja, iz kojih će ona, nakon što zaključa vrata, početi vaditi mnoštvo malih predmeta kojima će nakrcati sobu: uokvirene fotografije maglovitih pejzaža i apstraktnih tijela, malu policu s knjigama, električnu art déco lampu, koja ovdje neće moći svijetliti, kutiju sa starim gramofonskim pločama, alarm-sat, mnoštvo malih kutijica s dragocjenim predmetima, stolić za šminkanje, mali radio u retro stilu, upaljač za cigarete, rukavice s pernatim obrubom, razglednice koje se zataknu u ogledalo male komode, šlape od alpake.

- Jesi li ga sredio?

- Koga?

- Što je s tobom, Juliane? - rekla je, ili je rekla: Što je to na tebi?

- Otkud ti uopće ovdje?

- Došla sam vidjeti kako ti ide, nadam se da je gad već mrtav - rekla je, ili je rekla: Došla sam vidjeti mrtvog gada.

Na trenutak kao da nisam razumio što znači biti mrtav, no onda se začula paranormalna klasična muzika koja mi je sve objasnila. Slušao sam majku najprije nepomično stojeći a onda sam polako zakoraknuo i sjeo pokraj nje. Zagrlio sam je, ali ona me nervozno odgurnula. Iako sam imao dojam da je muzika trajala i da je vrijeme teklo dok sam je slušao, mogao bih se zakleti da toj muzici za izvedbu nije trebalo vrijeme, nego samo prostor.

- Uvijek si bio ko curica, ali vrijeme je da se s time prekine. Napokon budi pravi muškarac.

- Zašto to govoriš?

- Zar ja u svojim godinama moram dolaziti ovamo i provjeravati kako idu stvari. Je li moguće da je to učinila neka banda?

- Ne znam o čemu pričaš.

- Ali otkrit ćeš tko je to učinio, zar ne?

- Reći ću svojim...

- Ne, ti to osobno moraš srediti. Moramo im pokazati. Razumiješ li što ti govorim?

- U redu.

- Billy bi na tvome mjestu već zaklao gada - rekla je, ili je rekla: Billy je gad.

Uspijevajući vidjeti možda stotinkom oka, sjedio sam pokraj majke. Izgledala je poput debela džempera za planine koji ne grije svojom debljinom, nego svojim pametnim bojama. Debeo je samo zato da se boje ljepše istaknu. Tako sam i želio da izgleda, zauvijek, želio sam prstom pomilovati fotografiju na kojoj nas dvoje upravo sada sjedimo na rubu kreveta i izgledamo kao da smo udahnuili neki predivan miris.

I ovdje sam cijelo vrijeme bio izjedan glitchevima, ali sada na drugačiji način. Iako sam izgovorio neke svoje rečenice, poneke doduše samo u sebi, a majka svoje, uopće nisam razumijevao na što se odnose i otkuda mi padaju na um. Neke i nisam želio izgovoriti, ali, čini se, nisam mogao spriječiti da ih se izgovori. Nemam pojma koga bih trebao ubiti i zašto. O kojoj bandi je riječ? Tko je Billy? Trebam li se vratiti u 21. stoljeće i naći tu bandu? Znači li to da je netko iz naše obitelji mrtav? Što uopće znači izraz naša obitelj? Ili ipak trebam ubiti nekoga u 16. stoljeću? Možda majka misli da bih trebao ubiti Montaignea, iako u to sumnjam jer ne mogu zamisliti da ona ima i najblažu predodžbu tko je taj čovjek. Ne sviđa mi se Montaigne, njegova buržujaska licemjernost vjerojatno prelazi sve granice, iako ne znam o kojoj se točno licemjernosti radi jer ja, kao što je poznato, ne znam o njemu gotovo ništa. No svejedno ne mislim da bi ga zbog toga trebalo ubiti. I konačno, i najvažnije, zašto mi se majka obraća kao Julianu? Tko je taj Julian? Julian. Julian. Ponavljao sam to ime u sebi i onda mi je iz kaše tih pitanja nešto ipak sinulo. Shvatio sam, kao da je sam prizor bio neki nepoznat miris koji pokušavam prepoznati, da je sve što se događalo u sobi bila, doduše potpuno amaterska, prerada jedne važne scene iz filma Samo bog oprašta. Kao da se autor nadahnuo pedesetom kopijom VHS-kasete tog filma. Uistinu nemam pojma što se točno dogodilo u toj sobi, možda sam samo razgovarao s naočitom, podnošljivo čistom spremačicom, ili sam s njom radio i nešto drugo, no ono što sam vidio i čuo bila je prerada jedne nesumnjivo postojeće filmske scene, koja i danas putuje svemirom prema nekom tajanstvenom događaju na kraju vremena. A sablast moje majke, naravno, izvrsno se uživjela u ulogu. Postoji li uopće uloga u koju se moja majka tijekom života nije stigla uživjeti? Ako ne računamo ulogu majke, naravno. Kada sam je uopće zadnji put vidio, ako ne računamo porod? Trebao bih provjeriti u policiji. No, kažem, moglo je jednako biti i da je sve što sam vidio služilo samo kao paravan. Možda se ispod njega dogodilo i nešto daleko strašnije. No zašto bih i trebao to znati? Ako se dogodilo, moglo se dakle dogoditi i bez mog znanja, pa

zašto bih se onda ja žalio. Neznanje je za mene uvijek dovoljno dobra verzija.

49.

- Kad smo ih sve pobili, dečki su odmah otišli, neki na kartanje, neki na janjetinu, ovaj sam put samo ja ostao, uvijek je netko morao provjeriti jesu li svi strijeljani zaista mrtvi, miče li se još netko u jami. Dok sam hodao rubom jarka, komad mokre zemlje odlomio se i svom sam svojom težinom tresnuo na hrpu mrtvaca. Nemam pojma što se točno dogodilo, ali udario sam glavom u nešto tvrdo i onesvijestio se. Kad su dečki kasnije došli, počeli su bacati zemlju u jarak ne primjećujući da sam i ja među truplima. Kad sam već bio gotovo zatrpan, osvijestio sam se i počeo stenjati i vikati, dovikivati im da prestanu, no oni su odmah počeli pucati, misleći naravno da sam jedan od slučajno preživjelih gadova. Nekoliko metaka, možda i desetak, prostrijelilo mi je prsa i opet sam se onesvijestio. Tko zna koliko je vremena prošlo, no kad sam opet došao k svijesti, nije trebalo dugo da shvatim da se ne mogu ni maknuti. Osjetio sam kako mi u ustima gmižu crvi. Ti su me crvi jeli. Neizmjereno gladan, počeo sam ih gutati. Pristizali su novi, a ja bih ih opet gutao koliko sam ih god mogao zahvatiti jezikom. Oni su jeli mene, a ja njih. Tako je bilo danima. Dečki su srećom bili nemarni i nisu baš puno zemlje posuli po truplima, a osim toga padala je jaka kiša, i ona je otplavila dio zemlje. Nakon, ne znam, sedam ili deset dana, mogao sam se malo pomaknuti. Meškoljio sam se i na kraju nekako izvukao ispod zemlje a onda jedvice, i iz jarka. Iscrpljen, nepomično sam ležao u blatu, a onda su počele stizati ptice. Tko ih može kriviti, mislile su da sam govno. Kad su mi počele ključati i mozak, shvatio sam da sam gotov, da se neću izvući. No onda su se odjednom pojavili vukovi i ptice su se razbježale. Pojele su mi možda samo trećinu mozga. Vukovi su kružili oko mene provjeravajući jesam li jestiv ili otrovan. Možda nisu ništa zaključili, ali ostavili su me da na miru umrem. Vjerojatno su igrali na sigurno, htjeli su vidjeti hoću li samo umrijeti, ili sam možda vukodlak. Odšetali su desetak metara od mene i promatrali, čekajući da krepam. Kada nisam umro ni nakon trećeg dana, odjednom su otišli. Još sam desetak dana tako ležao, a nitko mi nije prilazio. Možda sam bio umro, a nisam znao da sam umro. Možda sam bio živ, a nisam znao da sam živ. Napokon su se pojavili moji dečki koji su već tjednima tragali za mnom. Zapravo su došli provjeriti što je s truplima u jarku i slučajno me našli. Odvukli su me u bolnicu a sam liječnik nije znao jesam li živ ili mrtav. Ležao sam u krevetu, s infuzijom, a onda sam, nakon valjda mjesec dana, jednostavno išetao s kreveta, kao da se ništa nije dogodilo. Nitko nije znao reći što je sa mnom i kojem kraljevstvu pripadam. Meni je bilo potpuno svejedno. Mogao sam jednako biti i običan klorofil. Pozdravio sam se s dečkima i rekao im da mi je ubijanje dosadilo. Da sam bilo što drugo rekao, ne bi me pustili, dosada je jedini osjećaj koji oni mogu

razumjeti. Otada boravim u ovom hotelu i viđam se samo s vama. Nitko me ne posjećuje i nikoga drugog i ne želim vidjeti. Žao mi je što mi ptice nisu isključale cijeli mozak, žao mi je što me vukovi nisu dokrajčili. Žao mi je što me barem kiša nije dokraja isprala. To je bila strašna spoznaja, da ne mogu umrijeti, da sam ovdje zaglavio zauvijek. Hodam s praznim pištoljem, a metak mi je u glavi. Smrt me nikad nije zanimala, ja sam samo trgovao njome, isporučivao je, bio sam običan diler na uglu ulice, nisam imao o njoj nikakvo mišljenje, nikakav stav, nikakav osjećaj, ni strah, ni strepnju, ni nadu, ništa, jednostavno me nije zanimala, kao što te nije briga za šefa koji te plaća jer za njega samo radiš, a zanima te nešto drugo. Zašto me tako gledaš, pusti, lupetam, pa što, ipak se veselim svom ludom razumu, proklet bio.

50.

Gradsko je vijeće iskazalo čast gg. d'Estissacu i de Montaigneu i poslalo im za **ples** četrnaest **divovskih fazana**; donijeli su im **ih** sedmorica gradskih zdura odjevenih u livreje i predvođenih jednim gradskim časnikom kojega su pozvali na večeru; jer ovdje je običaj nešto tim ljudima dati, a oni su im dali jednu škudu.

Vidjeli smo i druge kuće koje pripadaju tim Foulcresovima po drugim dijelovima grada, koje im grad uljepšava **pticama** uz onoliko troška koji oni ulažu u **naseljavanje** grada **pticama**: te im kuće služe za **vježbanje letenja**. U jednoj od njih smo vidjeli sat koji se pokreće na **ptičji pjev** umjesto težinom utega. Tu su i dva velika pokrivena **uzgajališta kineskih ptica ubojica** od svojih dvadeset koraka širine, koji su bili prepuni **tek prohodalih ptića**.

Nismo propustili vidjeti ljude koji su vodili Vojvodi Saskome **par divovskih paunova**; mužjak je tamniji i ima **blistavo perje**, dok je ženka **zagasitija** i **zapinje dok hoda**.

51.

Sve će biti drukčije kada se nađeš s Algom, kaže mi Kinski. Alga je prelijepa žena. Zaista prelijepa. Kaže to i smiješi se. Neki je to čudan cerek koji ne vidim, ali osjećam da nešto skriva. Mislim da Alga ne postoji i da je Kinski ili umišlja, ili ju je izmislio kako bi ostvario neki vjerojatno opak cilj. Ne znam ni sam što je gore. Mislim da je Kinski izrazito podmukao čovjek. Ponekad mi se čini da me želi na nešto namamiti, ili u nešto uplesti. Poput onog kineskog umjetnika koji je skladao pravu jednosatnu operu samo kako bi vodila posjetitelje kroz njegovu izložbu u nekoj pariškoj galeriji, gdje su mu jedini izlošci bile sve žene u koje je bio zaljubljen a da one to i nisu znale. One su, pak, cijelo vrijeme trajanja izložbe, sjedeći u foteljama ili ležeći na kaučima, mobitelima nazivale posjetitelje i izražavale im ljubav, samo kako bi od njih izvukle neki podatak koristan za donošenje odluke o bombardiranju, sada se više ne sjećam koga i gdje. Ako je Kinski podmukao i opasan poput kakva umjetnika, zašto ga jednostavno ne otjeram? Dok tako dvojim, vidim se kako plutam između svjetova, poput crnog oblaka koji pokušava ispišati kamenac.

52.

Jedi našu hranu pa ćeš naučiti naš jezik, izreka je ovdašnjih domorodaca. Danas smo s njima imali zaista obilan ručak, kušao sam zaista od svega po malo, pa sam se nakon kratkog drijemanja odvažio popričati s domorocima.

- Kako su vam djeca? - pitam ih.

- Bogataši znaju bolje od nas. Oni s njima spavaju.

- Aha - velim ja - nisam pitao kakva su vam djeca u krevetu, nego kako su, ono, općenito. Jesu li dobro?

- Ne pričaju s nama o životu, kažu da smo necivilizirani - odgovaraju oni.

Slušam ih i mislim u sebi, ne, ne, ovo je gubljenje vremena, bolje da odmah zašutim. No jedan se stari Indijanac nacvrcao pa nastavlja pričati, iako ga više ništa ne pitam. Govori jako sporo jer mu nakon svake rečenice treba barem nekoliko minuta da naspe barut u sljedeću. Ako sam već toliko baždaren na sporost i nerazumijevanje, zaključujem, slobodno se onda mogu dosađivati i u našoj sobi, dekoriranoj jedino pogledom kroz prozor. No domaćini su za uvažene goste priredili mali kulturni program. Čim pogledaš kroza nj, prozor oživi, i na tamnoj pozadini ugledaš ptice koje u usporenom letu bježe pred strijelama, majmune koji padaju odnekud odozgo, crni oblak koji pokušava ispišati nešto poput kamenca. Vatricu amaterske predstave već cijelo poslijepodne pred našom nastambom održava desetak domorodaca kojima se, vjerojatno pothranjenima i bolesnima, počinju sve češće potkradati greške. Nebo već stoji nakrivo, a majmuni ponekad padnu uvis.

Povijest ovih Indijanaca, inače, toliko je zgusnuta da, kada je počnu opisivati, najprije rukama nešto pokazuju, lome lakte i izvijaju šake, kao da im smetaju. Kada ih pitaš što to pobogu rade, kažu da im se povijest unosi u lice, diše im za vratom, zapliće u kosu, da je moraju odmaknuti od sebe. U njihovu svijetu sve je preblizu, naročito ono što se dogodilo davno, i zato ni o čemu prošlom ne mogu reći ništa suvislo, mitovi im se sastoje tek od ponekog zareza, možda jedne točke. Prošlost ih je toliko pribila uza zid, da za rečenice jednostavno nema mjesta.

Majmuni su sada već počeli letjeti za pticama.

53.

Mitevol, malo mjesto koje pripada vojvodi bavarskome, a lijepo leži na rijeci Yser. Tu su nas poslužili prvim **kestenima** koje smo u Njemačkoj **vidjeli**, a **trebali smo ih na dlanu odnijeti prelijepim pticama koje su stajale ispred svake kuće**. U tom konačistu ima i parna **kupelj** u kojoj se namjernici preznojavaju **dok trče za pticama** za jedan i pol bats. I ja sam se otišao znojiti dok su gospoda večerala. Bilo je tu mnogo Nijemaca kojima **su na leđa stavljali nepojmljivo šarene ptice da im iskljuju crve**.

54.

Sjedio sam s Kinskim u kočiji i kroz prozor gledao livade i šume, svu tu odjednom mi potpuno vidljivu panoramu. Pokucao sam kočijašu da stane, htio sam statično, poput starinskog fotografa vidjeti tu draperiju, kako se boje zalaska sunca pametno prelijevaju po udaljenim planinama, crnima i plavima od nestajanja. Činilo se da su osvijetljene nekim svjetlom svima nama iza leđa, iako tamo nije bilo ničega. Gledao sam ovaj zalazak sunca i zamišljao kako je izgledao izvornik. Svijet se pripio oko zalazećeg sunca poput marelice oko svoje koštice. No koštica svijeta tonula je u rastopljeni horizont i činilo se kao da će i nas povući za sobom u geografsku provaliju, pa ćemo završiti negdje u dalekoj Americi.

Čekao sam dok večer ne poprimi svoj završni, inteligentan izgled, a onda sam se s užitkom popišao po travi, kao da potpisujem ulje na platnu. Pridružio mi se i Kinski, a uskoro i svi drugi radnici. Sjetio sam se, ne znam zašto, Indijanaca koje smo danas zatekli u selu. Hodali su goli, cakleći se na suncu, no kada im se prišlo, vidjelo se, rekli su mi, jer ja sam vidio samo neonski blistave crvene plohe, da je riječ o tetovaži. Po cijelom se tijelu tetoviraju nekom čudnom tinkturom napravljenom od loja tako da stalno izgledaju kao da im golo tijelo sja na suncu. Takvima se doimaju i kada su u hladu ili u nastambama, dok plivaju ili spavaju u mraku, što je, kad malo razmisliš, nemoguće.

- Kamo je nestalo svjetlo? - upitao je Dagoberto, ne očekujući odgovor.

- Ako želiš vidjeti svjetlo, moraš odgledati sve filmove koji su ga snimili - rekao je Kinski.

- A živa bića? I biljke su kamere! - uzvratio je Dagoberto.

- Imaš pravo, imaš pravo, štoviše, klorofil snima blockbustere. Živa bića su Hollywood - rekao je Kinski.

55.

- Sam si, gdje su oni?
- Znaš bolje od mene.
- Da? I što kažu?
- Pa, ne znam, kažu da posao ne ide baš najbolje. I da si čudan u zadnje vrijeme.
- Ja?
- Kažu da si našao tu ženu, da si joj stavio mačetu pod vrat, ali je nisi dokrajčio.
- Mačetu?
- Da.
- Ja?
- Morgen, Marghen, Alga nekako.
- Alga?
- Da.
- Nevjerojatno.
- Zašto?
- Lažu ti.
- Mora se priznati da ih previše opsjeda ta osveta. Neka mrtvi pobiju svoje mrtve. To jest blesavo, zaista, jeste, to ti priznajem.
- Djede, moram ići. Ovaj razgovor...
- U redu, sine.
- Vidimo se.

- Vidimo se.

56.

Ne vidim više pod milim bogom ništa. Zamišljam plavo, gotovo ljubičasto nebo, sa suncem koje je samo crna točkica, planine koje se polako slijevaju u neku daleku rijeku, divovske ptice koje poput slijepaca hodaju šumama, sjajnim perjem povijajući visoku krošnju. Zamišljam djecu koja od sreće pucaju na suncu, pčele za slušanje gramofonskih livada, a naposljetku i Bartókov gudački kvartet. Zamišljam ih kao da je sve to neki čudan miris.

Ljepota je krimić. Što je bilo dalje, tko je preživio?

57.

Ovuda kočije ne mogu proći pa smo unajmili na stotine domorodaca koji nas prenose izvaljene u udobne, gotovo papinske nosiljke natkrivene ljubičastim baršunom. Za svakoga od nas potrebna su 4 nosača, za svakog konja i po 10, a za kočiju, koju najprije treba rasklopiti u prenosive dijelove, i do 30 nosača. Montaigne, naravno, nije išao ovim putem, nego sigurnijim i jeftinijim, no mi smo se zaželjeli bolesnog luksuza i istinski smo, barem u početku, uživali gledajući kako u turističkim gondolama klizimo niz ove kozje stazice, kao da su brzaci. Ipak, to nas nije zaštitilo od paklene vrućine. Zbog gusta raslinja, koje je i samo patilo od astme, a još više zbog velike vlage, zrak se uopće nije micao. Dahtali smo kao da ćemo se svaki čas ugušiti, crveni u licu, natopljeni znojem i dehidrirani. Mučila nas je i glad jer nam po ovako uskim stazama domoroci koji su prenosili zalihe nisu mogli prići. Prijetile su nam i zmije, bezimeni golemi kukci, cijele kolekcije bakterija i virusa na koje nismo bili imuni, a povrh svega, domoroci su se mogli svakog trena, s razlogom ili bez razloga, pobuniti i pobacati nas u neku provaliju, ili nas jednostavno ostaviti na pola puta, bespomoćne usred džungle. Igrali smo rulet, htjeli smo vidjeti hoćemo li se odavde izvući živi. U sebi smo otkrili strastvene kockare spremne sve žetone uložiti na jedno, glupo polje. Gilgame mi je nešto dovikivao, ali glas mu se nije mogao u cjelini probiti kroz vrisku biljaka, ptica i majmuna. Možda je i sam urlikao, hroptao, zavijao, zazivajući pomoć, možda ga je netko upravo klao, a taj će netko uskoro zaskočiti i mene, no sada više nije bilo pomoći, mogli smo ići samo naprijed, kroz to usko crijevo provučeno kroz džunglu, nadajući se da nigdje neće puknuti ili se probušiti. Istisnut ćemo se iz njegova kraja poput najsretnije tvrde stolice. Ali za takvo nešto možda zaista vrijedi propatiti. Samo se jednom umire, ako se ne varam, pa zar onda postoji išta skuplje nego jeftino prodati svoj život.

58.

- Dogovor je bio u podne, zar ne?
- A to je bilo prije ravno sat vremena.
- Izvrsno. Tako smo izbjegli najveću vrućinu.
- Ali ja te cijelo vrijeme tu čekam.
- Predivno, čuvala si nam mjesto.
- U 16. stoljeću nesumnjivo vlada neviđena potražnja za susretima majke i sina u podne. Dakle, jesi li?
- Majko...

U trenu je cijeli prizor ispred krčme *Kod štuke* nestao a pred sobom sam mogao vidjeti samo nešto poput do golema uvećanja prikazanu opnu muhe ili nekog sličnog kukca, ili se možda radilo o nekakvu tkivu koje se raspalo do razine svoje mrežaste osnove, a čuti sam mogao samo ubrzano industrijsko lepetanje, zvuk koji bi možda mogao nastati kada bi rijeka olova bila cvrčak. Ili kada bi svinje bile metalne pile. To je trajalo nekoliko minuta, a onda sam pred sobom ugledao Kinskog kako trči za golom djecom na prašnjavoj cesti.

59.

Insprug. Vrlo lijep mali grad, čvrsto građen u dnu ove doline, pun svakovakih **ptica nalik fontanama** i potočića **nad kojima jedna vrsta ptica svija lebdeća gnijezda.**

60.

Najdraža moja, jučer sam na nogu posjeo slinavog indijanskog dječaka i ispričao mu priču.

- Jednog jutra svi su Kinezi nekamo otišli, nitko nije znao kamo. I nikada se više nisu vratili. Poput drevnih velikih naroda koji nakon tisuća godina moći i vlasti jednostavno preko noći nestanu s lica zemlje a od njih ostanu samo ruševne građevine, grnčarija, grobovi i nakit. No Kinezi su sve svoje ponijeli sa sobom. Zgrade, tvornice, mostove, štapiće za Ji Čing i cijeli Kineski zid. Sve do najmanje sitnice. Nikakav trag nije ostao za njima.

Dječak se rasplakao, vjerojatno zato što je očekivao neku slasticu, a nije je dobio. Ispričao sam mu onda još jednu priču.

- Kad je jednom neki čovjek sjedio na kauču i gledao televiziju, utrčali su mu u kuću i rekli da odmah mora doći nešto pogledati. Odmah, odmah. Čovjek je istrčao iz kuće. Kada se vratio, sjeo je na kauč i razmišljao o onome što je vidio. Što ćemo sada s time napraviti, pitali su ga svi. Rekao im je što misli. Pogledali su ga. „Je li te strah?“, netko ga je upitao. Odgovorio im je.

Dječak je opet zaplakao.

Ljubavi, najdraža Alga, užas, moje priče nisu dobre.

61.

Danas sam Gilgameu napokon, oči u oči, priznao što sam sve nakon lanjskog putovanja otkrio o njemu. Kada sam shvatio da njegova priča o Herzogu nije uvjerljiva, nastavio sam istraživati tko je on zaista. Kontaktirao sam ljude iz filmske branše i svatko mi je ispričao ponešto, ovu ili onu anegdotu, trač, uspomenu, i na kraju sam nekako posložio mozaik i došao do telefonskog broja njegove prve žene, pokazalo se, poznate arhitektice. Zvao sam je nekoliko puta pokušavajući je nagovoriti da se nađemo i popričamo. Mjesecima me odbijala, a onda je ipak pristala i pozvala me jedne nedjelje u svoj stan. Nakon kratkog kurtoaznog čavrljanja odjednom je, iz zraka, izvadila revolver i uperila mi ga u glavu, a onda me, pod prijetnjom tog snažnog argumenta, odvela u jednu sobu, a tamo, pred neki velik, antikni ormar. Otvorila ga je, cijelo vrijeme držeći pištolj uperen u mene, i pokazala mi svežnjiće papira uvezane vrpčama, kojih stotinjak svezaka, činilo mi se. Neki su bili nevjerojatno stari, rekao bih, možda i stoljećima. Žena me natjerala da otvorim jedan svezak, nasumce. Kad sam to učinio, na vrhu stranice ugledao sam nadnevak na francuskome: 21. srpnja 1683. Ispod nadnevka bila je prazna stranica. Sljedeći nadnevak bio je 22. srpnja 1683., opet bez ikakva zapisa. Bio je to, činilo se, dnevnik ispunjen samo nadnevcima, nešto poput Casanovinih memoara u kojima se ništa ne događa.

Rekla mi je da legnem na pod. Nisam razumio o čemu se radi, na trenutak sam pomislio da me tjera da nađem nešto ispod ormara, no onda sam osjetio strašan bol u rebrima. Zvjerski me cipelarila a onda me još, da bi valjda promijenila svoj francuski, tresnula oštrom petom u glavu. Kada sam prestao jaukati, sjela je na rub kreveta, i dalje čvrsto držeći pištolj u ruci, i počela odgovarati na moja pitanja.

- Zaboravio je na njih kad je odlazio, ili ih je namjerno ostavio, ne znam.
- Možda su to njegovi dnevници, možda nisu. Kad sam se doselila, već su bili tu.
- Da. Možda mu se nije ništa događalo, ili je ono što mu se događalo bilo neopisivo. Prestrašno.
- Točno, ako su nadnevcі pouzdani, star je barem pet stoljeća, valjda. Ima i starijih nadnevaka. Najstariji je iz sredine 16. stoljeća.
- Ne tvrdim. Tvrdim samo da su dnevници stari 500 godina. Ne i on.

- Ne znam.
- Smiješno. G. bi se nasmijao i izbacio vas kroz vrata.
- Da, zvala sam ga G. Tako mi je rekao da se zove.
- Gregor, Gustav, Goran, Geronimo, Grunf, otkud ja znam.
- Razgovarali smo, naravno, tada, i poslije, ali nikad mi nije puno otkrio, samo to, u osnovi, da je star 500 godina. Nisam mu, naravno, nikada povjerovala. U početku sam mislila da se šalje, ili da je to neki hir, poslije sam pomišljala da su ti papiri materijal za roman, ili nešto takvo, umjetničko... Ponekad bih se zabrinula, i mislila da je jednostavno lud...
- Ne znam, jednostavno je otišao... valjda.
- Znam da ima novu ženu, s kojom također ima kćer, valjda, ali u međuvremenu je i njih ostavio. Ili su one ostavile njega.
- Da, to vam se može učiniti.
- Pobogu, naravno da je pravi Herzog i nakon *Fitzcarralda* nastavio snimati filmove.
- Nije vam potpuno lagao. To jest, naravno da je lagao, ali lagao je i sebi. Još dok je bio s nama počela je ta priča s Herzogom. Najprije nisam razumjela o čemu je riječ, počeo je naveliko bulazniti o snimanjima filmova, kako mu je sve to već navrh glave, da mu se gadi ta bagra, ti filmaši, i njegovi filmovi također. Uglavnom, bliska jeza treće vrste, izgledao je potpuno izgubljen. Sve sam povezala tek kada sam ga jednom, naravno ništa ne sluteći, zamolila da mi nešto spusti s vrha ormara, rekla sam možda nešto poput, „G., daj mi...“ Ali on me začuđeno pogledao i upitao da zašto sam ga oslovila s G. Uglavnom, počeo je tvrditi da se zove Werner Herzog, pričao je o Fitzcarraldu, Nosferatuu, Aguirreu, Kasparu, i kako mu nije jasno da sam tako okrutna... Slutim da je on vjerovao da sam mu ja neka prijateljica. Tako smo se mučili nekoliko tjedana, već sam razmišljala pozvati nekog liječnika, hitnu pomoć, ne znam, ali jedne nedjelje, bila je nedjelja, znam da sam baš bila došla s mise, na kuhinjskom stolu, valjda, našla sam papirić s porukom. Otada ne znam gotovo ništa o njemu. Nisam ni htjela saznati. Čovjek bi pomislio da je odlučio izbrisati svoju povijest, ali umjesto da izbriše svoju pravu povijest, život sa mnom i svojim djetetom, odlučio je izbrisati svoj potpuno izmišljeni život. Valjda mu je tako bilo lakše. Možda mu je trebala fikcija, kao neki tampon-život, koji lakše možeš odbaciti. Ako se sad predstavlja kao Gilgameš, čini se da je staro dobro G. prilično metastaziralo. Samo je taj inicijal istinit u njegovom novom životu.

- Jednom je pričao da je neki književnik, Rob Greyet, čini mi se, valjda, govorio o vremenu iz kojeg je uklonjena temporalnost, tako nešto, o vremenu koje traje, ali ne prolazi. Pisac je to valjda mislio u književnom smislu, no za G.-a je to vrijedilo doslovno, njegovo je vrijeme trajalo, ali nije prolazilo, što biološki gledano znači da je postao besmrtnan. Valjda. Možda lupam.

- Možda ne haluciniraš ti, nego je cijela tvoja unutrašnjost vani, izvan tebe, autorsana, u oblacima, negdje u Kini. Tvoje žudnje, tvoje fantazije, sve ti stiže izvana, zapravo stvarnost fantazira o tebi, a ne ti o njoj. Tvoj svijet je objektivna, a ne subjektivna halucinacija. Tako nekako.

Odjednom me tresnula cipelom ravno u jaja. Kada sam se probudio, obliven krvlju i sa strašnom glavoboljom u cijelom tijelu, počeo sam polako četveronoške gmizati po stanu. Nitko me više nije udarao i nakon nekog vremena shvatio sam da žene nema, da je stan prazan. Dogegao sam se do kupaone, umio se i oko glave omotao mokar ručnik. Sjedeći na rubu kade, počeo sam osjećati snažnu bol koja se dizala odnekud odozdo, vjerojatno iz guzice. Kada sam raširio noge, shvatio sam da su mi i hlače potpuno skorene od krvi. Nova bol ne samo da je nadjačala staru, nego je bila toliko snažna da sam se nakon nekoliko trenutaka opet onesvijestio. Kada sam otvorio oči nisam imao što vidjeti jer je posvuda oko mene bio mrak. Dopuzao sam do zida, jedva se uspravio do prekidača i upalio svjetlo. Dovikivao sam, ali nitko nije odgovarao. Šepao sam od sobe do sobe, ne nalazeći nikoga. Stan je bio potpuno prazan, bez ikakva namještaja, nije bilo čak ni sitnih predmeta na koje se obično zaboravi. Nisam se uspijevao sjetiti je li stan bio takav i kada sam ušao, ili je žena nakon ove inscenacije, jer je možda i o tome bila riječ, jednostavno cijelu scenografiju ponijela sa sobom. Otišao sam do one sobe s antiknim ormarom, ali on je začudo i dalje bio tamo. Prišao sam mu i otvorio vrata.

62.

U daljini, ukliješteno između dviju stijena, nalik oblaku koji se nasukao, naziralo se mekano, plavkasto mjestasce, već nekoliko centimetara utonulo u pakao. Njegovo još toplo srce upravo je prestalo kucati. Noću se ovdje gasi sav život.

Netko je u mjestu udarao rukom u tvrdo nebo, tražeći spas, sve dok i njegova ruka nije postala dio legende, ruka za koju se još priča da je potpuna greška.

63.

Došli smo uvečer pred mali zapadni gradić. Vidio sam samo veliku, čudovišno razmazanu tamnocrvenu plohu, sprženu ljudskim strahom. Po sredini ju je valovito presijecala, rukom povučena, žućkasta crta. Golemo Rothkovo platno stajalo je preda mnom i nije me puštalo dalje.

64.

- Opet mi se učinilo da ih čujem.
- Zar nisi s njima?
- Ja sam s Gilgameom i...
- Kažu da te sestra morala spašavati jer si banuo na neki privatni bal. Mogao si nastradati.
- Ma kakav sad bal?
- Sestra te u zadnji čas spasila. Imam to na fotografiji.
- Fotografiji?
- Pa zar ne vidiš, stalno...
- Znam, ali aparat ti gleda u...
- Tvornicu. Ali ne slikam nju.
- Nego što?
- Vas.
- Nas?
- Da, vas. Unučad.
- Kako?
- Ti bi na fotografiji možda vidio tvornicu, ja vidim vas. Na svakoj ste fotografiji samo vi.
- Čudno da mi to nikad prije nisi rekao.
- Mislio sam da znaš.
- Ti dakle uvijek znaš gdje sam ja, znaš da sam sada s...
- Naravno. Pa bio si na tom balu s maskama.

65.

Na grimiznoj pozadini preda mnom polako se pojavljuje mutna slika, još neuobličena u jasne obrise predmeta i ljudi. Likovi, tamniji od pozadine, izgledaju sablasno, poput mrlja koje plutaju u nečemu gustome poput ulja. No glasovi su im začudo potpuno jasni i prepoznajem da je glas sina zapravo moj. Glas majke ne mogu prepoznati, premda mi je i on odnekud poznat. Ono što likovi izvode lagano trepereći u grimiznom prostoru mogao bi biti prizor kazališne predstave ili scena iz nekog filma.

- Jesi li je smaknuo?
 - Sve se malo zakompliciralo.
 - Zakompliciralo? Gadura je ubila moga sina... Što je u tome jebeno komplicirano?
 - Mama, smiri se...
 - Nemoj mi govoriti da se smirim. Želim da gadura crkne. Mi ne opraštamo, samo bog oprašta.
 - Znam, uvijek to govoriš, ali ovo je drukčije...
 - O čemu pričaš?
 - ...o tome što je brat napravio tim djevojčicama.
 - Nije me briga.
 - Zašto?
 - Vjerojatno je imao svoje razloge. Neka je fufa ubila tvog brata i nećemo joj dati da se izvuče. I onoj koja ti je pobila pola obitelji, i njoj smo se krvi napili, bogami ćemo se i ovoj.
- Majčinska se mrlja zatim okreće nekoj drugoj tamnogrimiznoj mrlji, koja, začudo, također govori mojim glasom.
- Kako ide posao?
 - Nije baš najbolje...

- Što je ušlo u njega, uzima li nešto?
- Ne znam. Jutros su uhvatili tu ženu. Julian joj je stavio mačetu pod vrat i... ništa.
- Ništa?
- Pustio ju je.
- Nego, na što je točno mislio... da se zakompliciralo?
- Postoji i ta druga žena... možda je i ona upletena...
- Onda ćemo ubiti i drugu babu.
- Još ne znamo tko je ona.
- Ok. A što kažeš da počnemo s babom koju znamo? Kako se ono zvaše, nešto s A? Čekaj, kako se zvala prva fufa? Asthma! Koji je ovo kurac, jel mi to moramo ubijati po abecedi? Neka se mole da i bog oprašta po abecedi.

Prizor se ovdje rastapa, kao da je ulje u kojem ga se čuvalo odjednom isteklo iz staklenke i povuklo ga sa sobom. Preda mnom se javlja iskričav pejzaž s nečime što bi u napregnutoj mašti mogla biti livada preko koje vijuga prašnjav put s kočijom u daljini. No ono što me zabrinjava i o čemu razmišljam jest to ime koje je opet iskrsnulo. Julian? Zar me nije tako oslovljavala i neonska sablast moje majke? Smisao te priče o osveti za ubojstvo brata i dalje mi nije jasan, premda sam ovaj prizor, kao uostalom i moj prvi susret s majkom u konačištu, barem mi se čini, jako nalikuje sceni iz filma *Samo bog oprašta*. No ne stižem detaljnije o tome razmišljati jer se predamnom, kao da sam nenamjerno stisnuo nekakav gumb, počinje događati nešto potpuno nepojmljivo i jezivo.

66.

U kraljevstvu i dalje od Napulja na svaku milju razdaljine diže se po jedna kula. Ona koja prva od njih otkrije kakvu gusarsku **eskadrilu minijaturnih ptica** vatrom daje znak drugoj straži, a ova trećoj, i to tako brzo da upozorenje prođe za jedan sat čitavom Italijom i dođe sve do Venecije.

67.

Draga Alga, u ovome sam mjestu, u ljeto 2009., upoznao književnika i fotografa Édouarda, ispostavilo se svega nekoliko mjeseci prije nego što se ubio. Fotografirao me a onda počeo govoriti kao navijen. Ne vjerujem da su drevni mudraci shvatili išta bitno, rekao mi je. Mudar možeš biti samo ako nisi dovoljno informiran. Svaki je čovjek muzej svojih želja. Nikada nisam iznenada naletio na ženu koja je upravo bila pomislila na mene. Religiozni ljudi nisu dovoljno maštoviti, ideja boga previše je realistična. Bojim se svega, ali od toga nisam ništa sretniji. Prijatelji su govorili za moju prvu ženu da su joj noge uvijek širom zatvorene. U svojim ranim tridesetima morao bih popiti nekoliko painkillera kako bih podnio orgazam. Mislim da je riječ ja prekratka. U nekim riječima i rečenicama žive sablasti, opsjednute su. Uklonili smo smisao zbog vaše sigurnosti, rekli su mi kada sam prvi dan došao na posao. Bio sam vrhunski osposobljen tako da sam mogao raditi stručne pogreške i imati profesionalne iluzije. Sjećam se grafita u jednom javnom zahodu u San Franciscu: *Molimo da ne bacate crijeva u školjku*. Riječi su nam omogućile vjeru u nepostojeće, riječi su naša druga religija. Prva je bila vjera u postojeće. Moja druga žena više zaboravi u jednom danu nego što ja naučim u godinu dana. Imam erekcije u stilu 1950-ih. Često kada sam u stranoj zemlji čujem zvuk aerodroma koji bježi pred avionom. Najviše što možemo učiniti da bismo razumjeli druge ljude jest zaboraviti ih. Moj prvi roman trebao se zvati *Goodoo & woodoo*, ili *Molim te, nemoj se ljutiti ako te ubijem*. Divim se istini jer svašta može podnijeti. Imam mnoštvo fotografija na kojima sam nebudere različitih veličina uhvatio kako masturbiraju. Moj stric je među zadnjima u našem selu znao rasporediti svinju i iz nje izvaditi već osušeni pršut. Ne zanimaju me ljudi, ali zanima me čovječanstvo; u cijeloj povijesti nije se rodio ni jedan zaista zanimljiv čovjek. Sreća ti samo stvara još jednu obvezu. Treba mi dugo da shvatim da me netko počeo ponižavati. Moji su me roditelji nedovoljno zlostavljali. Najviše me proganjaju sjećanja na ono što mi se nije dogodilo. Nezadovoljan sam dok čekam liječnički pregled, ali ne i dok čekam orgazam, iako se u oba slučaja ne događa gotovo ništa. Lako me je uvjeriti, ako je nešto zaista dobro. Da nam snovi žele nešto poručiti, poslali bi nam telegram. Najviše volim fotografije koje se slušaju na gramofonu. Što sam više mrzio svoju ženu, više se slagala sa mnom. U životu sam obožavao mnoge stvari, ali nikada mi nije bilo važno koje. Čovječanstvo je tajno društvo, tako da nikada ne znaš pripadaš li mu ili ne. Mog djeda nisu mogli sahraniti jer ga je zemlja odbacivala kao strano tkivo. Znanost će jednom, siguran sam, otkriti mit koji objašnjava nastanak svijeta. Imao sam jednu jako pametnu biljku koja je, štiteći se od grabežljivaca, stvarala prostorne iluzije. Ne traju sva

stoljeća jednako dugo. U kraj svijeta ulaže se previše pameti i novca za tako mizeran rezultat. Kada izlazim iz kuće, uvijek pokucam na vrata. U poljupcu najviše volim onaj mekani, jestivi dio. Prednost iznenadne smrti je što se ne stigneš sramiti. Volim ispunjen i smislen život, usprkos tome što se komercijalizirao. U ljubavi i seksu smo svi fašisti. Mnoge žene obožavaju moj neobično oblikovan penis. Muškarci me često pitaju u čemu se sastoji ta znamenitost, a tajna se samo povećava kada im, citirajući Edwarda Goreyja, kažem da sam im ženama učinio onu stvar s tavom.

68.

Vidim to kao da ponovo gledam stari film, ali zatvorenih očiju. Djed sjeda za stol i sređuje svoju korespondenciju. Wilhelm je u Nürnbergu, Serge u Marseilleu, Mathilda je u Australiji ili u Austriji, Ines je u Italiji ili u Grčkoj. Djed sluša opere na starom gramofonu ugrađenom u lakiranu komodu. Čita o klimi, ledenom dobu, brazilskim Indijancima i uzgoju cvijeća. Čita Goethea, njegov zapis s puta po Italiji. Za Goethea kažu da je najpametniji čovjek koji je ikada živio. Djed nikada nije razumio priču o Faustu, ali volio je filmsku obradu koju je napravio neki Rus jer je, neovisno o njemu potpuno nejasnoj priči, sve bilo zarobljeno u nekakvom želeu ili jantaru, izobličeno i zgusnuto, kao da je smrt na početku zaboravila zatvoriti vrata kroz koja će ući na kraju. Djed je pobio više od 300 ljudi. Brojao je do 122, a onda je stao. „Ali nikada nisam postao pravi jebač, uvijek sam ubijao sramežljivo“, rekao mi je jednom. U knjizi koju čita govori se o cvijeću, ali bez ikakve referencije na boje, kao da autor podrazumijeva da je sve cvijeće crno-bijelo, kao na crno-bijelim fotografijama u knjizi. Djed je svoje roditelje našao zaklane na krevetu, na čistoj bijeloj plahti koju je majka baš tog jutra promijenila. Nad njima je lebdjelo žućkasto svjetlo koje tada nije zapazio, ali ga je vidio poslije, u sjećanju. Tajnu njihove smrti mogli su objasniti samo ime jednog naroda i porculanska ptičja figurica na noćnom ormariću pokraj kreveta. Poželio je nešto nježno, večernju kišu, mekan dodir ruke. U komodi je kutija s ljubičastim rukavicama, ostavljena da pati u mraku. Djed vadi rukavice iz kutije i polaže ih na svoja koljena.

69.

Zaboravio sam reći da se u Ankoni, u crkvi svetoga Kirijaka, može vidjeti jedna niska grobnica u kojoj je sahranjena neka **nevidljiva ptica**, koja je tu pokopana pred deset ili dvanaest godina.

70.

Sa stanovnicima ovoga gotovo rajskog mjestašca izvrsno sam se povezao, sprijateljili smo se nakon svega nekoliko minuta, koliko nam je trebalo da si onjušimo spolovila; ovim ljudima spolovila su predivno vonjala, takav miris nisam nikad prije osjetio. Od tog mirisa možda, ili zbog nekog drugog razloga, kao nikada dosad na ovome putovanju, sve sam razaznavao gotovo potpuno jasno. Ispod stabala trešanja, koje su u ovom kraju puštale grane na nigdje drugdje poznat način, kao iz mraka tisuću godina prije Krista, uvečer smo, osvijetljeni mjesečinom, veselo improvizirajući, napravili malu predstavu. Ja sam trebao izgovoriti samo jednu riječ, koju su mi pet puta polako ponovili, da budu sigurni da neću pogriješiti s izgovorom, ali stalno sam strepio da ću je u zadnji tren ipak zaboraviti, naročito zato što uopće nisam znao što ta riječ znači. Čini mi se da je neki princ trebao proći kroz šumu, ali budući da se u njoj izgubio, nije više znao naći izlaza. Ja sam, to je doduše samo moje tumačenje, trebao princu prenijeti riječ koja mu pomaže ponovo naći put. No nekoliko trenutaka prije mog nastupa ipak mi se sve zamutilo i uskoro sam potpuno izgubio svijest o onome što se događa. Vidio sam samo neku sivkastu maglu koja je lako mogla biti i tvornički dim, premda nije bilo jasno kakva bi tvornica ovdje mogla postojati u ovo doba svijeta. Iz dima je iskočila crvena životinja i počela mi se zavlačiti pod bluzu jer mi se činilo da sam uistinu neka djevojka. No poslije, kada mi se vratila ona jasna slika, dalo se shvatiti da je sve ipak dobro prošlo. Jedna mi je djevojčica imala volje različitim pokretima ruku i cijelog tijela naznačiti da je u predstavi riječ o nečemu što ide naprijed pa se napuhne i zakotrlja da bi onda čučnulo, diglo se, palo iznenada na guzicu i na kraju lelujava otplesalo nekamo desno. Djevojčica se galantno smijala, što sam protumačio kao znak da sam ipak bio izgovorio svoju repliku i da se svi ponose mojim dobrim izgovorom. Nudili su me vinom, a budući da sam bio prilično umoran, nisam imao snage odbiti. I onda sam se domislio o čemu je mogla govoriti predstava. O tome da se gljive rađaju iz tišine, ali da se neke, uz urlik, rađaju iz groma. Ali to sam pomislio možda najviše zato što sam se, tko će znati zašto, sjetio jučerašnjeg sna u kojem mi pjesnikinja Marosa di Giorgio čita svoju pjesmu, a sve što ona izgovori istovremeno pred nama, u snu, postane stvarnost. Dok mi je čitala pjesmu, sjedili smo pod nekim procvjetalim stablom na njezinu imanju u Urugvaju, plavo je svjetlo bilo prošlo kroz lišće i zelenilo je postalo tamnije, u duši gotovo ljubičasto, nabubrilo je kao da će iz njega poteći voda i poplaviti voćnjak. Na površinama svih stvari bilo je više boga nego u dalekim, usamljenim dubinama. Djeca su, u pjesmi, a onda i u stvarnosti, od božjeg obilja pravila blato i ruže, a višak još nosila u ustima i stavljala roditeljima u čaše. Svi su bili razdragani,

vrt je bio umotan u prozirnu krljušt koja ga je štitila od opasnog neba i još opasnijih divljih anđela. Marosa, kako ti ono kažeš da se rađaju stvari poput tanjura, šalice i ribeža? U onoj prostoriji bez stropa i poda, iz zemlje, od noći do zore... kako ono?

71.

Vidim Kinskog kako sjedi na panju i razmišlja. Ne vidim ništa drugo, samo njega, okružena prazninom žute boje. Zamišljam, ili sanjam da razmišlja o nečemu što se samo nazire u velikoj daljini, o nečemu što je najmanje poznato njemu samom, ali što se samo iz velike daljine može sagledati i što općenito postaje vidljivo samo ako je daleko od nas. Tek je u daljini to nešto tako malo da se može vidjeti. Može se doduše vidjeti, ali ne i razumjeti. Da bi se nešto razumjelo, kao što je poznato, mora najprije biti dovoljno glupo.

Zamišljam ili sanjam kako odjednom shvaćam da Kinski ne sjedi na panju, nego ispred gostionice u kojoj bi prema putopisu upravo trebao ručati gospodin Montaigne. Kinski iz torbe vadi Montaigneov putopis, mekano izdanje iz 2000-ih godina, i skriva ga u svilenom šalu, kako slučajne domoroce ne bi zbunio tim futurističkim predmetom. Lista knjigu i nalazi mjesto u putopisu gdje se opisuje ovaj objed. Kinski proviruje kroz otvoreni prozor gostionice i otkriva da tu nema nikoga nalik Montaigneu i njegovoj pratnji, doduše tu jesu čaše, stolovi, sve kako je opisano, ali nema ljudi koji bi tu trebali biti.

Kinski razmišlja o tome treba li išta značiti to što je Gilgame uvijek održavao distancu spram Montaignea, nikad mu se ne približavajući previše, što bi doduše moglo biti razumljivo ako je Gilgame htio ostati nezapažen, ali Gilgame je ponekad nestajao govoreći da ide izbliza pogledati Montaignea, ne dopuštajući nikada Kinskom da ga prati. Što ako je to bila laž, i ako Gilgame nije išao uhoditi Montaignea, budući da je znao da ga nema, ili da barem nije tu, na mjestu na kojem bi prema putopisu trebao biti. Što ako je prije nekog vremena, kada smo svi dani iščekivali da se Montaigne pojavi u konačistu *Kod štuke*, kada je Gilgame bio dotrčao u moju sobu probuditi me i javiti mi da je Montaigne napokon stigao, što ako je to ipak bio dvojnik, ali dvojnik kojeg je poslao upravo Gilgame, da prikrije da Montaigne nikada neće doći? Što ako je Gilgame upravo to želio otkriti – kamo je Montaigne nestao, ili ako nije nestao, što uistinu radi? No, ako Montaignea nema tamo gdje bi trebao biti, kako to da su svi opisi predmeta, pejzaža, zgrada i gradova točni do pojedinosti. Tko je onda mogao napisati taj putopis? Netko drugi, a Montaigne je samo naknadno putopis proglasio svojim, iako nikada nije bio na tim mjestima? No na tim mjestima nema ni nikoga drugog tko bi mogao vidjeti sve ono što se opisuje u putopisu. Kada, primjerice, na jednome mjestu Montaigne kaže da je boravio u krčmi *K zvijezdi*, u tom je trenutku, zapravo ondje bio samo jedan očito jedva pismen trgovac. Montaigne i njegova pratnja kao da su isparili, a sve drugo je ostalo netaknuto. I kada Montaigne piše kako je „*K zvijezdi* vrlo dobra kuća za strance, u

kojoj smo naišli na nov raspored stolova; tu su poredali posude za sol na jednom četvrtastom stolu od ugla do ugla, a isto tako i svijećnjake, i na taj su način dobili Andrijin križ. Nikad ne poslužuju jaja (ili je barem tako bilo dotada) osim tvrdo kuhana i razrezana na četiri dijela u salatama začinjenim vrlo svježim travama; te su im salate zaista izvrsne. Toče mlado vino, i to redovito čim je gotovo. Žito mlate u sūšama, i to samo onoliko koliko im tog dana treba, a mlate ga debelim krajem mlatila“, potpuno je nejasno tko je to posvjedočio, i još više, kako to da je opis potpuno točan, iako u okolici nema baš nikoga tko bi mogao biti autor opisa?

72.

Zaustavio sam se tu 27. do poslije podneva samo da mogu vidjeti položaj i ljepotu ovoga grada. U crkvi sv. Kirijaka (a to je crkva na jednom od onih bregova) ima više sačuvanih **ptica** nego u ijednoj crkvi na svijetu, a sve su nam ih pokazali. **Šarenih boja i najčudnijih oblika, letjele su iznad nas kao da plešu, ili kao da oblikuju vitražni prozor u neki drugi svijet.**

Uvjerili smo se da **rajske ptice** dolijeću u velikim jatima iz slovinskih strana te da svake noći razapinju mreže i vabe **ptice** oponašajući njihov **govor**; dozivaju ih kad u svom prolasku **slete na crkve**; kažu da u rujnu mjesecu prelijeću more i sele se u Sloviniju.

73.

Miris dugo neoprane posteljine, plijesni, variva i svježe ispečena kruha. Poneki trag blagog jutarnjeg svjetla. Zloslutna pogrbljena starica na vratima druge sobe. Polugola djeca sjede i leže pod stolom i gledaju u mene kao u svećenika. Pitam ih nekim nepoznatim mi glasom: *Ima li ovdje vode.* Starica sporim pokretom glave pokazuje na prozor koji gleda na stražnje dvorište, misleći vjerojatno na bunar u dvorištu, ili negdje u susjedstvu. *Ne,* kažem ja, *imate li vode u nekoj posudi?* Šute. Prilazim djeci i odurnim glasom ponavljam pitanje. Šute i dalje. Ne žele mi reći, znači na dobrom sam tragu, mislim u sebi. Grabim dijete koje mi je najbliže, ne mogu vidjeti je li dječak ili djevojčica, a i nije me briga. Najstrašnjim nepoznatim mi glasom govorim, pokazujući rukom nekamo u smjeru smrti: *Koga želite da zakoljem prvog? Zadnji vas put pitam, ima li ovdje vode?* Neki drugi glas još govori: *Gdje držite vodu, svinje, gdje je skrivate?* Vjerojatno je to moj drugi glas. Možda nije. Je li i Kinski ovdje? Jesam li ja sada i Kinski? Sada ih sve vidim jako mutno, u nekoj zelenkastoj izmaglici i nisam više siguran držim li još dijete u rukama, ili ne. Izvlačim mač iz korica i počinjem nasumce njime mahati. Prepoznajem u nosnicama miris krvi. Hodajući, zapinjem za neko tijelo, ili nešto slično tijelu. Naslućujem ispod sebe neko lice, vjerojatno krvavo, ali ne uspijevam se sjetiti vidim li da mi starica prilazi s leđa ili ne. Za svaki slučaj okrećem se i još jednom zasijecam mačem. Ne mogu više ni naslutiti što se događa oko mene, a i ne želim, pa izlazim iz kuće. Vani me vjerojatno čeka netko tko mi pomaže uzjahati konja. Što je zapravo bilo, jesam li ih pitao gdje drže vodu, ili odakle je donose? Jesam li bio u kući, ili sam zastao na pragu, sleđen pokoljem koji sam zatekao? Je li ona mračna silueta bio Kinski? Ili je cijeli prizor bio sablast nekog davnog prizora? Kuću sada iz daljine vidim poput crnog kvadrata koji leži na žarkocrvenoj crti. Kuća, ne možeš joj pomoći, jednostavno pliva na debeloj crvenoj crti.

74.

Popodne nas je teška sparina povalila na zemlju kao snoplje, ležali smo ravnije od mrtvaca. Na nebu nije bilo nijednog oblaka, a do onih pod zemljom trebalo je kopati. S golemim naporom pridigao sam se i oteturio do susjednog sela, do Isabele, u čijim sam već hladnim ustima bio zaboravio svoj crni rubac. Ok, šalim se, iako u svakoj šali ima pola istine. Dakle, išao sam po polovicu svog rupca. Posvuda samo prašina i špageti-vesterni.

Vratio sam se u naš logor kada se već, hvala bogu, počela spuštati noć. Možda će noćni program biti bolji, s nečime što leđi žile, mislio sam, no na svakom koraku komarci su izlijetali iz trave i zaklanjali mi ekran. „Toliko je vruće da i sama pomisao na sve ono što sutra trebamo snimiti izaziva u meni kratki spoj“, govorio sam Walteru, ali on me uopće nije čuo, molio se u zapaljenoj crkvi svoje katatonije. No tek nam je noć pokazala što je gravitacija. Ili je i gravitacija već isparila, i više nije bilo razlike između duše i tijela. Dagoberto se vratio iz susjednog mjesta u kojemu, čini se, nije bilo tako vruće. Ja se od cijelog dana, osim vrućine, nisam sjećao ničega drugog, i Isabelu sam uspio zaboraviti, tako da nisam znao što bih mu rekao kada me pitao jesam li živ.

75.

Pojeli smo nekoliko banana koje su nam donijeli mještani i unovačili dvojicu vodiča s mačetama kako bismo mogli provjeriti što se krije u šumi na strmoj uzvisini iznad mjesta, odakle su dopirali čudni zvuci koji su me podsjećali na opernu ariju. Je li moguće, nisam mogao zaustaviti besmislene misli, da je, gotovo 500 godina prije Fitzcarralda, netko uspio gore, u dubokoj šumi izgraditi zgradu opere u kojoj eto, upravo uvježbavaju novu predstavu s kostimima, golemim svijećnjacima i parfimiranim zastorima. Pitali smo mještane kakvi to zvuci dopiru iz šume, ali nismo mogli čuti njihove odgovore. Premda sam sve oko njih vidio jasno, oni sami kao da su bili izrezani iz prizora, no prepoznao sam ih ipak po pticama koje su im kljuvale glave. Na trenutak sam ipak vidio prestravljeno lice jednoga od njih, zapravo samo komadić neobrijana lica, uho i blatnjavu kosu koja se po krvavom licu slijevala odnekud odozgo, poput kiše.

Čekalo nas je naporno probijanje kroz gustu šumu, iako sam ja uspijevaao vidjeti samo komadiće zelenila i crnila te mnoštvo golih crnih ljudi koji stisnuti leže po podu, krevetima i čak se penju uza zidove, sve do visokih stropova ukrašenih staklenim prozorima iz kojih se prosipaju vreće i vreće šarena perja. Bilo je to moje iskrivljeno sjećanje na film koji sam kao dječak gledao dok sam s mamom živio u Berlinu. Cijeli filmski prizor, premda se u zraku pretapao sa šumskim okolišem, bio je zalijepljen za nevidljivu čvrstu podlogu koja je mirisala po nečemu iz dućana s dječjim igračkama, ali i po insekticidu, ili spreju protiv komaraca. Kada smo napokon došli na neki pravokutni proplanak, iscrpljen i obliven znojem bacio sam se na mokru travu, a onda sam shvatio da sam legao u neki potok pa sam ustao, izuo se i nogama brčkao u hladnoj vodi, a male ribe doplivavale su do mojih prstiju jer su vjerovale da su to golemi crvi, puni jestiva svjetla.

Po ruci mi je gmizao čudan kukac, toliko proziran da bi se kroza nj mogao vidjeti i paralelni svemir. Promatrao sam ga dugo i premda nisam vidio njega, nego možda ono što on sam vidi kada je na LSD-u, znao sam da takvo biće nikada prije nisam upoznao, i da ću možda prije i umrijeti nego što ponovo budem u prisutnosti takve veličine. U daljini sve su životinje imale istovremeno nešto reći, ali u jednom su trenutku iznenada sve zašutjele, kao da im je režiser jednim pokretom svima prerezao vrat. Od neočekivane tišine učinilo mi se da se negdje u daljini pomiče cijeli grad.

Pogledao sam preda se, u nepreglednu gustu šumu, a ono što sam vidio izgledalo mi je

jednako strano poput moje vlastite svijesti. Nisam znao ni što je svijet ni što sam ja, no to nije bila nikakva prepreka, stvari su se događale same od sebe, jednako one oko mene kao i one u meni, kao, uostalom, i ja sam. Kao što se cijeli svijet vrti, iako nitko i ništa u njemu ne zna kako, tako sam i ja, čini se, besprijeckorno postojao, potpuno neovisno o vlastitom znanju o onome što činim. Mogao sam oko sebe vidjeti milijardu životinjica koje izrastaju iz glava milijarda drugih životinjica, no ako je trebalo uzeti vrč s vinom ili isukati sablju, uzeo bih vrč i isukao sablju te općenito, kao i u svakoj traženoj pojedinosti, učinio točno ono što je bilo potrebno. Što sam ja pritom vidio i čuo, i o svemu tome mislio, kao da nikoga pod milim bogom nije bilo briga.

No zapravo mi se sviđa što ne moram zaista vidjeti to što vidim, sviđa mi se što ne moram obraćati pozornost na to što činim, sviđa mi se što nisam svjestan svega onoga što govorim ljudima, sviđa mi se što uopće ne znam što mislim i osjećam. Sviđa mi se što je sve to autorsano tako da mogu u miru gledati kako se umnažaju kopije Sebaldovih, ponekad pernatih, ponekad jednookih sablasti, koje su, poput prethodećeg traga budućeg mrtvaca u meni, zapravo moj najživlji i najintimniji sastojak. Sviđa mi se slušati što one tvrde da čujem i gledati što one tvrde da vidim, i prisjećati se filmova koje sam gledao, ili uživo gledati njihove prerade i varijacije. Sviđa mi se što se ja sam odvijam gotovo automatski, bez potrebe da i u svijesti budem ono što ionako jesam, da zaista činim ono što sam ionako učinio, da vidim ono što ionako vidim. Zar to podvostručavanje ionako nije gubljenje vremena? Jer ako se moj život odvija automatski, ako mu ja sam, na neki način, i nisam potreban, za to vrijeme ja mogu biti nešto sasvim drugo. Čitav svoj život trošiti na to da budeš svjestan tog života, zar to nije rastrošnost, pijano trošenje resursa, i, što je najvažnije, gubljenje vremena? Zar nije bolje odživjeti život automatski, jer će to ionako biti isti život, bili ga mi svjesni ili ne, a samu svijest sačuvati za nešto drugo, potrošiti je na nešto zaista zanimljivo. Ja pod milim bogom nemam pojma što mi se sve točno događalo od kada smo stigli u 16. stoljeće, a i ne zanima me previše, niti je to više osobito važno. Nešto u meni vjeruje pa sam i sam siguran da sam učinio sve što je bilo moguće učiniti, i jednako tako, sve što je bilo nemoguće ne učiniti, a onome što si već učinio ovako i onako ne možeš umaći. Barem sam, dok nisam jasno shvaćao što činim, doživljavao puno toga što sam jedva vidio ili vidio krajnje nejasno, uvijek ispresijecano glitchevima, distorzijama, šištanjima, zamagljenjima, ugrušcima, razlomljenim semplovima, rezovima, raspuknućima, posjekotinama, ogrebotinama, rastapanjima, potonućima, urušavanjima, ruševinama, razlijevanjima, živim ranama, urlicima, s kričanjima, jekama, zujanjima, podvostručenjima, uvrnućima, iščašenjima, ponavljanjima, lažnim uspomnama, epilepsijama, sablastima, kopijama sablasti, paraginekologijom, pejzažnim urocima, urbanim simulacijama,

paranoičnim slučajnostima, ukratko, gramatikom običnih grešaka i kompleksnih kvarova. Možda sam se samo navukao, ali što ako su trajni glitchevi zanimljiviji i važniji od savršeno jasne slike?

Kako napreduje snimanje našeg filma? Nadam se dobro. Naime ono što ja uspijevam doživjeti nije neposredno iskustvo samog snimanja, nego nešto poput psihodeličnog dokumentarca o snimanju tog filma. Doduše, sasvim je moguće i da od snimanja filma nije bilo ništa pa čak i to da možda upravo sada svi ležimo u nekom jarku jer su nam vratove prerezali drumski banditi istog trena kada smo stupili na tlo ovog stoljeća. Možda nismo potrajali ni pet minuta, no nama se čini da to traje mjesecima i da je ispunjeno svime onime za što i ne znamo je li se zaista dogodilo.

Nismo na brdu, naravno, našli nikakvu zgradu opere, niti je to ikoga dirnulo.

- Kinski, rekao sam ti da nećemo ništa naći, ni muzika se više ne čuje. Kao da je poput zmije odgmizala čim smo joj se približili na puškomet.

76.

Jutros sam, namjeravajući s poda podići čarapu, zgrabio tarantulu, dlakavu i veliku poput šake. Toliko sam se bio prestravio da sam je nekoliko trenutaka nepomično držao u ruci, a onda je odjednom i sve oko mene postalo nepomično. Ne samo ja, nego i nitko drugi ne može se sjetiti što se dogodilo poslije.

Zrak je ovdje toliko loš, vlažan i gust, da stvari ne moraju biti na zemlji da bi počele trunuti, lišće se već na granama raspada kao da je dva metra ispod zemlje. Orhideje i kolibrići isparavaju zajedno na vrućini. Pretvaraju se u miris koji se miješa sa slatkastim, živim mirisom džungle, koji puže uokolo poput goleme, site zvijeri.

Seljaci su večeras ispekli malog krokodila, ne duljeg od metra, kojeg su rasjekli napola. Zvijer su pekli na ražnju bez ulja i začina, samo joj prije toga izvadiвши utrobu. Nisu joj ni kožu ogulili pa su pečeno meso čupali prstima. No nisu ni slutili da će noću, dok budu spavali, krokodil izmigoljiti iz njih. Da će, gegajući se polako od jednoga do drugoga, iz njihovih želudaca iščupati sve poluprovarene dijelove svojega tijela, usput im odgristi muda, a potom, kao da se ništa nije dogodilo, šmugnuti u blatnjavu vodu iz koje su ga i izvadili.

Danas vidim mnogo jasnije, naročito sve ono što mi se pojavljuje na rubovima vidnog polja, dok je ono što se pojavljuje u sredini mnogo mutnije. Proslavili smo to time što je Kinski rekao da je u jednom filmu čuo da se sve događa s razlogom, ali da razlozi obično nemaju visoku inteligenciju. Taj sam dio razumio savršeno jasno. No potom je i rekao da sam ja blabla, nešto, što je na jeziku mjesnih Indijanaca opisni pridjev za nešto, a ja ne znam za što. Kad sam Kinskog poslije čak uspio pitati što je to bio rekao o meni, iz njegovih se usta čulo neko čudno pucketavo zujanje, kao da užarenim kliještima čupaš pticu pod naponom koja samo kljunom viri iz starog radioprijemnika. Nakon toga se, učinilo mi se, tajanstveno nasmiješio i otišao prema svom šatoru.

Sada sam se tek sjetio da sam jutros, odmah nakon što sam se probudio, opet vidio onaj crveni glitch. Iskočio je iz zraka, ili mjesta koje je zauzimao zrak, čim sam otvorio oči, veći nego ikada. Vrišteći metalni zvuk parao mi je uši a usne crvene životinjice polako su se micale kao da želi da joj čitam s usana. I zaista, gotovo nevjerojatno, odjednom mi se učinilo da napokon shvaćam što mi želi reći. Pokretala je usne uobličujući, bio sam potpuno siguran, riječi *Bježi odavde, stiže!* Palo mi je na um da je vrišteći zvuk cijelo vrijeme bio nešto poput uskličnika, interpunkcija koja je trebala naglasiti koliko je poruka hitna, važna i sudbonosna. Usprkos svemu u što nas je obrazovanje htjelo uvjeriti, činilo se kao da mi glitch, greška u postojanju, a ne samo postojanje, želi nešto reći. *Bježi odavde, stiže!* Ili je ipak bilo *stijemo*? Tko stiže? Gdje je to *odavde*, i kamo da pobjegnem? Kada bih i znao kamo da pobjegnem, ne bih znao odakle da pobjegnem.

78.

Kad je Gilgame napokon otišao, osjetio sam neodoljivu potrebu popiti nešto ružno, prljavu rakiju, neki odvratni ilegalni alkohol, iako je ovdje vjerojatno sve ilegalno, čak i sam zakon. Nisam znao put ni do jedne krčme, no kada sam u gustom mraku, pored nekog kamenog zida razaznao prolaznika čije sam tijelo samo naslućivao, nekoliko sam puta ruku približio ustima kao da ispijam iz čaše, vjerujući da će, kao svaki muškarac, razumjeti što mi je na pameti. Znao sam da je noćni izlazak ovdje vrlo opasan, ali morao sam zabiti taj čavao na zid u sebi. Slijedio sam prolaznikove naznake koje uopće nisam razumio, i nakon nekog vremena, i dalje u potpunom mraku, koji je izravno s neba padao na usku ulicu, nazreo sam u daljini blagu točkicu svjetla koja je, uskoro se pokazalo, pucketala na prozoru krčme. Nakon što sam teškom mukom našao vrata u zidu i još ih većom mukom otvorio, već sam se na samom ulazu poskliznuo i leđima pao na blato. Dok sam ležao, na lice mi je, poput goleme guzice, sjeo cijeli polumračni interijer domaće izrade, bala odvratnih mirisa, vrućeg dima, vrištanja i tjelesnih isparina. Uspravio sam se i počeo probijati kroz prostor, kao kroz nečiji mozak, ovaj puta polako, strahujući da bih mogao ugaziti na nečiju sklisku hipofizu. Za jednim stolom seljaci su u rukama držali karte, ali bili su toliko pijani da ih nitko nije uspijevaio spustiti na stol, ili na bilo koji drugi način sudjelovati u igri, samo su se usporeno njihali jedan prema drugom i lagano odbijali od neke nevidljive površine. Kada bi im došlo da se popišaju, samo bi jednom rukom malo pročeprkali po međunožju i obavili to pod stol. Premda su se svi prizori odvijali polako i trajali jako dugo, sve mi je bilo jasno već nakon nekoliko trenutaka, i samo bih ih ubrzano premotao u svome mozgu, kojemu je također već prijetilo da padne na pod. Vlasnik krčme nije se čudio što me vidi, možda su ovdje i inače zalazili imućniji mještani u potrazi za avanturom, ili je jednostavno bio toliko ubijen životom da nije ni raspoznao da izgledom odudaram od seljaka, mraka, sablasti i dima. Ispio sam neku domaću rakiju koja je, kako sam se i nadao, pržila grlo na zaista okrutan način. Tek sam nakon druge rakije uspio razaznati da su svi gosti u krčmi goli, pa sam prvo pomislio da sam zalutao u neku saunu, no već mi je sljedeća misao, malo pametnija, razjasnila da je razlog vjerojatno neki drugi, još gluplji. Na podu je ležala svinja, a posred glave bila joj je zabodena sjekira. Nakon nekog vremena ustala se i oteturala u još dublji mrak, kao da se ništa nije dogodilo. Sve sam to mogao vidjeti samo zato što je vlasnik upravo počeo naplaćivati račune pa je od stola do stola nosio svijeću. Zahvaljujući tom blagom svjetlu, iako u to nisam htio vjerovati, vidio sam i to da se neki muškarci ljube i hvataju za međunožja. Neko sam vrijeme vjerovao da je to privid, u produkciji rakije i smrada, no uskoro su se, kao

na neki znak, svi muškarci koje sam mogao nazrijeti počeli približavati jedni drugima, hvatati se za kurčeve, namještati jedni drugima guzice, ljubiti se, grebati po leđima. Ne bi čovjek vjerovao, ali po dvojica bi se ustima otimala oko jednog kurca, po trojica bi tražila isti šupak. Uskoro su svi muškarci, a s velikim brojevima moja se nevjerica više nije mogla nositi, bili stiješnjeni u jedinstvenu grudu, nalik onoj kocki u koju se sprešaju stari automobili. Možda zato što sam bio odjeven, ili zbog nekog drugog razloga, mene nisu ni pokušali uključiti u svoje kolo. Ili su imali pamet zombija, jednostavno ignorirajući nasmrtno bolesne. Ispijajući rakiju nazirao sam kako se ljudska seksualna hobotnica polako kotrlja blatnjavim podom, samo ponegdje prekrivenim slamom. U jednom trenutku, kao da je netko isključio ton, više se nije čulo nikakvo stenjanje, zapravo se nije čulo ništa. Kao pod staklenim zvonom, muškarci su jedni iz drugih polako čupali vakumirani užitak, kao da oru ili kopaju, ponosno i stisnutih usana, pritisnuti težinom žudnje i opstanka. Nakon valjda petnaeste rakije zgrabio sam sablju koja je stajala naslonjena na jedan stol i počeo nasumce udarati po hobotnici, ili mjestu na kojem sam mislio da se nalazi. Vlasnik krčme lijeno se smiješio, kao da to gleda svake večeri. Približio sam se njegovu licu i nisam vidio ništa.

Najdraža, nadam se da možeš podnijeti ovu moju ispovijed, i da ne nalaziš ništa odbojno u njoj, no također ti moram reći da sam danas povrijedio stopalo, ugazio sam na nešto tvrdo i vruće što se skrivalo u mulju. Posjekotina ne želi zacijeliti, kao i ništa drugo što ovdje srećemo. Povrh svega, tijekom noći dobio sam i proljev, koji je počeo tako naglo da sam morao otkopčavati hlače trčeći prema grmlju. Za mnom je trčala svinja, slijedeći miris mojeg napoja i nije me prestajala gurkati dok god sam čučao. Poslije sam malo plivao u mirnoj rijeci, koja je i sama plivala u meni, u tihoj, potpuno crnoj noći mog života.

Kad sam se vratio, u šatoru je bio toliko komaraca da sam svoj ležaj morao smjestiti izvan. Mali zeleni papagaj sa žutim prsima i crnom krijestom sletio je na moj prst i počeo si čistiti perje. Kandžice kojima je obujmio moj prst bile su tople poput voska. Ali ne pitaj me od čega se ovdje pravi vosak.

79.

Ovo je najkraći grad koji smo vidjeli na putovanju. Dok sam trepnuo, već ga nije bilo.

80.

Svake večeri, u točno istom trenutku, nekoliko tisuća lastavica dolazi prespavati u krošnji stabala u središtu ovoga grada. Formiraju crne crte po rubovima kuća i drugih građevina. Cijeli središnji trg ispuni se njihovim uzbuđenim lepetom i cvrkutom. Stižući iz svih mogućih smjerova, rojevi ptica spajaju se u zraku iznad središnjeg trga i kruže poput tornada, a zatim kreću prema ljudima. Zbog nekog razloga, ljudi mašu rukama iznad glava iako ne vide ptice. Kada ih pitaš zašto to čine, kažu da je to običan tik, ništa važno.

Jutros se, velika poput šake, crna i dlakava, ispod stolića pojavila nepoznata mi životinja. Najprije je neko vrijeme pipala nožicama zrak oko sebe a onda je, zaključivši da je smrt u zraku, krenula prema nama. Sada na mojoj mreži za komarce nepokretno sjedi zelena, prapovijesna životinja i odozgo zuri u mene, razmišljajući jesam li otrovan. Na lokacijama na kojima smo planirali postaviti kamere svaki čas može izbiti rat. Stražar kojeg smo jutros sreli na raskrižju dvaju prašnjavih putova pričao nam je sa sjajem u očima koliko se voli jebati, i koliko voli ubijati ljude. „Budući da ne mogu jebati one iznad sebe, ljudi ubijaju one ispod sebe“, komentirao je Gilgame. Ma, glupost, ubijali bi ih i bez toga. Shrvala me takva dosada, da mi se učinilo da sam napokon otkrio nešto što mi je promicalo cijeli moj život.

U kućnom dvorištu mesar obara svinju a pomagači joj grabe prednje noge i povlače ih uvis. Mesar jednom nogom pritišće svinju uza zemlju a onda joj mirno i precizno zabija nož u srce. Budući da svinja snažno urliče, pluća joj frcaju kroz krvavu ranu. Prizor se ponavlja desetak puta, sve dok ne uzmanjka živih svinja. Potom mesari kreću prema ljudima.

81.

Iz grada sam krenuo sutradan ujutro, skrenuo desno i mostom prešao rijeku Cardiana, koja se spaja s Metaurusom. Jahao sam dobre tri milje uzduž nekih brda s divljim **pticama**; išao sam nekim uskim i neugodnim putem i na kraju njega smo ugledali prolaz od svojih 50 koraka dužine koji je probijen kroz jedno od tih visokih **groblja ptica**. Kako je to bio mučan i velik posao, a August ga je prvi započeo, tu se nalazi natpis s njegovim imenom.

82.

Danas ćemo se malo približiti Montaigneu, ali držat ćemo se na razumnoj udaljenosti jer nikako ne bi bilo dobro da nas opazi. „To nikako ne bi bilo dobro ni za koga od nas, ni za koga od nas“, šaptao sam danas Kinskom na uho, ili na trbuh, ne znam zašto, ali pretjerano tiho, kao da bi Montaigne mogao biti svuda oko nas, čak i u zraku. Onda sam još nekoliko puta, ne znajući zašto, ponovio „ni za koga od nas“, a Kinski me vjerojatno čudno gledao, što mogu samo pretpostaviti jer ga uopće nisam vidio, premda sam znao da je bio preda mnom. Prvi sljedeći put kada ugledam Kinskog, palo mi je tada na um, pogledat ću mu u oči da vidim koje su boje, odjednom sam to strašno htio znati. U tome se krije i opasnost, jer što ako ima ptičje oči?

U svratištu *Kod štuke* čekao me umotan paket. Kompas, kladio bih se da je unutra bio kompas, i poruka na zapečaćenom presavijenom papiru. Premda ne vidim poruku, bez poteškoća je mogu pročitati.

Juliane, gadura je otputovala u neke toplice. Još ne znam koje. Bit će i bal s maskama. To ti je zgoda. Čim saznam detalje, javim ti.

P. S.

Ipak si ti moj sin.

83.

A sada pokušajmo govoriti na **jeziku ptica**, u prvom redu stoga što se nalazimo u kraju gdje mi se čini da čujem najčišći govor **divovskih paunova**, a poglavito kad ga govore njihovi seljaci koji ga nisu ni promijenili ni pomiješali s govorom svojih **češljugara**.

84.

Pred Rimom sam odlučio ipak povjerovati Kinskom, barem njegovoj tvrdnji da na navodnom lanjskom putovanju, zbog nekog razloga koji je najvjerojatnije bio povezan s Algom Marghen, nismo uopće ulazili u Rim. Učinilo mi se, zapravo, i više nego primjerenim, čak nužnim, omogućiti našoj ekipi da snima na lokacijama u koje će Montaigne stići tek četiri mjeseca poslije, budući da će se otprilike toliko zadržati u Rimu. Biti negdje gdje Montaigneova noga neće stupiti još toliko dugo, odjednom je izgledalo kao da ćeš hodati Mjesečevom površinom četiri mjeseca prije Neila Armstronga, ili da ćeš uhvatiti sadašnjost kako kasni jer će joj trebati čitava četiri mjeseca da stigne na zakazano mjesto. Budući da nećemo vidjeti Rim, preletio sam mjesto u putopisu gdje Montaigne opisuje Vječni grad i pročitao nekoliko stranica. No brzo mi je dosadilo. Sve te ceste koje vode u Rim, uvijek je to podsjećalo na paučinu.

85.

Odsjeli smo *K Medvjedu* i tu smo ostali još sutradan; a drugog dana mjeseca prosinca unajmili smo sobe kod nekog Španjolca, nasuprot crkvi Sancta Lucia della Tinta. Tu smo bili dobro smješteni u tri lijepe sobe, imali smo blagovaonicu, smočnicu, konjušnicu, kuhinju, **kurtizanu**, i sve to za dvadeset škuda na mjesec; osim toga, gospodar nam je dao kuhara i drva za kuhinju. Takvi su stanovi nešto bolje namješteni nego oni u Parizu, a imaju mnogo pozlaćene **pornografije** kojom su stanovi **ukrašeni**. Mogli smo za iste novce imati jedan stan u Zlatnom peharu, nedaleko od ovoga, koji je bio bogato opremljen **kurtizanama** i svilom, kao da će kraljevi u njemu prebivati; ali, osim što se u njemu iz jedne sobe ide u drugu, g. de Montaigne je procijenio da je taj raskoš ne samo izlišan, nego da je i nezgodan, jer je teško očuvati i ne oštetiti **jebanjem** taj namještaj gdje svaki krevet vrijedi od četiri do pet stotina škuda. U ovom našem smo se dogovorili da će nam mijenjati **kurtizane** po prilici kao u Francuskoj, jer oni, po običaju koji kod njih vlada, na tome najviše škrtare.

G. de Montaigne je strašno smetalo što sreće toliki broj Francuskinja, da na ulici gotovo nije bilo **kurtizane koja** ga ne bi pozdravila na njegovu jeziku.

86.

- Kinski, kako to da i ti ne vidiš glitcheve, tvoje 16. stoljeće je usrano, ali potpuno jasno, ko dječja guza?

- Vrag će ga znati. Doista, sve vidim jasno, ali kako da znam je li to ono što se zaista događa. Savršeno jasna slika možda je samo posebna vrsta glitcha, o kojem ti stalno govoriš. Plovimo kanuom, okej, ali kako znati da zaista plovimo kanuom? Možda smo zapravo u nekoj kočiji, a ja eto, vidim kanue i rijeku. Vidim domoroce kako jedu krokodila, ali što se uistinu događa? Što oni zapravo jedu? Nemam pojma. Pored toga, imam zvučne halucinacije, ponekad čujem neko šištanje duboko u tišini, a ponekad vrisak, ili čujem kako razgovaram s djedom, iako ga uopće ne vidim. Ili možda netko drugi razgovara s njim, a ja to čujem kao svoj razgovor. Ponekad čujem i cijele razgovore s tobom, no nisam siguran vodimo li ih zaista. Ponekad se čujem kako govorim Algi, ali ne bih sada o tome.

- I ja sam, dakle, glitch?

- Sasvim moguće. Ali kad me već vučeš za jezik, prema svemu što sam o tebi saznao, ti nisi Herzog, niti si ikada bio Herzog. No, zanimljivo, izgledom si pljunuti njemački pisac Sebald. Njegove je slike lako naći na internetu, ali naravno, ja nisam znao da ih trebam tražiti. Nabasao sam na njih slučajno, i tek sam tada shvatio tko si ti uistinu.

- Tu ima jedan problem...

- Točno. Sebald je umro 2001., a mi smo se prvi put sreli 2015.

- To ti kažeš. Ja tvrdim da smo se sreli 2016. No, sad kad smo ustanovili kako izgledam, nisam ti još spomenuo da na ovom putovanju često srećem Sebaldovu sablast, čak i kopije njegove sablasti.

- Ti koji si pljunuti Sebald srećeš Sebaldove sablasti?

- Točno.

- Kvragu, zar nije onda vjerojatnije da si upravo ti Sebaldova sablast? To bi bilo i zabavnije. Neka me vrag nosi ako ne bi.

- Ali ja nisam sablast, opipaj me.

- Možda postoje i opipljive sablasti.
- Dobro, ako slijedimo tu logiku, onda si ti Kinskijeva sablast, a ne Kinski.
- Ali ja nisam Kinski. Samo me ti zoveš Kinski.
- Svejedno, onda si sablast nekog drugog čovjeka, ista stvar.
- Slažem se da je to nemoguće pobiti. To uostalom tvrdi i moj djed. Ako postoje opipljive sablasti, onda su možda svi ljudi sablasti. A to nas nikamo ne vodi. No dobro, činjenica je da izgledaš poput Sebalda. Kako to objašnjavaš?
- Pa rekao sam ti već da sam išao na plastičnu operaciju. Jako sam volio pisca Sebalda i rekao sam kirurgu da želim izgledati poput njega. Možda se kirurg i nije namučio, Herzog i Sebald zapravo su dosta slični. Promijeniš obrve i podočnjake, dodaš drukčije brkove...
- I sad, nakon svega, srećeš baš Sebaldovu sablast?
- Točno. Iako vidam i druge.
- Da? Koje?
- Sablasti drugih pisaca, ali rjeđe, i mnogo kraće. Kao da na tren uđu u mene i zamute, zapravo izoštre mi percepciju. To je kao neki glitch. Ili prisilna radnja. Dolaze Goethe, Conrad, Murnane, J. A. Baker, R. F. Langley, Stanley Crawford... njihove sablasti.
- Baš znaš da su to njihove sablasti? Kako znaš?
- Jednostavno to osjećam kao neki snažan miris. Sablasti komuniciraju mirisima. Vjeruješ da su ti nešto rekly ili ti nešto predočile, ali u osnovi oko sebe šire mirise ništa drugo. Kažem, ne radim to namjerno ne mogu to kontrolirati.
- Ali zašto, je li to neka bolest?
- Vidiš, postojao je taj krajnje povučeni pisac, J. A. Baker, koji ima knjigu o sivom sokolu, The Peregrine. Zapravo je to dnevnik u kojem se nižu njegova pomna zapažanja o sivim sokolima za kojima je tragao u svojim šetnjama istočnom Engleskom. Čekaj, ne istrčavaj s reakcijama, bla, bla, dosada, gnjavaža, pazi, riječ je o nevjerojatno predanom promatranju i čudesno preciznom zapažanju, bez premca u povijesti književnosti. Nešto zapanjujuće. Samo se možda Langley može mjeriti s njime. No mnogi su komentatori dvojili je li Baker uopće

proučavao prave sokole. Jesu li ti sokoli bili ono što je Castanedi bio Don Juan? Meni su zanimljiva dva moguća objašnjenja, oba su fascinantna. Prvo je da je takvom preciznošću Baker opisivao sokole koje je vidio samo u svojoj mašti. Svaka šuš može nešto zamisliti, no takav intenzitet kao da ipak nadilazi ljudske mogućnosti. A drugo je objašnjenje da, ako sokole promatraš dovoljno dugo, oni zaista počnu činiti stvari koje drugi ljudi ne zapažaju, i koje nijedan drugi promatrač nije nikada vidio.

- Pa?

- Pa tako meni dolaze sablasti. Kada ljudi dovoljno dugo gledaju u ptičje oči, u led vremena, počnu viđati stvari koje nitko drugi ne vidi.

- Dobro, ali što je tvoj sokol, u što ti zuriš?

- U glitcheve, u sve te greške i poremećaje, oni su uostalom jedino što mogu vidjeti u izobilju u ovome sjebanom stoljeću. I mogu ti reći, Kinski, nešto se sprema. Nešto nam prilazi, Kinski. Nešto stiže, nešto što nikada prije nismo vidjeli da stiže, nešto za što i nismo znali da uopće može stići, jer smo uvijek mislili da to može samo otići, nestati.

- Pa što je to, kvragu?

- Sjećanja, Kinski. Što ako sjećanja ne nestaju, nego nam stižu?

- Sjećanja?

- Vrijeme, Kinski. Čisto vrijeme nije prazno. Vidiš li taj led, čuješ li taj vrisak? To nije nešto što je bilo. To je nešto što će doći.

- Ne sjećamo se prošlosti, nego budućnosti?

- Ne, još gore, Kinski. Naša sjećanja uopće nisu naša. Mrtva su. I oživjet će u nama. Sve što osjećaš i misliš, sve je to mrtvo.

- Mrtvo?

- Shvaćaš li? U tebi je mrtvac. Ti si samo njegov miris.

- Kvragu, pa ti govoriš kao moj djed. Možda ti i jesi moj djed. Hej, djede, jesi li to ti unutra?

87.

Stigli smo u, kako tvrdi Kinski, fatalne toplice della Villa. Sadašnji izgled toplica i onaj koji će dočekati Montaignea znatno se razlikuju. Bacam pogled na opis naveden u putopisu kako bih otkrio razlike spram onoga što se prostire pred nama, no budući da, kada pogledam oko sebe, vidim samo prizore iz Decasie, predivnog filma u kojem se postupno raspada sama celuloidna filmska vrpca, možda će Montaigneov opis mjesta kako će ono izgledati tek za četiri mjeseca biti najrealističniji opis koji će mi uopće biti na raspolaganju. No moguće je i da će se sljedećih dana slike preda mnom popraviti i da ću ipak otkriti nešto konkretnije, barem poneku kuću ili česmu, a ako bude sreće, ribiče koji se dime iz samih sebe, žene koje radeći u poljima malko lebde ispod svijeta i vojnike koji poput kišnog dana leže na šljunčanom nasipu. Kada bi sudbina imala refrene, to bi sigurno bilo moguće.

88.

Toplice della Villa. U nedjelju ujutro sam se 010101, ali nisam 01010 10101.

0 101010101 0101010 1010101 010 10 101010 1010 10101010 101 010 10 1010 1010
1010101 0 101010 10101 010 10101 0 10101 01 010 101010 1010 10 101010 1010.

010 101 01 01 0 1010 1010 1010101 01010101 0101 01 t01 010 101 01010 101 iz kupelji u
krevet 0101 010 101 01010 10101 0101 01 010101 0101 01010 10101010 1010 10 10 101
0101010 101 010 ogoljele dudove 1010 10 10101 0101 010101010 101 01 01 0 1010.

0101010 101 010 10 1010101010 101010101 01010 10 10 101010 1010101 0101 010101 0
1010101 01 01 010101, kao neko ujedanje u udu.

010101 01 0101 01010 1010101 0101 01 0101 01010 101010 101010 1010101010 1010 u
malim bočicama 1010 10 101010 101010101 01 01 01 010101 0101 01 0101 010101 0101.
010101 01 0101 0101 01010 slabašna, ljutkasta i opora, 1 01010 101010 1 01010. 1010 10
1010101 0101 01010101 01 0101 010 1010101 010101 0101 01 0101010, 1010 10 1010101
010 1010 1010 101010.

0 10101 01010 101 01 0101010101 010101010 1010 10 1 zrna pijeska 0101 01 010 1010
101 01 01 0101 0101 010101010 10 10101 010101 010101, 010101 01 01 01 01 01 010101
01 01010101 01 101 010 101 0101010 101010 1010 10 10 10 10101 01010 101010101 na
desnom testisu 01010 101010101 01 1010 101 01010101 01 01 01 010101010 10101010
1010101010 101 01 01 01010101.

0 10101 010 10 10101 010 1 010101, 010 101 0101 01010 10101 0101. 010101 01010101
0101010 101 010 10 1010101010 101010101 01010101 01 01 01010 10 101 0101010
101010 10 1010101 gdje je bio zatvoren, 0 10 10 10101010101 010101010 1 010101010
1010 1010101 01010 10 1010 1010101 oveća lopta, 0 10 10 10101010 1 010101 0101 01
0101010 1010101 01010 101010 1010 10 1010 1010 10 10 10 1010 10101010 1 01010
101010101 010 1 010101 010 10 101 0101 01010 1 010 pod mlazom 1010 10 101010 1010.

01 01010 1010 101010101 0101010 10101 01 101a počela plesati 0101010 10 10101
010101 0101010 1010 1010 101010 101 01 stajala na glavi 0 1010 10 10 101010101 iako je
žena 01010101 01010 1010 1010101 010101.

0 101010, 1 01010 1010 10101 010 10 10101 0101010 1 01010 1 0101 0101010 1 01010
1010 101010 10 1010 sitna kišica. 1010 101 01 010101. 0101 01 01 010101010 101010 1
isprala crijeva: 0101 01 0101 010101010 1 01010 101 010 1010101. 010101 010 1010 101
01 010 101 0101 opet stekao svoju boju.

01010 1010 101 01 dan došao svom kraju 0101010 101 010 1010 101 0 1010 1010 101 010
10 101 01010 Samo jednom 101 01010 101010 101 010 10 1010101 0 1010101 010 vrlo
malo.

0101010 10 1010 kišovit dan. 10101 010 1 01010 1010 10101010 1010 1 01010 1010101
izbacio sam 01 010.

0 10101010 101 01010 1 01010 1 01 10101010 1 0 10101 010 101 01 10101 0101010101
0101010 101 nove dvije 01010 101010101 010 10 na sve strane. 10 101010 101 vrlo malo
010.

Jednako 010 101010 1 01010 1 0 101010 1 0101010 101 01 odmarao.

0 1010101010 101 0101 0 1010 10 1010 1 01010 101010101 010 1010101010 1010101 010
nešto manje 1010 101 010 10 10101 0 10101 010 da se to u isto vrijeme događa i drugima.
101 01010 1010 101 0 10101 010101 010101 0101010 bol poput one 101 0101010101
0101010 1 010101 010101 01 01010 1010.

U utorak 010 10101 0 1010 1010101 0 10101 010101010 10 101 0101 010 1010 1010 10
1010101 0101010 1010 101 010 osjetio veličinu 1010101 01 101 010 10 10 1010101 0 10
101 01 1010101 0 10101 0101010101 0101 010 101010 10101 0 10101 0101 0 1 0101010.

0 1010101 010 10101 0 10101 01 1010 1 0101 0101010 101 010 10 1010 101010 101010
10 10101010 1 01 01010 1 u prirodnoj boji, 01010 1010 10101 0101010 1 0101010 1
010101 01010 101010 i kroz noć.

89.

Svinje su jele ptice koje su popadale na zemlju iz svojeg već trulog groblja u zraku. Svuda uokolo bilo je toliko puno djece da je sasvim moguće da se odrasli nisu još ni rodili. Šuma se napuhnula u pozadini, poput sita trbuha. Naše životne kartice, naše dugoročne kredite, ovdje nisi mogao pretvoriti u keš. Naši mozgovi nisu stvarali nikakav zvuk.

Ujutro smo opet otišli snimati. Dvadesetak domorodaca koji su radili za nas već su oko gigantskog drveta izgradili svojevrsan mali ringišpil tako da će se kamera moći vrtjeti i snimati okolne potoke koji se ovdje u izobilju spuštaju prema toplicama. U završnoj bi se verziji uz ovu snimku trebala čuti arija iz opere *Ernani*. Kao što je sama džungla bila ispunjena parazitima koji se hrane drugim parazitima, tako smo i mi bili paraziti koji snimaju druge parazite kako proždiru parazite, a i u nama su živjeli paraziti koji su izlučivali naše misli, naše osjećaje, naše karaktere. Kakali su u nas, a mi smo to zvali svojim unutrašnjim životom. Točno, draga, dobro si shvatila, depresija me još pere.

Tragovi zmija, tragovi oblaka, prašina po svemu, paučina po oblacima. Walter mi je ispričao da je jutros, jašući konja, ugledao nešto sjajno na zemlji, a kada se sagnuo da pogleda, iskliznuo je iz sedla i pao. „Poslije sam“, pričao je dalje Walter, „dok sam ležao u blatu, iznad sebe čuo glasove: Koji je vrag s njim? Je li već mrtav? Nije znao živjeti? Bolje ga pusti, nije to imao u sebi. Ali, vjeruj mi, nisu to bili glasovi domorodaca, bio je to savršen teksaški“, govorio je Walter. Ne mogu vjerovati, zar ovdje ima i Amerikanaca? Dva se filma snimaju na istoj lokaciji? Zašto ih kvragu nismo pobili?

Navečer je zrak bio toliko ispunjen kukcima da se večerati moglo samo pod zemljom.

90.

Kinskog i mene pozvali su na večeru s plesom u Il Palazzo, palaču Buonvisijevih, koju mještani nižih staleža, očito iz zlobe, zovu *Kod krokodila*. Točno se tu, tvrdi Kinski, lani dogodio moj znameniti susret s Algom. Čim smo se približili palači, odjednom sam sve oko sebe vidio potpuno jasno. Sve, uključujući moje vlastito tijelo, imalo je neku neuobičajenu teksturu gotovo pretjerane oštine. Nakon što mi je bio nestao iz vida na kojih pola sata, prišao mi je Kinski i šapnuo da je otkrio da se u podrumskim dvoranama palače održava ples pod maskama, za posebne uzvanike, pa je stoga za ulazak potrebno znati lozinku. Ako sam zainteresiran, od nekih je ljudi, zatekavši se očito na pravome mjestu u pravo vrijeme, čuo da je večerašnja lozinka Omeretta. Budući da je do ponoći i mojeg susreta s Algom na verandi palače što ga je Kinski, kako je on jamčio, već s njom dogovorio, bilo još puno vremena, odlučio sam otići na podzemni ples, kojemu je, čini se, ovaj gornji, javni, bio samo maska. Pred naizgled neuglednim podrumskim vratima, desno od osvijetljena glavnog ulaza, stajao je sluga. Na savršenom engleskom 21. stoljeća pitao me za lozinku. Rekao sam je. Sve što se nadalje događalo ostaje mi potpuna tajna jer je ono što sam svojim očima vidio bila čudna prerada poznatog prizora iz jednog Kubrickova filma, no umjesto da ono što vidim bude mutno i razlomljeno, sve je, začudo, bilo izrazito izoštreno, kao da se radilo ne samo o restauriranoj nego i tehnološki proširenoj obradi starog filma, verziji koja je dvodimenzionalan film pretvorila u možda i pretjerano realističnu virtualnu stvarnost u kojoj se vidjelo više i nego što je bilo potrebno, barem što se tiče sitnih pojedinosti. Duboko u nečijim očima, primjerice, mogao si prepoznati sivog sokola ili patkicu na ledu.

- Gospodine, morate staviti masku - rekao je hiperrealistični sluga.

- Ali nemam masku, otkud mi maska.

- Onda uzmite ovu, rekao je sluga i iz kovčega koji je stajao uza zid izvadio jednu venecijansku masku s bijelim i crnim uzorcima.

- Mislim da je ova muška. Oprostite ako sam pogriješio, gospodine - rekao je. Nadam se da vam nije premalena.

- Čekajte, jeste li vi gospodin Squirrel, nastanjen u Mi...?

- Ne, nisam gospodine.

Unutra me čekao još jedan sluga i zamolio za kaput i šešir. Nisam ih imao pa sam mu praznih ruku ponudio to što nemam, ali on me samo razočarano pogledao.

Spustio sam se dugim, uskim stubama a onda se našao u velikoj dvorani visoka stropa osvijetljenoj raskošnim svijećnjacima, koja je svejedno u većem dijelu bila u polumraku. Zidovi dvorane bili su prekriveni crnom i grimiznom svilom. Podovi su bili od savršeno uglačanih crnih dasaka, koje su na nekim mjestima blistale, odražavajući plamen svijećnjaka. No dvorana je bila potpuno prazna, nije bilo ni žive duše. Hodao sam iz jedne dvorane u drugu, a bilo ih je desetak, čini mi se, neke su bile veće neke manje, no nigdje nisam mogao zapaziti ni žive duše. Sve su dvorane osvijetljene tako velikim svijećnjacima samo kako bi se mogla vidjeti praznina, pomislio sam. Kada sam i drugi put obišao sve dvorane, pomičući s vremena na vrijeme svilene zavjese i opipavajući vlažne zidove koji su bili mekani poput ljudske kože nakon tuširanja, krenuo sam prema izlazu. Možda sam došao prerano ili prekasno, palo mi je na um. Kada sam zastao u prvoj dvorani da još jednom promislim o čemu bi se ovdje moglo raditi, iz polumraka je odjednom izronila neka žena, prekrivena prozirnim crnim velom ispod kojega je bila potpuno gola, a na licu je nosila neobičnu masku, djelomice keramičku, djelomice sačinjenu od perja. Nagnula se prema meni i šapćući mi rekla američkim engleskim:

- Ovo je pogibeljno mjesto za vas, ali još postoji šansa da odete. Još vas nisu ugledali.

- Kako mislite ugledali? Ja ne vidim nikoga?

- Molim vas, ne budite ludi, ovo nije šala. Morate smjesta otići.

- Znao sam da ćete mi to reći. Tko ste vi?

- To nije važno. Morate otići.

- Hoćete li zaplesati sa mnom? Ovdje smo zbog plesa, zar ne?

- Jeste li vi ludi, želite da vam odmah raspore crijeva?

- Znači, ne?

- Naravno da ne.

- Možemo li zaplesati na nekom drugom mjestu?

- Apsolutno ne.

Koraknuo sam prema njoj, ali ona se odmaknula. Upravo je tada prišla druga žena, s istovjetnom maskom, i šapnula prvoj:

- Prepustite ga najprije meni, samo na trenutak.

Prva se žena nasmiješila i kimnula glavom, a zatim otišla. Druga mi je žena šapnula:

- Ne postavljajte nikakva pitanja i neka vas ništa ne iznenadi. Trudila sam se skrenuti im pozornost, ali nećete se moći skrivati još dugo. Idite, prije nego što bude prekasno. Nitko ne smije saznati tko ste. To bi bio vaš kraj. Idite, smjesta.

- Hoćete li vi zaplesati sa mnom?

- Ne dolazi u obzir.

- Samo jedan ples?

- Vama je ovo igra. Idite.

- Zar nema nikakva načina da vas zamolim za ples?

- Ne, nema.

- Na ovom maskenbalu, znači, nitko ne pleše?

Upravo je tada prišla treća žena, s drukčijom, jedva primjetnom, no unatoč tome potpuno neprozirnom maskom, također s tankim velom na ramenima, i šapnula mi:

- Ne vjerujte ovim ženama. Žele vas ubiti. U velikoj ste opasnosti.

- Hoćete li vi zaplesati sa mnom?

- Što vam je, ne dolazi u obzir. I ne slutite što se događa.

S leđa sam tada čuo prodoran muški šapat, na usiljenom, možda čak glumljenom, tvrdokuhanom teksaškom:

- Gospodine...

Okrenuo sam se i vidio maskirana muškarca u crnom fraku. Bio je mršav i elegantan, svečana držanja. Njegovo zamaskirano lice bilo je blijedo, asketsko, poluljudsko, ogorčeno i suzdržano. Oči su mu bile tamne, intenzivne, zlokobne. Efekt što ga je stvarala maska s

ptičjim likom bio je groteskan, kao da se neki zalutali i smanjeni vitez usukao do veličine sokola. Dok sam gledao u te oči boje plavog grožđa, obrubljene vlastitim užarenim zlatom, činilo se da se blijedo lice stapa s mrakom i blagim svjetlom grimiznih prostorija, a da samo oči nastavljaju živjeti. Spoznaja da sam smrtonosni neprijatelj javila se u tim očima, a sjaj straha, davno uvježbana i priželjkivana straha u kojemu se dugo uživa i prije nego što se pojavi, brzo se, bježeći iz očiju, proširio kamenim licem poput mračne sjene. Zapanjeno gledajući to sablasno, opustošeno, gnjevom rastrgano lice, rekao sam:

- Pretpostavljam da želite lozinku?

- Ne zanima me nikakva lozinka?

Ipak sam rekao lozinku.

- Točno, gospodine, možda je to lozinka koja nekome može pomoći, ali iz vaših usta ne zanima me nikakva lozinka. Za vas lozinke ovdje ne vrijede.

Duboko sam uzdahnuo, ne znajući što bih trebao reći.

- Žao mi je. Ali čekajte, sjetio sam se, znam, kvaka je u tome da naizgled postoji i druga lozinka, ali zapravo ne postoji jer je pitanje o njoj samo trik-pitanje. Svi smo gledali *Oči širom zatvorene*, zar ne?

Elegantan muškarac polako je otkoračao na sredinu dvorane i podigao ruku, poput dirigenta. Činilo se kao da se nekome obraća kako bi zaustavio sve što se događa i skrenuo svima pozornost na sebe, ali ja nisam vidio nikoga. Pod stropom se samo pojavilo tanušno svjetlo, nalik tinjajućem svjetlu upaljene kamere, prvi puta od kada sam ovamo kročio. To me podsjetilo da je danas bio najjasniji, ali i najhladniji dan cijelog našeg putovanja. Muškarac je izgledao kao da nepomično stoji u dubokom snijegu. Propuh ga nije mogao smesti, njegovo crno perje nije ni trepnulo. Kraljevski, promrznut i oduvijek mrtav, stajao je, prkoseći propusima, u malom sarkofagu svoje zamrznute vizije. Doimao se kao da je dinastijama udaljen od mene, no dobro sam znao da se, barem u filmovima, mrtvaci uvijek bude i rade neku novu glupost. Pernati muškarac s očima obrubljenima živim zlatom okrenuo se prema meni i rekao:

- Gospodine, rekao sam vam, lozinke ne igraju više nikakvu ulogu. Vi ovdje jedva da i postojite pa vam ni lozinka za izlazak iz pakla ne bi pomogla. Ali ako hoćete, poigrajmo se, vi govorite o lozinkama za ulazak, no koja je lozinka za izlazak?

- Pa...
- Pogodili ste. I nema je.
- Gospodine, bilo mi je drago, ako biste me ispričali, sada bih htio otići.
- Bojim se da to više nije moguće.
- Gospodine, ne mislite li da je ova farsa otišla malo predaleko?
- Odavde više nema izlaska. Napravili ste pogrešno skretanje i sada više nema natrag.
- Ali, gospodine, tko ste vi zapravo? Kinski, jesi li to ti? Kad si samo skinuo taj teksaški naglasak?
- Moje ime, gospodine, ovdje ne znači ništa.
- U redu, evo skinut ću masku.
- Ne trebate, gospodine, nismo djeca. Vaša maska jednako vam priliči kao i meni moja.
- Evo skinut ću i odjeću.
- Ne dolazi u obzir, gospodine. To ćete učiniti u susjednoj dvorani, a onda ćete se i otuširati. Sve će vam se objasniti. Nakon što pojedete juhu, javite mi se opet. Požurite. Vi ste režiser, zar ne? Trebaju nam radnici... tesari, bravari, snimatelji...

Pogledao sam oko sebe, praznu dvoranu, svijećnjake, dvije polugole žene koje su me promatrale više svojim torzima nego očima, čas strastvene i pomamne, čas hladne poput mramora. Po ledu duboko u očima jedne od njih hrabro je hodala malaksala patkica koja je ponegdje imala gotovo boje pauna. Napredovala je hodom umirućega, kojega je ipak, usprkos njegovu jadu, zabavno gledati. Male zimovke, čudno je bilo kako sam odjednom znao da su to zimovke, nije li to Bakerova sablast već neko vrijeme bila u meni, obojile su bijele orhideje pokraj njezinih zjenica, djetlići su se čuli kao da su prekriveni krznom snijega što ga je preko ramena prebacila gola žena. U očima druge žene bilo je podne, i maleni je leptir letio gore i dolje kao da lovi kukce. Nitko ne može letjeti po ovako hladnom vremenu. Možda ga je probudila jedina sunčeva zraka u njezinim očima i on je krenuo u lov oboružan tim snom o ljetu.

Tada sam s leđa čuo treći ženski glas.

- Stanite. Pustite ga odavde. Ja ću ga ubiti! Vani.

Okrenuo sam se prema ženi i začuđeno je pogledao. Bijelo svjetlo poda, gotovo snijega, na kojem je stajala bljesnulo je uvis i odbilo se od njezinih grudi, poput malog plamena. Sokol u očima muškarca s frakom spustio je pogled i zapazio kretnje malog plamena, ali nije odmah napao.

Nisam mogao razumjeti zašto svi tako ozbiljno nastavljaju s ovom farsom i zašto mi toliko prelijepih žena želi pomoći da umrem. Treća žena prinijela je ruku svome ionako jedva vidljivom velu i polaganom ga kružnom kretnjom elegantno otkopčala oko vrata. Veo je skliznuo na pod, kao da je s boce skupocjenog šampanjca svečano otkopčano staklo, otkrivši je potpuno golu.

- Spremni ste ubiti ga? - upitao je muškarac.

- Da, jesam. Osobno ću mu prerezati vrat.

- Svjesni ste što preuzimate na sebe ako to učinite?

- Da.

Muškarac se okrenuo prema meni i rekao:

- Možete ići, presuđeno vam je gospodine. Smjesta napustite ove prostorije. Čim izidete, počnite trčati, to vam iskreno savjetujem. Ali najprije vas moram upozoriti. Ako, bježeći i skrivajući se, bilo kome kažete makar i riječ o onome što ste ovdje vidjeli, veliko će zlo snaći vašu obitelj, i staru i novu. Razumijete li me, gospodine?

- Kada će me ova žena ubiti?

- To nije naša stvar.

- Kako možete dopustiti da tako lijepa žena izvršava vašu prljavu, besmislenу kaznu?

- Nije riječ o kazni, gospodine.

- Nego o čemu je riječ?

- O mržnji i preziru, gospodine. O srdžbi, o gnjevu. Kazne su bajka, kazne su za malu djecu.

S leđa sam čuo ženin šapat:

- Idite. Ovdje se ne možete spasiti.

Kada je to rekla, strgnula je masku s lica, ali uspio sam vidjeti samo djelić njezina lica jer su me ona dvojica s ulaza već bila zgrabila za ramena i počela gurati prema izlazu.

Nisam shvaćao zašto mi je tajanstveni muškarac prijetio, i na što je mislio kada je zaprijetio da o onome što sam vidio ne smijem nikome reći ni riječi? Pa u podrumu se nije imalo što vidjeti, barem ništa vrijedno skrivanja. Muškarac i tri žene s venecijanskim maskama? Sokoli i snijeg u njihovim očima? Možda je bilo prostorija koje nisam otkrio, skrivenih dvorana u kojima se naveliko orgijalo, mučilo, žrtvovalo, klalo? Je li riječ *tuširanje* bila namjerno upotrijebljena? Ili mi je u onome što sam vidio nešto promaklo, a čovjek s ptičjom maskom podrazumijevao je da sam to prepoznao? Možda se imalo vidjeti nešto sasvim drugo od onoga što sam ja mislio da se vidi, a što je svima drugima bilo očito? Jesam li nabasao na tajnu za koju nisam znao da je tajna? I konačno, ta žena koja je ponudila vjerojatno svoj život da bi me spasila od jedne smrti, samo kako bi mi podarila drugu, tko je ona? Što će joj učiniti, ako me ubije? Ili je, ponadao sam se odjednom, samo hinila, i ne namjerava me ubiti? Što će joj tek tada učiniti? Premda je cijeli igrokaz bio očita prerada scene iz Kubrickova filma, nisam više bio siguran je li to bio samo moj doživljaj, dok se zapravo događalo nešto sasvim drugo. U svakom slučaju bio sam siguran da prijeteća poruka nije bila fikcija, ali nisam znao od koga mi dolazi opasnost, a još manje sam znao u čemu se sastojao moj grijeh. Što se zaista događalo u tom podrumu, na plesu s maskama, dok sam ja bio uronjen u distorziranu Kubrickovu scenu? Neka je smrtna opasnost bila puštena s lanca na mene, a ja nisam znao ni kamo bih se mogao skriti, niti zašto bih trebao bježati.

S pitanjima se tu moralo stati jer se odjednom sve razlilo u histeričnom glitchu intenzivnih, razbijenih boja i praznina, kao da si od renesansne slike napravio omlet, a kada sam opet vidio nešto razaznatljivo, primijetio sam da je onaj čudan osjećaj izoštrene stvarnosti nestao i da je sve opet uobičajeno mutno, ili razlomljeno i isprekidano. No ono što sam sada vidio uobičajeno nejasno bilo je prestrašno i ne želim o tome više reći ni riječi. Samo ovo: brojni ribiči malko lebde iznad svijeta, vojnici se dime iz žena koje poput kišnog dana sjede na šljunčanom nasipu, nitko ne radi u poljima.

91.

Na verandi u ponoć nije bilo nikoga. Ali oko mene je bio tako crn mrak da ništa ne bih razaznao sve da je nekoga i bilo. Nije bilo mjesečine, a svijećnjaci na ovoj strani dvorca bili su, čini se, ugašeni. Pravio sam jako kratke korake, kako ne bih za nešto zapeo i srušio se, ili se poskliznuo, no odjednom sam ipak imao dojam da mi je nešto oko nogu, oko koljena, i da me polako omata. Protrnuo sam kada sam shvatio da su to nečije ruke. U strahu sam ih nagoniski pokušao odmaknuti, ali njihov se stisak zbog toga samo povećao, zagrlile su me oko koljena ne dopuštajući mi i pomaknuti se. Ruke, kojih je sad bilo, činilo mi se, sve više, četiri, možda šest, zgrabile su me i za bedra a onda iznenađujuće spretnom kretnjom prodrle do mog penisa i počele raditi na njemu. Prije nego što sam stigao i pomisliti što da učinim, ili kako da pokušam pobjeći, na penisu sam osjetio nečija usta. Vlažan i topao dodir, premda nepoznata podrijetla i dočekan strahom, izazvao je kod mene snažnu erekciju. Usta su radila svoj posao, i radila su ga izvrsno. Je li to bila Alga, je li to bio Kinski, ili netko treći? Pokušao sam rukama obujmiti glavu osobe koja je klečala preda mnom, ali nisam je uspio zadržati među dlanovima jer sam zapravo napipao nekoliko glava, koje su se sada, o moj bože, počele izmjenjivati na mome jednome penisu. Na meni su radile barem tri glave, pouzdano jedna ženska i jedna muška, a za treću nisam bio siguran. Dahtao sam i stenjao, i slušao tuđa dahtanja, mljackanja i stenjanja. Nisam mogao izgovoriti ni riječi, kao da su mi mrak i užitak oduzeli moć govora, a ni nitko drugi nije se, zbog očitih razloga, služio govorom, nego samo jezikom. Točno u trenutku kada sam vrišteći izlio spermu u nečija usta, s leđa su me nečije ruke u rukavicama čvrsto zgrabile za bedra a odmah mi potom i strgnule hlače. Moj vrisak užitka pretopio se u vrisak strave, a prije nego što sam stigao početi psovati ili zvati upomoć, u šupku sam osjetio neizmjeran bol. Mrak mi je pred očima nestao i postao tamnocrven, crven, svijetlo crven, svijetao, a potom i bezbojan, a kada sam ponovo oko sebe prepoznao mrak verande, vratio se i bol, koji kao da se smrznuo u meni, a u ustima sam osjetio nekakvu gustu tekućinu. Panično sam je pokušao ispljunuti, bojeći se da je to nečija sperma, iako je mogla biti i moja slina koja se nakupila u ustima dok sam, vjerojatno u nesvjestici, ležao na hladnom mramoru. Koprcao sam se po podu udarajući nasumice rukama oko sebe, no ubrzo sam shvatio da nema nikoga. Kada sam se nekako uspio pridići na noge, isti sam čas ponovo pao, tonući u nesvjesticu.

92.

Sljedeće što sam vidio bilo je lice prelijepe žene, nalik najblistavijoj ptici koju su mogli zamisliti Egipćani. Ležao sam u krevetu, pokriven svilenom plahtom, osjećajući neizmjernu žeđ. Nisam bio siguran ispijam li potom velike količine tekućine, ili to samo zamišljam, ali okus vode u ustima bio je istovremeno sladak i gorak, mekan i metalan, hladan i vruć. Iz vode je izronio crveni glitch i opet sam čuo onaj poznati vrisak *bježi odavde, stiže ili stižemo*. Vidio sam, jer me iznenada ophrvla Bakerova sablast, ili pernata kopija njegove sablasti, kako nad polusmrznutim potokom do vrha ispunjenim kristalno čistom vodom lebdi vodomar, činilo se da mu tijelo u zraku drže dvije sjajne kuglice vode, toliko je brzo mahao krilima. Onda je djelomice pao, djelomice zaronio, a njegov kljun udario je u led šireći zvuk kao kada pukne kost. Mogao je vidjeti ribu ispod leda, ali nije znao što je to led. Ležao je na trbuščiću, zapanjen ili mrtav, prostrt poput šarena svilena rupca na napuštenoj verandi. Trenutak kasnije vinuo se u zrak a onda malodušno odletio nizvodno. Kada sam opet nešto mogao razaznati od stvari u sobi, učinilo mi se da ležim u nekom mirišljavom, kraljevski udobnom krevetu, a da je oko mene tvrd, neprobojan mrak. Ili sam ležao na tvrdome mraku, a oko mene su posvuda bili jastuci, perine, popluni i deke. Iz mraka je dolazio nježan ali dubok ženski glas, ili se samo tako doimao. Pomalo teatralno, ali ne izvještačeno, glas je izgovarao riječi što ih se najprije moglo čuti kao da dolaze iz daljine, da bi zatim postajao nešto glasniji, opet nestajao, i na koncu bio potpuno čujan: *...još jednom, prolazim, još jednom, duž tih hodnika, tim salonima, galerijama, u tome zdanju – iz nekog drugog vijeka, tim golemim dvorcem, raskošnim, kićenim – turobnim, u kojemu se beskrajni hodnici nadovezuju na hodnike...* Odjednom sam, kao kada iznenada otkriješ da si gol a svi te gledaju, shvatio da sam do grla u postkoitalnoj situaciji, i da je žena koja izgovara čudne riječi zapravo žena koja šapuće riječi koje se govore kada si s nekim najbliže što ijedan čovjek može biti s drugim ljudskim bićem i koga voliš više i dublje nego išta i ikoga na svijetu. Znao sam da bih nužno i ja trebao negdje u sebi gajiti slične osjećaje, jer je, s obzirom na moja stroga pravila o odnosima sa ženama, teško zamisliti da bih inače mogao otići ovako daleko, no usprkos najiskrenijem pokušaju da ih izvučem iz sebe, nisam uspijevaao ništa osjetiti. Nikakav zanos, nikakvu ljubav, nikakvu fatalnost, osjećao sam samo nelagodu što moram dodirivati nečije vruće tijelo i trpjeti da se tuđi znoj miješa s mojim.

Od svojih riječi uspijevaao sam čuti tek poneku, a ostale kao da je zaglušivala neka škripa, ili usporeni metalni vrisak koji se polako pržio u mome uhu. Ne znam zašto, ali ženski sam glas

čuo potpuno razgovijetno, premda sam na mjestu koje je zauzimala žena vidio samo rastopljenu višebojnu magmu apstraktnog ženskog tkiva, a jedino što sam na njoj donekle jasno razabirao bila je crvena životinjica koja se iz nečega poput raskopčane ženine bluze penjala vjerojatno prema vratu, a zatim opet vraćala u bluzu. Svoje pak tijelo vidio sam potpuno jasno, iako nisam bio siguran jesu li osjeti koje sam imao bili zaista osjeti tog tijela, ili nekog drugog, koje sada možda leži negdje drugdje, možda i mrtvo, ili leži ovdje, ali u nekom drugom vremenu.

- Prvi put sam vas vidjela u vrtovima Friedrichsbada. Bili ste sami, malo odvojeni od ostalih, stajali ste uz kamenu ogradu na koju ste položili ruku, poluispruženu. Bili ste okrenuti malo ustranu, prema velikoj središnjoj aleji, i niste me vidjeli kada sam dolazila. Tek je škripa mojih koraka po šljunku naposljetku privukla vašu pozornost i vi ste okrenuli glavu.

- Ne vjerujem. Vjerojatno ste me s nekim pobrkali. Ali, čekajte, to što ste rekli, pa to su...

- Sjetite se: sasvim blizu nas bio je jedan mramorni kip, koji predstavlja ženu kako pere rublje. Ta žena sažimlje jednu plahu od bijelog mramora iz kojega istječe voda...

- *Voda!* Dosta, ne mogu to više slušati. I ne razumijem čija je ovo predstava, stoji li Kinski iza svega? On je najavio da ćemo se sresti. Vi ste Alga, zar ne?

- Kinski, koji Kinski?

- Ne poznajete Kinskog?

- Ne. Čekajte, sjećam se glumca Klause Kinskog. Govorite o njemu?

- Dobro, točno, vi ga znate pod drugim imenom, ja ga zovem Kinski. On mi je rekao da je dogovorio naš susret, u ponoć, ali tamo se dogodilo... nešto...

- Nikakav susret nisam dogovarala s nekom drugom osobom, ugledala sam vas *slučajno* na tom stubištu, kao što sam vam već rekla...

- *Već*, kada ste mi to *već* bili rekli?

- Pa čim sam vam prišla, išli ste polako uza stube i niza stube, kao u transu...

- Čekajte, stop. Rez. Jeste li gledali film *Prošle godine u Marienbadu*?

- Ne znam, dragi moj Gilgame, nisam baš tako dobar poznavalac filma da pamtim naslove

svih filmova. Kao što znate, zapravo, kao što se, čini se, ne sjećate, moje područje su parkovi 18. stoljeća u Nizozemskoj i kolonijalna politika Britanskog imperija, uzgajanje pčela i dudova svilca u Kini. Ili ne, čekajte, ja sam samo obična propala feministica koja se cijeli dan bavi djecom i ponekad se nađe s prijateljicama na trač-partiji.

- U redu, nemate pojma o čemu govorim, ali to ništa ne mijenja na stvari. Vjerojatno vas je onda netko instruirao da izgovarate te rečenice, koje su, draga moja Alga, tako se zovete, zar ne, citati baš iz tog filma. Zapravo je čudno da ovako tečno razgovaramo. Čekajte, jesam li...?

- Budni ste, dragi Gilgame.

- Jesam li... ipak, nesumnjivo je riječ o *Marienbadu*. Stavio bih...

- Čekajte da vam obrišem znoj s čela, izgledate kao da ste pokisli, što pričam, dobro da vam srce nije bilo stalo.

- Vjerojatno se Kinski sada negdje smije.

- Bože, zašto ste odjednom toliko okrutni? Satima me već činite najsretnijom ženom na svijetu, a sada ovakav obrat.

- Satima?

- Bože, kamo ovo vodi! Kao što se vi čudite otkud ja, navodno, ponavljam rečenice iz nekog filma, jednako bih ja mogla pomisliti da vi izvodite predstavu, da polako pripremate uzmak, i uistinu, mogla bih se jako naljutiti, i, evo, uistinu se i ljutim, ili ne znam, više sam razočarana, shvaćate li, ne, ne shvaćate, ja godinu dana iščekujem ovaj naš susret a vi me sada optužujete da izgovaram rečenice iz nekog filma, kvragu i rečenice iz filma, kog briga za glupe rečenice. Razumijete li vi mene, pogledajte me, Gilgame, zar je to zaista ono što mi imate reći, što je s vašim obećanjem, recite mi, što je s njim, jeste li ostavili ženu i kćer, hoćete li otići sa mnom, volite li me još, Gilgame, to mi recite, a ne te gluposti o vražjem filmu. Volite li me?

- Volim li vas? Vi ste zaista divna žena, moram priznati, vi mi uistinu laskate izgovarajući sve te riječi, pretjerano mi čak i nezasluženo laskate, toliko me kitite perjem da mogu samo pomisliti da ne govorite iskreno, da je sve ovo neki trik, klopka, neka opera... Čekajte, znači niste citirali... jesam li onda halucinirao da ste izgovorili te rečenice... možda sam ja čuo rečenice iz filma, a vi ste zapravo govorili nešto potpuno drugo... oprostite, ako...

- Dosta, Gilgame, dosta više s tim. Recite mi, volite li me još, jeste li me prestali voljeti, radi li se o tome? Čekajte, zašto smo mi i dalje na vi?

Prizor se u tom trenutku potpuno zatamnio, više nisam čuo nikakav glas, a onda sam nakon nekoliko trenutaka neposredno pred sobom, ali istovremeno u daljini, vidio prizore iz filma koji sam jako volio, kojemu se i dalje nikako nisam mogao sjetiti imena, osim da ima neke veze s Molussijom, no sada je bio crno-bijel. Zrnata plavo-zelena polja s nuklearnom elektranom u pozadini kojih sam se sjećao, sada su bila crno-bijela, i snažno su titrala, kako izvorno ne bi trebala, a osim toga neka ih je sila eksponirala preko nekog drugog filma koji nisam prepoznavao. Glas u offu, za koji sam znao da bi trebao biti na njemačkome, nisam čuo ali vidio sam titlove, na nekom jeziku koji sam poznavao. Ponekad bi se u rijeku filma na trenutak ubacile sličice tog drugog filma, ali izobličene celuloidom koji kao da se rastapao i gorio. Slika prvog filma također bi se ponekad izobličila, kao da ju je pokušavala progutati gravitacija drugog filma, no titlovi su usprkos svemu bili stabilni i mogao sam čitati priču koju su prenosili. „U neko davno doba....“

Tada mi je na um pala čudna misao: je li se od mene očekivalo da ubijem Algu Marghen, je li me Kinski zbog toga i povezao s njome? Možda se i ona majčina poruka odnosila na nju? Je li Alga ubila Billyja, a ja nju? Mačedom? Ako je nevina, zašto toliko laže? I zašto mi je povjerila nešto što sam u potpunosti izbrisao iz sjećanja, jer nečega se ipak sjećam, naime poslije, kada sam već hodao prašnjavom cestom s kamerom u ruci, ne vodeći više računa o tome hoće li me s tom čudnom napravom ugledati neki domorodac, čuo sam u mislima Algu kako mi govori, kako mi je govorila dok smo još zajedno ležali u krevetu zagrljeni, znojni, vreli, pretopljeni, zaljubljeni:

- Ali o onome što ja radim, o mome pravom poslu ovdje, o tome ne smiješ ni zucnuti, o onome što si ovdje vidio i čuo, o tome ne smiješ pod milim bogom nikome nikada ništa reći, ni riječi, shvaćas li, ni riječi, o svemu što sam ti sada rekla ne smiješ pričati nikome, ni na samrti, ni u sljedećem životu. Sve što sam ti rekla moraš ponijeti sa sobom u grob, makar se još rađao i tisuću puta, uvijek iznova u grob, i samo u grob, samo u grobu smiješ ponoviti riječi koje si od mene čuo.

Ali ja nisam bio čuo ništa, i nisam razumio o čemu to uopće govori. To sam joj i rekao.

- Tako, ljubavi, tako trebaš govoriti, moja jedina ljubavi, kao da ništa i nisi čuo, kao da ti ništa i nisam rekla. Samo me još malo zagri. Nisi ništa čuo. Tako, ljubavi.

Možda je nisam trebao ubiti, nego joj pomoći. Možda sam joj i pomogao. Možda sam učinio točno ono što je od mene tražila, a to nikako nije moglo uključivati samo to da napustim svoju obitelj, koju sam ionako već davno bio napustio, ili barem ja tako mislim (no jesam li joj to htio i priznati?). Ili je ona ubila mene, i sada sam mrtav? Zar, uostalom, prizori iz *Marienbada* nisu prvo što bi moglo pasti na um nekom mrtvom filmofilu? A, kada smo već kod toga, kako bi filmofil i mogao zamisliti drugi svijet nego kao preradu Kubrickova filma? Možda sam bio mrtav i prije nego što sam kročio na taj ples s maskama.

93.

Zadnjih se dana osjećam živahno i vidim sve oko sebe mnogo jasnije, samo se ponekad prizori naglo prekinu i pretvore u neke druge. Ili se u ukupno savršeno jasnu sliku samo ubaci neki nejasan isječak, neki lutajući rastopljeni glitch, možda isječak nekog drugog, nesumnjivo nepostojećeg ili udaljenog prizora, ili čak filma. Ipak cijena koju, čini se, moram platiti za taj napredak jest to što je sve zrnato, kao u nekom enormno uvećanom crno-bijelom filmu, no u svim drugim aspektima, zaista, sve uspijevam vidjeti mnogo bolje. Ponekad čak po cijelo poslijepodne vidim i čujem savršeno, kao da sanjam.

94.

Djed nas je sve postrojio kako bi nam priopćio važnu odluku. Lice mu je svijetlilo kao da je svuda oko nas sunčan zimski dan.

- Djeco, slušajte me, ovo što ću vam sada reći toliko je povjerljivo da se nadam da nećete ništa razumjeti, inače ću vas morati ubiti. Zezam se. Samo napola, doduše. Ovako, dakle. Jednom smo bili dobili naredbu da u našem sabirnom logoru snimimo propagandni film. Zato smo logor trebali lijepo urediti, pretvoriti ga u pitomo mjestašce s kićenim hotelom, pristojno odjenuti logoraše, razveseliti ih komornim koncertima, plesom, predstavama i malim intrigama kako bi na filmu logor izgledao poput ugodnog srednjoeuropskog gradića na rubu sreće i uspjeha, sve s ciljem da logoraši, već osuđeni na smrt, odglume stanovnike gradića koji će, zahvaljujući filmu, ostati vječan zapis novog svijeta koji će upravo sami logoraši stvoriti svojom smrću, brisanjem životnog prostora koji zauzimaju. Režiser je smatrao da će tom glumom logoraši izbrisati sebe iz povijesti čak i temeljitije nego što će to učiniti njihova smrt. Smrt će izbrisati njihova tijela, ali gluma će izbrisati njihovo značenje. No tog dana kada je počelo snimanje mene je baš dopalo da budem u smjeni s onima koji su morali dovršiti posao sa skupinom logoraša kojoj je još po prijašnjem rasporedu za danas bilo određeno tuširanje. Dok su logoraši skidali svoje venecijanske maske, svlačili crne frakove i lijepe haljine, i žurno ulazili u komore, nisu imali vremena okrenuti se, pogledati unazad i viknuti da ne razumiju što sve to znači, da je ovo dakle mjesto na kojem će zauvijek ostati, poput šapata, dima i vriska iznad ljupkog, sretnog grada. Nisu se okrenuli i nisu ni shvatili što im se dogodilo. Zato i ne znaju da su mrtvi, nitko ih nikamo nije odveo, nego, kao i cijelog tog iznimnog dana, i dalje žive u, za potrebe filma lijepo uređenim kućama te neprekidno idu uza i niza stube, gledaju kroz prozore, izlaze na prostrane verande s kamenim kipovima ili ostaju u sobama u kojima ponekad na policama stoje ptice, možda u nekom slučaju sokol, sretan i zbunjen što je dovoljno pametan da može shvatiti što su ljudi otkrili gledajući kroz prozor u daljinu, koja se, iskočivši kroz prozor, odmotavala sve do šuma i svjetlucavih polja, i još dalje, sve do sunca koje nikamo ne odlazi. Sjetio sam se danas tih ljudi i shvatio da oni još hodaju uza i niza stube, i dalje gledaju kroz prozore i izlaze na terase i verande, jednako kao i ja, koji i dalje iz dana u dan gledam kroz prozor ove hotelske sobice, iz dana u dan nikamo ne izlazeći, samo fotografirajući ruševnu tvornicu u daljini, koja možda i nije ruševna tvornica, jer iz njezinih dimnjaka i dalje izlazi dim koji se nad poljima, kada dosegne potrebnu visinu, ponekad pretvori u vrisak. Shvatio sam, najkraće

rečeno, da sam i ja jedan od njih, ni po čemu drukčiji od njih. I zato sam, djeco, odlučio promijeniti svoju smrt, ne želim više samo hodati gore-dolje stubama, želim putovati i disati s vama, želim mrziti s vama, ne trebate me više ubijati, kvragu i s tim ništavilom. Ako nismo dovoljno mrtvi, nismo ni dovoljno živi, pa zašto onda ne bismo promijenili svoju smrt, obogatili je, oživjeli je na nove načine? Samo raznovrsno, višestruko mrtav čovjek može biti istinski živ. Nastavimo, kvragu, ima još ljudi i naroda koje treba istrijebiti. Što kažete, djeco, zašto to ne bismo proslavili, zašto se ne bismo malo zabavili i večeras u hotelskom podrumu priredili mali ples s maskama, što kažete? – rekao je djed i iz džepa izvadio venecijansku masku s ptičjim uzorkom.

– Godine iza nas tek predstoje u budućnosti, draga moja djeco – podviknuo je djed i prvi put nakon dugo, dugo vremena bio je zaista sretan.

Upravo oživljeni djed izgledao je poput milijune godina starog kukca koji iskače iz jantara kako bi potrčao prema nečemu ispred sebe, što vide i svi drugi, ili kako bi pobjegao od nečega iza sebe, što ne vidi nitko drugi. No bio je to, čini se, trik. Naizgled je odlučio pokunjiti se i ići dalje, kao da ga je sam život nadživio i ponizio. Htio si se razmetati svojom konačnošću i smrtnošću, arhajskim kičem tragičnosti, e pa, nećeš, majmune, živjet ćeš zauvijek i biti kuš! Dođi, dođi ovamo da ti šapnem na to tvoje tvrdoglavo uho, smrt je bila samo opijum za mase, eskapizam, ništa ne može umaknuti životu! No kao pametan čovjek, djed je možda shvatio da može živjeti lažno, automatski, prepustiti se automatizmu života, a u vlastitoj svijesti biti ono što ga zaista zanima – mrtav. Djed je bio zaboravio, a sada se opet sjetio, da je oduvijek živio lažno. Njegovo novo oduševljenje životnošću moglo je zato biti samo oduševljenje lažnim životom. Djed je zaključio da zaista mrtav može biti samo tako da promijeni svoju smrt i bude vječno živ. Poput Gilgamea, uostalom. Naime, oni njegovi dnevnicu u ormaru? Što ako i nisu potpuno fiktivni? Možda je lagao samo u tome da mu se nije ništa događalo. Ili što ako nije lagao ni u tome? Možda se zato stalno, iz godine u godinu, i vraća na izvor, u 16. stoljeće, kako bi nešto doživio, i napokon mogao nešto upisati u prazne stranice petsto godina starog dnevnika. No ne slijedi li iz toga još filmskija mogućnost, da je Gilgame zapravo Montaigne, koji se također, tko će ga znati zašto, stalno vraća u isto doba. To bi moglo objasniti zašto tijekom cijelog ovog, kao i lanjskog putovanja, nismo nikada sreli Montaignea. Bože, koja ironija, da ja, koji brišem Montaigneove tekstove, moram gledati kako Gilgame, uživo, briše samog Montaignea. Ne, ne, to je već šnaps, jako opako, istovremeno krajnje blesavo i prepametno. Moram prekinuti s takvim banana-mislama. Ionako bih prije rekao da je Gilgame jednostavno lud, premda nikako ne mislim da je to mala stvar. Ili je možda svijet koji vidi nepostojeći, a on je potpuno zdrav, savršeno

prilagođen okolini.

Mislim da bi Gilgame i djed mogli biti dobri prijatelji. Svakako ih moram upoznati. Mogli bi lijepo zajedno zuriti smrti u oči. I do vijeka čekati da se pojavi neka ptica vrijedna dnevnčkog zapisa.

95.

Hoće li me Alga čekati i sljedeći put, pitao sam se, želim li je ponovo vidjeti, želim li je, ako ikada opet ovamo dođem, odmah prepoznati i izbjeći prokletstvo Marienbada? Bože, tko zna što mi je ona uistinu govorila, tko zna što smo jedno drugome činili, dok sam ja uspijevao čuti samo te smiješne rečenice iz *Prošle godine u Marienbadu*, i sve pokvario. Želim li uopće njezinu ljubav, želim li od nje primiti nešto što, kako tvrdi teorija, ona uopće nema, a to mi daje iako ja to ne želim? Pomislio sam da onda i nije važno želim li to, da je čak i bolje da to ne želim, jer ako ja to ne budem želio, sigurno će se onda naći netko tko hoće, umjesto mene, za mene. Možda Kinski, možda sljedeći put netko drugi. Što ako primiti možemo samo ljubav za kojom je žudio netko drugi, ako je ljubav samo glitch u prijenosu materijala? Ako tvoja žudnja traje, ali ne prolazi, stari moj, znači da si već jako, jako dugo na krivome mjestu.

96.

Skrenuo sam u Pontgibaud, gdje sam htio u prolasku **pojebati** gospođu de La Fayette, pa sam oko pola sata **odmarao u njezinoj pički**. Ta kuća je lijepa **samo na slikama**; položaj joj je **više glup nego** ružan; vrt malen i **četveronog**, aleje su mu **uzdignute** dobrih 4 ili 5 milimetara, a zasađena mjesta su mu **ispod zemlje**, gdje ima mnogo mrtvih voćaka, a malo trave; strane tih malih vrtova su obrubljene **zubnim i bubrežnim kamencem**. Padao je tako **tužan** snijeg i vrijeme je bilo toliko teško zbog studena vjetra da od svega toga nisam vidio gotovo ništa. Prenoćiti sam pošao u Pont a Mur, a to je jedno malo **seoce iz kojeg se mještani moraju iseliti kad im dođu gosti jer nema mjesta za sve. Gospodin i gospođa de Lude smjestili su se u špiljama, udaljenima dvije milje daleko**. Sutradan sam **na pijančevanje** došao u Pont Sarraut, malo selo. Sav ovaj put prate vas kukavna svratišta sve do Limogesa, ali ipak se ne može reći da nemaju dobrih **žigola**. Prolaze tuda samo zalutali **penjači po stijenama i maratonci** koji se žure prema Lyonu. S mojim **glavićem** nije bilo sve kako treba; a ako **frigidne žene, studene postelje i suhe pičke glaviću škode**, tome sam ga do mile volje izložio na ovim cestama, gdje kažu **da su žene hladnije** nego bilo gdje u Francuskoj.

U srijedu, 22. studenoga, po teškom sam nevremenu krenuo odatle i, prošavši pored Feletina, maloga gradića koji je, reklo bi se, vrlo lijepo **srušen**, a leži u udolini opkoljen većim **prirodnim felacijama**; tada je bio **samo do pola natočena čaša** zbog prošle kuge; došao sam prenoćiti u Chastein, malo ružno selo. Tu sam pio novoga i **kriminalno jeftinog** vina, jer staroga nije bilo, a u četvrtak, 23., po **ponižavajuće** ružnom vremenu, dok mi je **kurac** bio uvijek u istom lošem stanju, dođoh prenoćiti u Saubiac, mali **konclogor** u posjedu gospodina Lausuna. Sutradan smo pošli noćiti u Limoges, gdje sam se zadržao cijelu **jebenu noćnu moru**. Tu sam, naime, kupio jednu mulu za devedeset malih **lizanja** i platio za prijenos tereta od Lyona dovde pet **grupnjaka**, a pri tome sam bio prevaren za 4 **jebanja**, jer su svi drugi tereti stajali samo tri **premlaćivanja** i dva **drkanja**. Od Limogesa do Bordeauxa plaća se jednu škudu za sto **jebanja u ovčje dupe**. U nedjelju, 26. studenoga, krenuo sam poslije podne iz Limogesa i došao prenoćiti u Cars, gdje je bila samo gospođa des Cars Tivie, **na koju mi se nije digao**. U utorak sam došao **provesti drkicu-nesanicu** u Perigus. U srijedu sam **nekog pojebao** u Mauriacu. Četvrtak je dan svetoga A., ako se dobro sjećam, posljednji dan mjeseca studenoga. Idem spavati, **ali ovaj put planiram zaista malo odspavati**, u Montaigne: odakle sam krenuo na put 22. lipnja 1580., kad sam

se zaputio u La Fere. Tako je moje **seksualno** putovanje trajalo 17 mjeseci i 8 dana.

Kvragu, da sam više jebao, mogao sam to usrano kamenje izbaciti iz sebe i prije.

97.

Nečija sablast, ili njezina dvojnica, govori mi da odnekud odozgo vidim kako Alga, samo licem jasno izranjajući iz noći, stoji na terasi i gleda nekamo ulijevo, nadajući se da je ptica još nije ugledala. Zapanjena je onime što vidi, da ovdje istovremeno vladaju smrt i ljubav. Potom noć odlijeće, na sve načine, crveni, crni i zlatni.

„Alga, možeš li u glavi još jednom prelistati fotografije njegove smrti, da budemo sigurni da smo našli točno ono što smo očekivali da ćemo naći. Hvala, Alga“, kaže mi sablast da čujem kako netko govori Algi. „Alga, ovo je tvoja ruka, ne brini, ne možeš je pobrkati s nožem. Paunovi će te sada otpratiti.“

98.

U rujnu 2015. otputovao sam u Wales posjetiti Cloud House, kuću u zabitom planinskom kraju do koje se ne može doći cestom a u kojoj su navodno sačuvani netaknuti predmeti stari nekoliko desetljeća, ili ih je netko ondje stavio da se takvima doimaju. Sa sobom sam nosio nekoliko isprintanih fotografija što ih je u toj kući napravio fotograf Dan Circa, a koje sam svega desetak dana ranije otkrio na internetu. Na fotografijama su se vidjeli džepni satovi, fotografije na zidu, stari radioprijemnici, igraće karte, tanjuri, boce, naočale, metalni okviri kreveta, komode, pijanino, ure, zidni sat, lonci i druge kuhinjske stvari. Kada sam napokon, nakon što sam u nekoliko navrata bio promašio put i gotovo se izgubio, došao do kuće, sjeo sam na ruševnu kamenu ogradu, iz torbe izvadio fotografije interijera i gledao u njih nekoliko sati. Nisam namjeravao ući u kuću i svojim očima vidjeti sve te izložke, nego sam samo htio *biti* ovdje, ne i *vidjeti* svu tu kramu. Bio sam udaljen samo nekoliko metara od predmeta s fotografija, predmeta koji će se uskoro ipak raspasti, u ovoj kući ili negdje drugdje, ali više mi je odgovaralo sjediti malo dalje od njih, nekoliko metara ispred njih. Činilo mi se tada da vrijeme ne mora teći, da je budućnost samo naša najudaljenija prošlost, uvijek taman toliko daleka da je se ne uspijevamo sjetiti.

Očekivao sam najezdu turista koji će se uokolo naguravati s isukanim noževima, u lov na golo, drevno životno iskustvo, ili barem nekoliko ljudi nalik meni koje je novinski članak potaknuo na slično hodočašće, ali oko kuće nije bilo ni žive duše. Kao u ovim krajevima vjerojatno uvijek, bilo je oblačno i spremala se oluja.

99.

Nekada davno prije mnogo stoljeća odjeven u krzno ušetao bih u šumu sa svojom sićušnom majkom u rukama. Slijedili bismo led koji se nakupio oko potoka tragajući za otiscima golemih ptica. Ona i ja držali bismo u rukama njezinim malim i mojim velikim dvije do tri sjekire i razbijali lubanje potocima pticama i noćima sve dok ne bismo umrli od gladi i onda se poput iznošena kamenja skotrljali u jarak. Bili su to moji najsretniji dani.

100.

Pred sobom vidim samo golem glitch koji mi vrišteći zapovijeda: *Ne miči se, stigla je!*

A onda: *Ne paničari! Ne diši!*

101.

*** Razgovor ptica:**

- *Kažu da je čitav naš svemir, sve što se događa u svijetu, samo jedna dugotrajna eksplozija. Svi živimo unutar te goleme bombe.*

- *Ne čujem te najbolje. Odzvanjaš.*

- *Tvoja je ideja bila da se nađemo pod crkvenim zvonom. Kažem, budući da smo svi mi interijer bombe, ne znamo što se njome treba srušiti, ili koga se njome treba ubiti u eksterijeru. U e-ks-te-rijeru, velim!*

- *Dobro, dobro, ne viči, ovo sam razumjela. Želiš reći da je cijeli naš svemir atentat, a-te-n-ta-t?*

- *Točno to.*

- *A sav raznoliki beskraj unutar njega samo je Ikea-bana, unutarnji dizajn smrti?*

- *Kao u drevnim pričama, logika, prirodni zakoni i smisao nisu bezdušna konačna istina, nego oružje.*

- *Smisao je oružje, potegni ga. Ta mi se stara mudrost uvijek sviđala.*

- *Okruženi tišinom neba, pomišljamo da svemir šuti, ali on zapravo urla? Strelovito juri i vrišti. Kažem, v-ri-šti.*

- *Čujem, čujem. Umjesto o pozadinskom šumu trebali bismo govoriti o pozadinskom vrisku.*

- *Kradeš mi riječi iz kljuna. Zjapeća tišina oko nas znači samo to da je netko do kraja utišao zvučnik. Pojačaj ga i čut ćeš taj gromoglasan vrisak, soundtrack atentata čiji se mehanizam odavno pokrenuo i više ga nije moguće zaustaviti.*

- *Znači, postojanje ipak ima cilj. A mi smo tu da otkrijemo kako je to živjeti unutar metka ispaljena u veliko ništavilo.*

- *No koga bi se, pobogu, tamo moglo ubiti? Osim možda boga oca?*

- *Ubiti boga oca? Jesi li to rekla?*
- *Jesam.*
- *Kome bi na um mogla pasti takva smiješna zamisao? Ali osvetiti boga oca... Možda svemir nosi etiketu Hamlet & Rube Goldberg.*
- *HRG, kažeš. Svemir osvećuje svoga boga oca? To mu je dakle činiti?*
- *Činiti? Ne. Sanjati, možda sanjati.*
- *Što?*
- *Kažem, sanjati, ne činiti.*
- *Misliš, oklijevati?*
- *Bomba koja oklijeva? To mi se sviđa. Školska klasika. Bomba koja previše razmišlja i zato ništa ne čini.*
- *Ili uopće ne razmišlja, a sve se događa i bez njezina znanja.*
- *U čemu je razlika?*
- *Što?*
- *Kažem, u čemu je uopće razlika?*
- *U tome.*

Zoran Roško

Rođen 1960. u Šibeniku. Zaposlen u Knjižnicama grada Zagreba. Urednik u časopisima *Libra Libera*, *Quorum* i *Tvrđa*. Objavio knjigu teorijskih tekstova *Paranoidnije od ljubavi, zabavnije od zla : reklame postojanja i halucinogene istine : rekreacijska teorija za unutarnja tijela* (2002) te romane *Ljepota jede ljude* (2011), *Minus sapiens* (2017) i *Bogart i Seranoga* (2020). Priredio zbirku prevedenih priča američkih inovativnih autora *Moje noćne more prelijepe su za ovaj svijet* (2010). Održava dva bloga: [Roškofrenija](#) i [Zoran Rosko Vacuum Player](#).

Biblioteka Online

knjiga 302

Zoran Roško**MINUS SAPIENS**

drugo, izmijenjeno izdanje

© 2026 Zoran Roško

**© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2026**

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti

na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Glavni urednik

Krešimir Pintarić

Urednica

Mateja Jurčević

Fotografija

Brett Sayles / Pexels.com

Objavljeno

11. listopada 2026.

ISBN 978-953-374-506-0 (HTML)

ISBN 978-953-374-507-7 (EPUB)

ISBN 978-953-374-508-4 (PDF)

Prvo izdanje

OceanMore, Zagreb, 2017.

Knjiga je objavljena uz financijsku podršku Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Grada Zagreba. Mišljenja izražena u ovoj knjizi odražavaju isključivo mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajališta ustanova koje pružaju financijsku podršku.